OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA

(*Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă dramatică*)

Ediţie critică după manuscris, studiu introductiv și note de

Niculina IACOB

NAPOCA STAR
2021

Editura NAPOCA STAR
Strada Ploieşti, nr. 35, ap. 11
e-mail: dinuvirgil2000@gmail.com
www.napocastar.ro
tel.: 0264/432.547
mobil: 0740/167.461

Director de editură: Dinu Virgil-Ureche

Descrierea CIP se poate consulta pe siteul
Bibliotecii Naționale a României

ISBN 978-606-062-356-4

© Niculina Iacob, 2021

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA – „O EREZIE LITERARĂ" SAU TEATRU ABSURD AVANT LA LETTRE?

Amintit prima dată în 1880 de către Nicolae Densuşianu, autorul neidentificat al unei opere literare derutante continuă să rămână acoperit de mister, în pofida eforturilor de a-i găsi identitatea, depuse de cercetători avizaţi ai fenomenului literar și lingvistic, precum: Dumitru C. Ollănescu-Ascanio, Teodor T. Burada, Ladislau Gáldi, Al. Ciorănescu, Ioan Massoff, N. A. Ursu, Ion Gheție, Lucia Protopopescu, Lucian Drimba, Elvira Sorohan, Ion Istrate, Mihai Mitu şi alţii. Ediţiile textului au pus din ce în ce mai convingător în lumină semnificaţia acestuia şi valoarea sa literară, calea spre identitatea autorului fiind însă îngreunată, în măsură semnificativă, prin sporirea supoziţiilor despre persoana lui. Această lăcomie a căutării este pe deplin justificată, personajul căutat fiind autorul celei dintâi piese de teatru din literatura română, caracterizată de Lucian Drimba drept „cea mai veche piesă de teatru originală românească ce se cunoaşte şi care se păstrează în întregime şi în bune condiţii"[1]. Personajul în cauză a lăsat un text cu totul surprinzător, atât prin conţinut, cât și prin formă, intitulat *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, conţinând o piesă de teatru scrisă în spiritul scenic al spectacolelor pentru vulg, cu rădăcini în literatura medievală, codificată final în genul faimos al *commediei dell'arte*, fără a se identifica însă cu

[1] Lucian Drimba, *Studiu introductiv* la vol. *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de ~, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 24.

aceasta. Stabilirea autorului este îngreunată de faptul că el este căutat după indicii minore din text, lipsite de relevanţă, şi nu în ansamblul macrostructurii sociale în care opera a fost creată. Gradul de aliniere în conţiut a piesei româneşti cu cele create de *commedia dell'arte* este discutabil. Dar rădăcina psihosocială din care izvorăşte ea este în mod categoric tributară tulburătoarei vitalităţi a „comediei italiene", cum mai este numită *commedia dell'arte*. Matriţa ontologică din care s-a născut genul, existent până astăzi, este starea neconformă, spargerea canoanelor estetice oficiale, iubirea de libertate şi reacţia împotriva opreliştilor bisericii. Această ilustrare ostentativă a libertăţii de expresie presupunea un mediu intelectual cu suficiente resurse de frondă şi cu un fond picaresc intrinsec.

Scurt istoric al manuscrisului. Scrierea a fost semnalată de Nicolae Densușianu, acesta descoperind-o cu prilejul unei călătorii întreprinse în Transilvania, prin 1880, cu scopul de a realiza cercetări istorice, și descriind-o succinct într-un *Raport înaintat Academiei Române*, apărut în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii istorice, seria II, tom. II, 1881, și în extras, cu titlul: *Cercetări istorice în Arhivele și Bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raportu înaintatu Academiei Române de ~*, București, 1888, poz. 89, p. 112.

Cercetători ai fenomenului dramaturgic românesc, Dumitru C. Ollănescu și Teodor T. Burada nu au făcut decât să citeze în treacăt *Occisio...*, contestându-i orice merit, în afară de acela al întâietății. Acest produs curios al vechii noastre literaturi, cum îl califica Al. Ciorănescu („*Occisio Gregorii Vodae" – cea mai veche piesă de teatru în românește*, în „Revista Fundațiilor regale", an IV, nr. 8, 1937, p. 423), s-a aflat inițial în Biblioteca Episcopiei Unite de la Oradea Mare, sub nr. 103, alături de alte manuscrise valoroase ale „Renașterii ardelene", multe dintre acestea aparținând lui Samuil Micu și lui Gheorghe Șincai[2]. În articolul său,

[2] Vezi Iacob Radu, *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei unite din Oradea-Mare*, în „Analele Academiei Române", Secția istorică, seria III, tom. I, Cultura națională, 1923, unde, la p. 280-281, sub nr. 103, se face descrierea ma-

Al Ciorănescu notează că, în 1898, Iosif Vulcan, deși știa că documentul era important mai mult în plan lingvistic decât în plan literar, „aflând că D. C. Ollănescu, colegul său de la Academie, pregătea o întinsă lucrare asupra istoriei teatrului la români, obținuse cu împrumut, de la biblioteca episcopiei, manuscrisul în chestiune și îl transportase la București, punându-l acolo la dispoziția colegului său spre a-l putea consulta și utiliza în această lucrare. Ollănescu l-a studiat într-adevăr și a amintit despre această piesă foarte pe scurt în lucrarea lui, rămânând și el la aceeași impresie, că, «lipsită de orice valoare literară, lucrarea este o înșirare de scene fără niciun caracter dramatic». Cu toate acestea, e probabil că, la îndemnul lui sau al lui Vulcan, Academia Română a dispus ca manuscrisul să fie copiat, și copia, efectuată în același an 1898 de d. Iuliu Tuducescu, să fie păstrată în colecțiile ei.” (p. 424) Comentariul autorului din nota 3, la aceeași pagină, dezvăluie numărul de inventar sub care s-a înregistrat copia aceasta: ms. Academiei Române nr. 1275, dar, în aceeași notă, se precizează: „Biblioteca Episcopiei din Oradea refuzând comunicarea la București a manuscrisului original, ne-am servit de această copie, foarte bună în ce privește transcrierea textului românesc, dar lăsând de dorit în aceea a didascaliilor latine.”, ceea ce înseamnă că fragmentele pe care Ciorănescu le citează în articolul său pentru a susține afirmațiile făcute pe marginea textului nu au putut fi colaționate[3], după aproape 40 de ani de la realiza-

---

nuscrisului *Occisio…*: „Anonim: *Scisio* (!) *Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*. Fascicol în limba română cu litere cirile, in 4º, cu 12 foi nepaginate. O curiozitate literară care în formă de piesă teatrală descrie pierzarea lui Grigore Ghica Vodă (1777); expunerea este împestrițată cu perorații și versuri latinești, românești, ungurești și țigănești. La urmă stă scris: «Denigue clamatur vivat Maria Theresia, Iosephus et Gregorius Maior», din care se vede că piesa a fost jucată la vreo festivitate școlară pe timpul acestui episcop.”

[3] De aici și diferențele care există între fragmentele folosite de Ciorănescu în analiza întreprinsă, preluate din ms. 1275, și cele din ms. rom. 471. Aceasta pune sub semnul relativității calitatea copiei. Iată câteva dintre diferențele remarcate: *încă şi tearc ştii cam pe departe* (Ciorănescu), față de: *Carte încă ştii can pă departe*. **[3ᵛ]**; *pe nouă țări, pe trei mâncări, pe ziua de ieri, pe spatele vântului, pe fata judeciului* (Ciorănescu), față de: *Pă noao ţări, / pă trei mâncări, / pă zioa de ieri; / pă spatele vântului, / pă fata juciului* **[3ᵛ]**;

rea copiei, cu cele din originalul de la Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea.

Din aceeași sursă aflăm că, „după întoarcerea manuscrisului la Oradea, avea să-l copieze acolo încă o dată Teodor T. Burada, care îl amintește într-unul din studiile sale, adăogând o judecată tot atât de severă și într-o formă aproape nevariată: «Acea tragedie e lipsită de valoare literară și de caracter dramatic.»” (p. 424).

Pe de altă parte, Ion Istrate (*Barocul literar românesc*, Editura Minerva, București, 1982, p. 283, nota 2) susține că Iosif Vulcan ar fi făcut o copie a piesei și ar fi înmânat-o lui D. C. Ollănescu, „care s-a folosit de ea în una din cele dintâi istorii ale teatrului românesc (cf. și D. C. Ollănescu, *Teatrul la români*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii literare, seria a II-a, tom. XX, București, 1899), iar Tiberius Vasiniuc (*Despre paternitatea piesei Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, în „Cercetări teatrale. Studii și conferințe”, Nr. 1/2020, p. 17) amintește de copia făcută de Teodor T. Burada în Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea.

Este important de relevat povestea acestui manuscris, pentru că, în *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII–XVIII)*, studiu și ediție critică de Dan Simonescu, Editura Academiei, București, 1967, autorul ediției dă, la p. 195-196, *Praeambulumul* din *Occisio...*, reprodus după A–564 de la Biblioteca Academiei Române[4], iar în aparatul critic face trimitere la manuscrisul din Sătmar editat de N. Iorga în «Revista istorică», VIII (1922), p. 163. Pentru comparație, alăturăm în continuare cele trei texte:

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (textul din ms. 471 de la	*Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* (reprodus după A–564 de la	*Verşul lui Vodă Grigorie*, reprodus de N. Iorga (*Un cântec ardelenesc nou – Documen-*

Noi aşea împodobit a vorbi nu ştim (Ciorănescu), față de: *Noi aşea împodobit vorbi nu ştim* **[4ᵛ]** etc. Precizăm că toate trimiterile se vor face la paginile din ms. 471 de la B.A.Cj, numerotate ca atare și în ediția de față.

[4] Este vorba despre copia realizată de paleograful Iuliu Tuducescu, înregistrată inițial sub cota ms. rom. 1275.

B.A.Cj)	BAR, în *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)*, p. 195-196)	*te doljene*, în «Revista istorică», VIII (1922), nr. 10-12 (oct.-dec.), p. 163)
Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa *Scenae mutae* 1. *Occiduntur milites* 2. *Oppromitur Voda* 3. *Strangulatur* 4. *Turris* 5. *Tr<a>gedia* *Praeambulum*	*Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa.* *Scenae mutae* 1. *Occiduntur milites* 2. *Oppromitur Voda* 3. *Strangulatur* 4. *Turris* 5. *Tr<a>gedica* *Praeambulum*	*Verşul lui Vodă Grigorie*
1. Acum tocma nu de demult, Lucru groaznic, de temut, În Moldova s-au tâmplat, Perire ca de împărat; Locu-i vestit şi oraşi, Să numeaşte, să ştiţi, Iaşi, Cu primejde şi ostaşi.	**1.** Acum tocma nu de mult Lucru groaznic de temut, În Moldova s-au tâmplat: Perire ca de împărat. Locu-i vestit și oraș, Să numéște, să știți, Iași, Cu primejdie și ostași!	Acum tocmai nu de mult Groaznic lucru s'au făcut, În Moldova s'au (în)tâmplat Perire ca de împărat. Loc vestitu şi oraşul Să numeşte, să ştiţi, Iaşul.
2. Ghica-Voievod Grigorie, Domn în mare dregătorie, Vrând a sta lângă credință Și neamului mântuință, Cu vicleșug s-au chiemat, Tirăneaşte s-au tăiat De başa turcesc, legat.	**2.** Ghica voevod Grigorie, Domn în mare dregătorie, Vrând a sta lângă credință Și neamului mântuință, Cu vicleșug s-au chiemat Tirănéște s-au tăiat De bașa turcesc legat	Ghica-Vodă Grigorie, Domn mare'n diregătorie Vrând a sta lângă credință Şi neamului mântuinţă, Cu vicleşug l-au chemat, Tirăneşte s'au tăiat, De Başà turcească.
3. O, amară prăpădire, Însuș mearge la perire!	**3.** O amară prăpădire: Însuș mérge la perire!	O amară prăpădire, Că însuşi merge la peire,

Că argintul l-au zăbovit Și cu capu s-au plătit. Că turcii îl năpădiră, Măcar că doi ei căzură, Și viiața îi luară.	Că argintul l-au zăbovit Și cu capu s-au plă-tit! Că turcii îl năpădiră, Măcar că doi <din> ei căzură – Și viiața îi luară.	Că turcii să năpădiră, Că <cei> doi să porniră, Și capul i-l tăiară Și din viaţă îl scoasă afară,
4. Care pănă vom arăta, Faceţi bine-a asculta, Și, de-om greși, a ierta, Toate bine-a îndrep-ta. Că târziu toţi ne-am sculat, Fără gând ne-am apucat; Iată, dară, am și lu-crat.	**4.** Care până vom arăta Faceţi bine-a asculta. Și de-om greși, a erta, Toate bine a îndrep-ta, Că târziu toţi ne-am sculat, Fără gând ne-am apucat Iată, dară, am și lu-crat.”	Că, până vom arăta, Faceţi bine a asculta Și, de-am greșit cu ceva, Faceţi bine a ierta.

Dacă în privința filiației textelor din primele două coloane lucrurile sunt clare, textul reprodus după A–564 de la B.A.R. fiind copiat, cum am văzut, după manuscrisul din Biblioteca Episcopiei Unite de la Oradea, când vine vorba despre cel de al treilea text, reprodus de Nicolae Iorga, este destul de greu de explicat cvasiidentitatea versurilor acestuia cu cele din ms. 471 și din A–564. Lucian Drimba avansează ideea că acest prolog nu reprezintă altceva decât „o reproducere aproximativă – cu modificarea unor cuvinte și cu câteva omisiuni de versuri – a «praeambulumului» piesei *Occisio*” (în *Studiul introductiv* la vol. *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova în formă de piesă de teatru),* ed. cit., p. 41), așa cum se poate vedea cu ușurință și din textele alăturate mai sus. Numărul de versuri este mai mic în textul descoperit de Nicolae Iorga, acesta reprezentând „o transcriere din memorie a prologului piesei (…), prolog pe care l-a cunoscut într-un fel sau altul cel care l-a notat, ceva mai târziu.” (*Ibidem*, p. 41-42) Ce am putea înțelege prin acest „într-un fel sau altul”? Să fie vorba despre reprezentarea ei pe scenă, deși nu există nicio dovadă că piesa a fost jucată la vremea respecti-

vă? Și apoi, pentru a se fixa în memoria publicului, spectacolul trebuia să aibă mai multe reprezentații sau să aibă un impact foarte mare la o singură reprezentație. Ar mai fi și posibilitatea ca interpretul *Praeambulumului* să-l fi colportat, asemenea celor care colportează creația populară, iar redactarea în metru popular a textului, asemenea baladelor eroice, a putut favoriza reținerea lui cu ușurință. Explicația privind reprezentarea piesei o propune Ileana Mihăilă (*Occisio Gregorii Vodae... între document și prelucrare literară*, în „Revista de istorie și teorie literară", anul VII, nr. 1-4, 2013, p. 238), dar totul rămâne numai la nivel de supoziție, atâta vreme cât nu există dovezi cu privire la reprezentarea pe scenă a acesteia.

Nu ar trebui respinsă nici posibilitatea influenței inverse, pornind de la ideea că povestirile versificate s-au creat destul de aproape de evenimentele relatate (*Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII–XVIII)*, ed. cit., p. 25), fapt care ar putea justifica trecerea unor pasaje, modificate mai mult sau mai puțin, din variantele circulante ale acestora în textul piesei. Uciderea lui Grigore Ghica a fost un eveniment cu un impact foarte mare asupra mentalului colectiv, ceea ce poate veni în sprijinul posibilității ca influența să fi fost în această direcție. Observația aceasta s-ar constitui într-un argument, alături de cele care vor fi invocate mai departe, și pentru restrângerea perioadei în care s-a putut redacta textul piesei, respectiv 1779–1780, în loc de 1777–1780.

În ceea ce privește **modul în care se prezintă manuscrisul**, trebuie să remarcăm unitatea grafică a textului, în ciuda faptului că unii dintre cercetătorii piesei *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* au avut sentimentul unei opere colective. Acesta, cu multe ştersături, corecturi şi lacune, trăsături evidente de formă primară, deci de maculator, şi nu de copie[5], este scris de o singură mână, inclusiv adăugirile fiind fă-

[5] Așa cum încearcă să argumenteze Lucia Protopopescu: „În forma păstrată, nedefinitivă, *Occsisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* constă dintr-o copie incompletă. Fragmente de proveniențe variate (prologul și

cute de aceeași mână. Scrise de regulă între rânduri, literele acestor adăugiri sunt mai mici, iar penița este mai subțire[6]. Impresia de operă colectivă este indusă în mod subconştient de existenţa reală a mediului de această natură, în care s-a zămislit piesa în cauză şi care îi imprimă parfumul de operă colectivă, dar și de aspectul multilingv al piesei. Este cunoscut, de altfel, faptul că „în colegiile iezuite se cerea seminariștilor ca, înainte de absolvire, să elaboreze și specii literare ample – epopei!!, comedii și drame. Greutățile se învingeau prin alcătuirea de opere redactate de către mai mulți tineri (...)”[7].

Manuscrisul, cu această grafie unitară, poate fi rezultatul muncii unui scrib, unul dintre studenții români de la Viena, căruia i s-a dictat sau i s-au dat texte scrise pe petice de hârtie de către unii dintre studenții români care alcătuiau „un cerc de «mucaliți» ardeleni, puși pe șotii, născocitori de «jucărele», izvoditori de «poematioane»” (Mihai Mitu, *Viața lui Ioan Budai-Deleanu*, Editura Saeculum I.O., București, 2017, p. 74), fiecare contribuind cu propria-i imaginație lingvistică la crearea atmosferei carnavalești în care trebuia să se joace piesa. Așa s-ar putea explica și lipsa de unitate a piesei, faptul că principalul plan compozițional al piesei, uciderea domnitorului modo-

---

epilogul), nelegate între ele, unele în suspensie, sfârșitul neprelucrat, alcătuit din seria de sentențiș și zicători populare, rămân concludente în această direcție.” (Lucia Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*, Editura Academiei, București, 1967, p. 54). Se adaugă la acestea și comentariul cercetătoarei din nota 166, cu privire la faptul că unele fragmente rămân în suspensie: „În mai multe rânduri, în loc de continuarea replicii, se introduce un *etc.*, ceea ce dovedește că autorul sau interpreții cunoșteau bine restul.” (*Ibidem*). Acest *etc.* este însă mai degrabă semnul libertății de a improviza, care se lăsa interpreților. Vezi și Lucian Drimba, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa. Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*, în „Limbă și literatură”, VII, 1963, p. 359-398. Tot despre o copie vorbește și Ion Gheție (*Occisio Gregorii Vodae. Problema paternității*, în „Limba română”, XXXII, 1983, nr. 5, p. 470).

[6] În notele de subsol care însoțesc textul piesei, am făcut precizări în legătură cu acest aspect ori de câte ori a fost necesar.

[7] Lucia Protopopescu, *op. cit.*, p. 54, nota 167.

vean, este întrerupt fără nicio regulă de un alt plan, alcătuit din minicompoziții independente, cum este scena burlescă a peţirii Neagăi, cum sunt celelalte secvențe scenice cu rol de intermedium sau scena testamentului lui Bachus de la sfârșitul piesei. Se adaugă la aceste două planuri indicațiile scenice, în limba latină (cu excepția uneia, în limba română: *Uitându-să urât,* cu referire la pașa **[7ᵛ]**), care își depășesc în multe rânduri rolul de simple indicații regizorale, pentru că ele introduc multe scene mute, în care, în locul exprimării verbale, intervin alte modalități de exprimare, precum pantomima și măscăreala, nelipsite din acest gen de teatru trivial. Prin unele dintre acestea se alunecă repede spre absurdul gratuit: *Medicus sedet in mensa, adducitur infirmus cui molari<s> dolet; implet os farina. 2-do in linteamine, cui venter dolet, excipit pullum. 3-tio in targoncza, cui 1-mo lac ex mojar, dein aves ex capite. Servum habet manum* [!]. – „Un medic stă la masă. Este adus un bolnav pe care-l doare o măsea. Îi umple gura cu făină. Celui de-al doilea, în cearşaf, pe care-l doare stomacul, îi scoate un pui. Celui de-al treilea, din roabă, căruia mai întâi i-a dat lapte din piuliță, îi scoate apoi păsările din cap. Are în mână... (?)”; *Alveare occiditur.* – „Este omorât un stup de albine”; *Interea redit qvis emet lac: „Ulna tanti, et tanti vendo”, donec omnes aspergit.* – „Între timp, revine cel care cumpără lapte: «Vând cotul cu atâta şi atâta!», în timp ce îi stropeşte pe toți.”; *Idem vásárbiró. Venit cum igne et tormenta emittit.* – „Același mai-marele pieței. Vine cu foc şi trage cu tunul.”

Cu privire la **titlul** piesei, sintagma *tragedice expressa* înseamnă „exprimată / expusă în formă tragică”, numai că piesa nu este o tragedie, motiv pentru care, în ediția din 1983 a textului, editorul a preferat să redea sintagma prin „expusă în formă de piesă de teatru”, în acest fel fiind evitată discordanța dintre titlul piesei și conținutul ei. Varianta propusă în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Editura Academiei, Bucureşti, 1979, „expusă în formă tragică”, trimite la tragedie ca gen dramatic, punându-l în dificultate pe

cititor, care, în afară de încărcătura tragică a subiectului ales drept pretext în piesă, nu mai găsește altceva tragic în text. Este un semn că intenția autorului / autorilor piesei a fost aceea de a înșela vigilența cenzurii imperiale și printr-un titlu specios, iar scopul a fost atins, fapt probat până astăzi prin dificultatea de a propune traducerea cea mai potrivită a titlului, astfel încât să fie în consonanță cu conținutul piesei.

Încadrarea piesei la o anumită specie literară a genului dramatic a suscitat interesul cercetătorilor, aceasta fiind considerată în mod diferit: „dramă în limba română, scrisă de poetul fostul episcop Samoil Vulcan în epoca de la 1777–1780, 4°, 12 foi nepaginate" (N. Densușianu, în „Analele Academiei Române", seria II, Memoriile Secțiunii istorice, tom. II, 1881, și în extras, cu titlul: *Cercetări istorice în Arhivele și Bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raportu înaintatu Academiei Române de ~*, București, 1888, poz. 89, p. 112), o tragedie – de fapt, o compoziție dramatică lipsită de valoare literară, dar un document lingvistic prețios – (Iosif Vulcan, *O tragedie românească din secolul al XVIII-lea*, în „Familia", anul XXXIV, nr. 49, 6/18 decembrie 1898, p. 585-586; Dimitrie C. Ollănescu, *Teatrul la români*, II, București, 1898, p. 120-121, nota), „o comedie" (N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea. Tabla numelor*, București, 1901, p. 60), „o curiozitate literară care, în formă de piesă teatrală, descrie pierzarea lui Grigore Ghica Vodă (1777)" (Iacob Radu, *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea-Mare*, în „Analele Academiei Române", Secția istorică, seria III, tom. I, Cultura națională, 1923, p. 280-281), o piesă având legătură cu dramele școlare similare maghiare (Göbl László, alias Ladislau Gáldi, *A legrégibb oláh iskolai dráma*, „Debreceni Szemle", VII (1933), p. 204-208), „un scenariu, o canava" pe care urma să se improvizeze, „o parodie", „o farsă" sau „un spectacol de carnaval", „o farsă fără scrupule și nerușinată", „o farsă cu un pronunțat caracter studențesc", o „piesă de bâlci" (Al. Ciorănescu, *Occisio Gregorii Vodae. Cea mai veche piesă de teatru în românește*, în

„Revista Fundațiilor regale”, IV (1937), nr. 8, p. 423-438), parodie, farsă, spectacol de carnaval (Ioan Massoff, *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. I, București, E.P.L., 1966, p. 66 și 123-126), „o comedie burlescă și trivială” (D. Popovici, *Studii literare*, vol. I, București, Editura Minerva, 1972, p. 446-447), „mai mult o înșirare de scene” (Ștefan Mărcuș, *Thalia română*, Timișoara, 1945, p. 80), bufonadă sau farsă (*Istoria teatrului în România*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 248-250 și p. 183), o piesă a cărei structură trădează încropirile facile împrumutate de baroc din tradiția inepuizabilă a *commediei dell'arte* (Dan Horia Mazilu, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, Editura Minerva, București, 1976, p. 40-42), o piesă cu un pronunțat caracter baroc, pentru că „«modelul» lui *Occisio*... se ascunde în tiparele «imponderabile» ale barocului” (Ion Istrate, *Barocul literar românesc*, Editura Minerva, București, 1982, p. 302), „prima piesă de teatru românească”, „o scriere dramatică”, „o hibridă piesă în care limbile şi mentalităţile se amestecă total inestetic”, o „comedie în limbaj neinspirat satiric, cu unele scene baladești (…) cu blesteme şi descântece”, „piesă de început, în care burlescul, parodicul, umorul gros se amestecă în chip inabil cu critica mentalităţilor de epocă” (Eugen Simion, *Prefață* la *Școala Ardeleană*, vol. I-II, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, București, 2018, p. VIII, LXXVI, LXXVII-LXXIX). În pofida atâtor încercări de încadrare a acestei piese, problema rămâne deschisă pentru că textul se sustrage încadrărilor riguroase. Tocmai de aceea, după atât de multe afilieri propuse în literatura de specialitate, Ileana Mihăilă contestă încadrarea ei în specia *commediei dell'arte*, dat fiind faptul că textul este unul care nu lasă prea mult loc de improvizație, caracteristica de bază a comediei italiene, și, în același timp, nu prezintă nici personajele-tip specifice acestei specii. Nu se poate revela însă nici ca operă barocă, așa cum o vedeau Lucian Drimba, Dan Horia Mazilu sau Ion Istrate. În schimb, autoarea consideră, împreună cu Ladislau Gáldi (*A legrégibb oláh iskolai dráma*, „Debreceni Szemle”, VII (1933), p. 204-208), că această piesă este „o mos-

tră de teatru satiric şcolar, gen cu o bogată tradiţie occidentală” (*Occisio Gregorii Vodae... între document și prelucrare literară*, în „Revista de istorie și teorie literară”, anul VII, nr. 1-4, 2013, p. 235), care se apropie foarte mult de „spectacolele de carnaval italian numite generic *Mascherata*, de tradiţie renascentistă” (*Ibidem*). Afilierea propusă s-ar justifica prin aceea că „momentele comice, de neînţeles altfel, între care este *mascat* subiectul grav al piesei (interludii comice precum peţirea fetei lui Pipirog Iştoc, dar şi pantomimele precum cea a ţiganului cu ceasul-ceapă sau ţigănuşii ce sparg uleiul ori distrugerea stupului de albine, dansul celor cinci soldaţi turci de la început, scamatoriile doctoriceşti din actul al II-lea, dar şi predica *ţigănească* ori momentul bahic din încheiere), nu fac decât să preia elemente specifice ale genului respectiv.” (*Ibidem*, p. 236), iar faptul că toate acestea „şi-au îndeplinit rolul de perdea de fum între tema gravă a piesei şi cenzura imperială se vede din felul în care au reuşit să provoace nedumerirea specialiştilor de azi, mai puţin versaţi în retorica Renaşterii italiene decât seminariştii noştri blăjeni[8] de la finele veacului Luminilor!” (*Ibidem*).

Dacă ne gândim la câteva caracteristici ale teatrului absurd de mai târziu (nepuținița de a diferenția între comic și tragic, lipsa conflictului concret și a structurilor logice, jocurile de cuvinte, dislocările sintactice, ridicolul și absența sensului care conduc spre comicul gros, fără a ascunde cu totul mesajul de fundal, subiectele serioase mascate de compoziții independente, personajele care se mișcă într-un univers de neînțeles, având un discurs care nu este întotdeauna unul rațional), cu care ne întâlnim la tot pasul în această piesă, atunci nu este exagerat să susținem că *Occisio Gregorii*... își poate aroga rolul de strămoș timpuriu al acestui gen, născocitorul piesei fiind un pionier al teatrului absurd de mai târziu. În fond, orice curent literar se regăsește *in nuce* în unele tendințe manifestate anterior.

---

[8] Autoarea consideră că piesa a fost redactată în mod cert la Blaj.

Locul și momentul scrierii piesei. Și în privința localizării și a datării piesei s-au exprimat păreri diferite, fiecare exeget încercând să-și impună, mai mult sau mai puțin argumentat, punctul de vedere. Despre Blaj[9], ca loc al scrierii piesei, vorbesc Ladislau Gáldi, Al. Ciorănescu[10], Lucian

---

[9] În sprijinul acestei supoziții s-a adus în discuție și existența unei, să-i zicem, tradiții la Blaj în ceea ce privește scrierea și reprezentarea unor piese dramatice. Ne referim la cele două realizări ale genului, *A școlasticilor de la Blaj facere* (1763) și *Comoedia ambulatoria alumnorum* (1755–1756). Chiar dacă cea menționată întâi poate fi cu greu calificată drept „piesă de teatru", ea rămâne totuși un reper pentru începuturile teatrului românesc. Manifestarea scenică a elevilor blăjeni din 1763 a avut loc într-un moment solemn, „săborul cel mare" convocat de Petru Pavel Aron la 10-13 iulie, și, ca atare, au fost aleși să urce pe scenă doar copiii unor familii influente din diecezа. Lăsând la o parte valoarea dramaturgică îndoielnică a textului, trebuie să spunem că valoarea de document de epocă este incontestabilă. Acest text ne-a fost de mare ajutor pentru a stabili paternitatea unei realizări excepționale din perioada respectivă: *Stihuri din Sfânta Scriptură pentru multe lucruri.* (vezi *O revelație în teologia românească: prima concordanță biblică*, studiu introductiv la vol. Ioan Marginai, *Stihuri din Sfânta Scriptură pentru multe lucruri*, ediție princeps după manuscris inedit de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Galaxia Gutenberg, 2009, p. 9). Cea dintâi, în ordine cronologică, *Comoedia ambulatoria alumnorum*, nu s-a păstrat, dar despre ea relatează părintele Atanasie Rednic într-o scrisoare trimisă episcopului Petru Pavel Aron, plecat din Blaj într-o vizitație canonică. Cuprins de revoltă, autorul scrisorii combate cu vehemență această manifestare, considerând-o dubioasă. Documentul este însă foarte prețios, întrucât vine cu amănunte privind modul în care „artiștii" erau costumați, descrie personajele pe care aceștia le interpretau și, mai ales, ne dezvăluie cine erau cei implicați în susținerea reprezentației, dar și atmosfera în care s-au dat acele reprezentații: „Cât despre ce vorbeau oamenii de această faptă neobișnuită, aud că poporul nostru o privea pretutindeni cu cea mai mare admirație, și, unde altădată nu frecventau bisericile, când aceștia intrau în biserici, ele se dovedeau neîncăpătoare de mulțimea norodului. În unele locuri sărutau imaginile cusute pe veșmintele tinerilor. Străinii, ca germanii, sașii și ungurii, spuneau că își găsesc mare bucurie în acțiunea acestora. Unii spuneau cu oarecare neplăcere că la ei nu se găsesc inși atât de capabili pentru a face ceva asemănător și nici nu vor face așa ceva." (după Ioan Chindriș, *Blajul și începutul Vifleimului la români*, în „Școala Ardeleană", V, volum coordonat de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Oradea, 2011, p. 248-249).

[10] Modul în care „e alcătuită piesa lasă să se întrevadă pentru cine a fost scrisă. Un public care să aprecieze poliglosia ca element comic, care să guste cântări

Drimba, N. A. Ursu, Gheorghe Chivu, Ion Gheție, Elvira Sorohan, Eugen Pavel, Ileana Mihăilă, despre Oradea – Ștefan Mărcuș și Ioan Massoff, iar despre Viena – Lucia Protopopescu, Mircea Vaida, Ion Istrate, Mihai Mitu, Tiberius Vasiniuc. Cât privește momentul scrierii piesei, aici lucrurile par ceva mai clare, în sensul că s-a stabilit drept interval de redactare a textului perioada cuprinsă între 1777 (1/12 octombrie – data asasinării domnitorului moldovean) și 1780 (anul morții împărătesei Maria Tereza – noiembrie), limita superioară a intervalului fiind stabilită ca urmare a prezenței numelui Mariei Tereza în aclamația dinaintea *Testamentului lui Bachus*: *Vivat Maria Th<ere>z<ia>, Joseph<us>, et Greg<orius> Major!* Dacă în privința stabilirii intervalului în care a putut fi redactat textul, această ovație a fost lămuritoare, în ceea ce privește locul redactării, ea a devenit pentru unii un indiciu în favoarea considerării Blajului drept loc al scrierii piesei, pe motiv că este clamat numele episcopului de la Blaj, Grigore Maior, pierzându-se însă din vedere faptul că mulți dintre alumnii Barbareumului vienez fuseseră trimiși chiar de vlădica Maior[11], un episcop venerat de

---

ungurești și nemțești și să înțeleagă, în același timp, niște glume în latinește, niște actori care să priceapă indicațiile scenice în aceeași limbă nu pot fi decât niște studenți ai școalelor înalte de la Blaj“. (*„Occisio Gregorii Vodae” – cea mai veche piesă de teatru în românește*, în „Revista Fundațiilor regale”, IV (1937), nr. 8, p. 436).

[11] Printre cei trimiși de către Grigore Maior, din Dieceza Făgăraș, se numără: Samuil Micu – prefect de studii la „Sf. Barbara”, Dumitru Caian (din Florești, Cluj; 1776–1779), Ioan Pára (din Silvaș; 1775–1778), Mihail Timar (din Sătmar; 1776–1779), Vasile Nemeș (din Nădlac; 1775–1780), Petru Ungur (din Mărgău, Cluj; 1775–1780), Ștefan Szábo (din Câmpeni; 1776–1781), Vasile Ferenți/ Ferentzij (din Chinteni, Cluj; 1776–1782), Ioan Halmagy (din Scorei, Făgăraș; 1776–1782), Petru Cujir/Kuzsir (probabil din Cugir; 1776 – mort în 1777), Vasile Papp (Coșlariu, Alba; 1778 – pentru scurt timp, din motive medicale), Gheorghe Dumitru (Cugir; 1779–1783), Alexandru Anghel (Ighiu; 1779–1783), Ioan Nemeș (Cluj; 1780–1783), Chiril Țopa (Roșia, comitatul Alba; 1782–1785/ încheie studiile la Egger); din Dieceza Oradea Mare veneau: Alexie Pócsi (comitatul Bihor; 1775–1778), Grigore Vidraij (din Arieșul Mic, 1775–?), Toma Pop/Papp (din Târșolț, Sătmar; 1775–1778), Ștefan Klein (din Alba; 1775–1779), Simion Magyar (1775–1780), Ioan Kővarij (din Sânt-Ioana, comitatul Dăbâca; 1776–

studenții români de la Viena. În măsura în care acceptăm că textul nu este opera unui singur autor, ci este o creație în colaborare, printre colaboratori numărându-se Ioan Budai-Deleanu și

---

1781), Gheorghe Farkaș (Odorhei; 1778–1781), Ioan Pap (Nemethi, Solnoc; 1778–1785/ încheie studiile la Egger), Samuil Vulcan (Blaj; 1779–1783), Ioan Radnóthi (Iernut, comitatul Tărnava; 1780–1784/ încheie studiile la Egger), iar de la Munkács fusese trimis Mihail Tivadar (din Romna de Sus, comitatul Maramureș). (Vezi Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Transilvania. 1774–1805*, București, 1966, p. 333-337 și Mihai Mitu, *Viața lui Ioan Budai-Deleanu*, ed. cit., p. 70).

Spre deosebire de toți aceștia, tânărul absolvent de la Blaj Ioan Budai, fiul preotului Solomon din Cigmău, nu era trimis oficial de Dieceza Făgăraș sau de Dieceza Oradea Mare, nici nu beneficia de vreo bursă și nici nu aparținuse vreunui colegiu clerical, ceea ce impunea întreținerea pe speze proprii în marele oraș european. Cu toate acestea, bazându-se pe cunoștințele temeinice pe care le obținuse la Blaj, era sigur că putea fi admis la universitate în urma unui examen, numai că aceasta nu îi putea asigura decât statutul de „auditor”. A susținut acest examen în ziua de 20 noiembrie 1777, fiind declarat admis în anul de logică, ceea ce însemna anul I de filozofie. Rămânea problema întreținerii la Viena, un lucru deloc lispit de importanță, mai cu seamă că nu putea aștepta ajutor de acasă, unde familia lui era destul de împovărată cu ceilalți nouă frați mai mici, și nici din partea conaționalilor întâlniți la Viena, ei înșiși fiind marcați de griji existențiale. S-a întâmplat însă că unul dintre alumnii Seminarului Greco-Catolic „Sancta Barbara”, Petru Cujir/Kuzsir, originar din Ardeal, s-a stins, locul acestuia rămânând astfel liber. Ocuparea locului respectiv se putea face numai prin recomandarea episcopului de atunci, Grigore Maior, și prin acceptarea de către Budai a „înregimentării” într-o instituție clericală. Deși era ultimul lucru pe care și-l dorea, tânărul a făcut compromisul și a solicitat admiterea în universitate, solicitare pe care o va primi însuși episcopul, o lună mai târziu, și o va aproba, dacă nu din convingere că tânărul, absolvent de gimnaziu, și nu de seminar teologic, și-ar dori cu adevărat să devină preot, măcar din considerente de ordin practic, pentru că, tânărul Budai fiind deja în Viena, dieceza era scutită de cheltuielile cu drumul. Nu este exclus să fi contribuit la decizia episcopului însuși Samuil Micu, prefectul de studii trimis de episcop la Barbareum, care i-l va fi recomandat episcopului și care va fi avut un cuvânt decisiv în a-l convinge pe Budai să ceară „intrarea în cler” prin cererea de a fi admis ca bursier la Barbareum. Una peste alta, abia în aprilie 1778 „Joanne Budai Valahus Hunyadiensis” va fi primit oficial, din partea Episcopiei Făgărașului, în rândul studenților teologi de la Seminarul Greco-Catolic „Sancta Barbara” din Viena, cu puțin timp înainte ca Iluminismul european să înregistreze pierderea a două mari spirite luminate, Voltaire și Rousseau.

Samuil Vulcan, numele menționate cel mai frecvent când vine vorba despre paternitatea piesei, atunci trebuie să restrângem intervalul redactării piesei la 1779 (octombrie) – 1780 (noiembrie), întrucât Samuil Vulcan a intrat la Barbareum la 28 octombrie 1779[12]. În mod fericit, în acest an, destinul i-a adus laolaltă, în capitala imperială, pe Samuil Micu, prefect de studii la Barbareum, pe Ioan Budai, alumn la același seminar, dar și pe Gheorghe Șincai și Petru Maior, proaspăt întorși în 1779 de la Propaganda Fide din Roma. Mai apropiat prin vârstă de Petru Maior, dar și prin natura firii, prin înclinații și calități, între Ioan Budai și Petru Maior se va înfiripa o prietenie care se va consolida de-a lungul timpului și va dăinui până la stingerea din viață a celor doi (1820, 1821). Începându-și studiile în capitala imperială la o vârstă foarte fragedă, într-o lume străină și poate nu o dată ostilă, tânărul Ioan Budai[13] a avut șansa de a găsi în seminar o „mică lume românească", din care făceau parte alți alumni trimiși de Dieceza Făgăraș sau de Dieceza Oradea Mare, dar cel mai mult a contat reîntâlnirea cu Samuil Vulcan, care a descins în Viena în toamna anului 1779. Împreună cu acesta, alături de alți alumni (menționați în nota 11), au format acel „cerc de «mucaliți» ardeleni, puși pe șotii, născocitori de «jucărele», izvoditori de «poematioane»", cum îl caracterizează plastic acribiosul biograf al lui Budai-Deleanu (Mihai Mitu, *op. cit.*, p. 74), improvizând mici opere originale în care aplicau normele prozodice însușite încă din perioada studiilor blăjene, la orele de poetică. Așa va fi luat naștere și neobișnuita bucată literară care face obiectul discuției noastre și a cărei paternitate stă până astăzi sub semnul incertitudinii.

Este, așadar, lucru dovedit că piesa a fost scrisă în intervalul 1777–1780, cu amendamentele discutate mai sus privind considerarea anului 1779 drept *terminus a quo* al intervalului,

---

[12] Mihai Mitu, *op. cit.*, p. 74.

[13] Ioan Budai a plecat din țară în toamna anului 1777, deci moartea domnitorului modovean l-a apucat deja departe de țară. Prin urmare, în situația acceptării Blajului drept loc al redactării piesei, s-ar exclude din capul locului participarea acestuia la crearea textului.

iar geografia punctelor intelectuale româneşti care puteau corespunde cerinţelor exprimate anterior se opreşte cu insistenţă la unul singur: Viena. În 1775, Curtea vieneză a înfiinţat Colegiul „Sfânta Barbara”, pentru a realiza un demers unitar al greco-catolicilor de diferite naţionalităţi din Imperiul Habsburgic, în sprijinul reformelor iluministe profesate de stăpânirea imperială. Doi ani mai târziu, în 1777, episcopul Grigore Maior îl trimitea pe Samuil Micu, ieromonah la Blaj, ca vicerector (prefect de studii) pentru numeoroşii studenţi ardeleni care învăţau acolo. Printre aceştia s-a aflat și Ioan Budai-Deleanu, provenind dintr-o familie de mici nobili din Cigmău, dintr-o zonă de interfaţă între culturi şi tradiţii populare diverse. Momentul corespundea unei detensionări psihosociale din lumea universitară vieneză, după desfiinţarea temporară a ordinului iezuit şi dispariţia rigidităţii scolastice, pe care cei din Societatea lui Isus o impuseseră vreme de două secole în sistemul şcolar din Europa catolică. Uriaşul sentiment de eliberare, consemnat de toate mărturiile vremii, se va fi răsfrânt si asupra grupului de tineri români, aflaţi departe de atmosfera sufocantă de la Blaj, în grija unui prefect de studii excedat de activitatea literară prodigioasă pe care o desfăşura la „Sfânta Barbara”. Eliberată din chingile fanatismului religios, comunitatea academică din institutele catolice trăia după reguli ceva mai lejere, din care nu lipsea savoarea becherească a vârstei, moştenită în bună parte din tradiţia medievală a veseliei burleşti, suculente, cu rădăcinile în hilaristica populară, atât de bine reprezentată în picturile lui Pieter Bruegel cel Bătrân. Numeroşii tineri români de la Viena aduceau cu sine, din satele ardelene, tradiţia câşlegilor („fărşangului”), răstimp de explozie a petrecerilor neîngrădite de după sărbătorile religioase de iarnă. În iarna dintre 1779 și 1780, în „clubul” vienez al tinerilor trimişi de la Blaj s-au reunit, la vârste diferite, așa cum am menționat anterior, toţi cei patru viitori corifei ai Şcolii Ardelene, iar cu această ocazie Gheorghe Şincai a intrat în legătură cu fostul ambasador la Curtea din Viena al nefericitului principe Grigore Ghica, marele serdar cărturar Gheorghe Saul din Moldova, de la care a cules date despre ge-

nealogia familiilor boiereşti din Moldova și Țara Românească. Nu încape îndoială că autoexilatul diplomat moldovean a colportat la Viena nu doar vestea uciderii domnitorului, care oricum a terifiat întreaga Europă prin cruzimea ei nejustificată, ci şi amănunte despre tragicul eveniment, ca şi despre viaţa domnitorului ucis. Preluată de către studenţii ardeleni, în proximitatea unui intim al lui Grigore Ghica, sinistra poveste contravenea atât instinctului de ignorare a morţii, specific vârstei, cât şi atmosferei sărbătoreşti a câşlegilor ardelene, petrecute în mediul vienez. Şi astfel a apărut aici, la Viena, după presupunerea corectă a Luciei Protopopescu, această transpunere într-o şocantă producţie scenică a unui eveniment care viza macropolitica Europei Răsăritene. Anturajul juvenil şi tradiţia medievală a *commediei dell'arte* a exorcizat însă esenţa tragică a evenimentului, proiectându-l în derizoriu şi amalgamându-l cu motive şi elemente hilare, de comedie bufă. În intenţia celui care a scris piesa, uciderea lui Ghica, proclamată în titlu, nu este motivul real al operei, ci un pretext cu faimă momentană de a aduna spectatorii în jurul unei dezlănţuiri scenice prolixe, specifice teatrului de stradă. Observaţia unor cercetători, că piesa a fost scrisă cu intenţia reală de a fi reprezentată, o certifică atât numeroasele indicaţii de regie, cât și adresările directe, care vizează un potențial public: *Care, până vom arăta, /* ***Faceţi bine-a asculta****, /* ***Şi,*** *de-om greşi,* ***a ierta*** **[1]** sau: *dintr-aceastea vedeţi,* ***ascultători****, ce vreau să aduc. Eu vreau să aduc un car de leamne din pădure cu Grigorie, ce umbla acolo a vâna, unde nu-l putu başa să-l piarză.* **[9]** N-a apărut însă, din câte cunoaștem până în acest moment, nicio informaţie despre reprezentarea ei reală în carnavalul vreunuia dintre anii perioadei la care se face referire, ca atare o enigmă persistă și în acest sens[14].

Textul piesei a fost redactat în contemporaneitate cu evenimentele puse în scenă și s-a constituit, alături de alte înscrisuri imediate cu privire la tragicul eveniment istoric, într-un „martor

---

[14] Singura reprezentare cunoscută a avut loc pe scena Teatrului de Stat din Oradea, la data de 18 februarie 1978, în cadrul „Săptămânii teatrului scurt", avându-l ca regizor pe Ion Olteanu (vezi Lucian Drimba, *stud. cit.*, p. 29).

privilegiat al ecourilor stârnite” de acesta (Ileana Mihăilă, *Occisio Gregorii Vodae... între document și prelucrare literară*, în „Revista de istorie și teorie literară”, anul VII, nr. 1-4, 2013, p. 233), eveniment care îi impresionase atât pe români, cât și pe europeni, în general. Așa se face că ecourile se întâlnesc nu numai în gazetele vremii din Berlin, Geneva, Stockholm, Hamburg, Constantinopol, Veneția, Frankfurt etc., ci și în însemnările făcute pe cărți vechi românești[15], întâmplarea „sângioasă”

---

[15] Cât de puternică a fost impresia pe care a produs-o acest eveniment tragic se poate vedea și din însemnările făcute pe cărți vechi românești, din care cităm câteva în continuare:

1. „Să s(e) știe de cându au vinit un capigi bași în Ieși și au tăiet pi Grigori vodă Ghica în casili din Beilic. Leat 7285 <1776> sept(emvrie) 27.” [însemnare pe un *Ceaslov* neidentificat, în *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, vol. II (1751-1795), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 258].

2. „La 1777 oc(tomvrie) 1, duminică noapte spre luni, s-au taiet Grigori vodă Ghica la casăle de Beilic, de Ahmet beiu capigi-baș, și s-au făcut domnu Costandin Dimitrie Muruz voievod.” [însemnare pe ms. rom. nr. 3775, f. 59^{v}, de la BAR București; *ibidem*, p. 275].

3. „Să să știi când au tăiet capul lui Grigori Ghica v(oie)vod, fiind în domnii în orașul Ieșii, cari s-au tăiet de capigi de la Poarta împărătească aice în Ieș, la casile de beilic, la anul 1777 oct(ombrie) 1, duminică la 12 ciasuri.” [însemnare pe ms. rom. nr. 3319, f. 131^{v}, de la BAR București; *ibidem*, p. 275].

4. „De când au tăiet pe Ghica vodă un capigiu în Iași și i-au dus capul la Țarigrad și au vestit domn Costandin Moruz. 1777 oct(ombrie) 1” [însemnare pe un *Octoih* (Râmnic, 1750), C.r.v. 277, schimb, f. 91, de la BAR București; *ibidem*, p. 275]

5. „Aici însămnai pentru moarte mării sale, lui Grigore Alexandru Ghica v(oie)vod, septembrie 30. Au intrat în Iași un capigi-bașa cu vro 30 turci și au mers la casele din Beilic. Iar când au fost oct(omvrie) 1, duminică spre luni, l-au chemat la casele din Beilic și i-au tăiat capul. 1777 oct(ombrie) 1” [însemnare pe un *Octoih* (Iași, 1749), f. 801, de la bis. Sf. Teodori din or. Iași, j. Iași; *ibidem*, p. 275].

6. „Să să știe când au tăiet turcii pe măriia sa Grigorii Alecsandru Ghica voievod în Ieși, cu vicleșug, uspărțit de turcu capugiu la casăle de Beilic, la văleat 1777 oct(ombrie) 1, duminică spre luni, ca la 2 ceasuri de noapte, Și într-aceia zi au fost și zăiefetul nemțescu la Cernăuți și toată noaptea, când au jurat pe toți oamenii ce s-au aflat supt stăpânirea lor.

1777 oct(ombrie) 1, duminică spre luni, și au început a cădi ceață ca fumul pe pământu și au fost tot fumu până joi demeneață și apoi s-au ridicat

cu negură.” [însemnare pe un *Minei pe lunile Septembrie și Octombrie* ms. (1599), f. 39ᵛ – 40 și 196ᵛ, ms. sl. 705 de la BAR București; *ibidem*, p. 275].

7. „La leat 1777 octomvrie 20 (sic!) l-au tăiat pe Grigore vodă Ghica în Iași. Și au venit Moruz domn Țărei Moldavii.” [însemnare pe *Îndreptarea legii* (Târgoviște, 1652), C.r.v. 61, dublet, prima f. albă de la început, v., fostă în bibl. „Casei Bisericii” nr. 117, de la BAR București; *ibidem*, p. 276].

8. „Acestu *Litopăsăț a Țării Românești* l-am scris eu, cari mai gios mă voi iscăli, când era cursul anilor 1777 octomvri(e) 5, întru a doa domnie (a) lui Grigori vod(ă) Ghica, după ci l-a tăiet capigi-pașa. Și am scris eu, Iordache Sion, găsându-l la dumnealui vornicul Ioan Cantacozo, fiind sluga dumisale, m-am rugat di mi l-au dat di l-am scris, nu pre bini.” [însemnare pe *Istoria Țării Românești*, ms. (1777), f. 180, ms. rom. nr. 298 de la BAR București, fost al lui Mihail Kogălniceanu, dăruit de Ministerul Cultelor; *ibidem*, p. 276].

9. „Let 1777 oct(ombrie) 1, sara, la 4 ceasuri de noapte, au tăiet capul măriei sale Grigorie Alexandru Ghica voievod de un capegi bașa, lăsând caimacami pe d(umnea)lui aga Vasâle Razu biv vel logof(ăt) i d(umnea)lui Dumitrașco Sturdza vel vornic, i Iordachi Balș vel vist(iernic), i d(umnea)lui Manolachi Bogdan biv vel spatar, iar domn măria sa Constantin Dimitrie Moruz vodă, ce au fost dragoman, și au venit în Iași la nov(e)m(brie) 21, 1777. Am scris eu, (Ștefan logofăt).” [însemnare pe *Viața și petrecerea sfinților* (Iași, 1682–1686), f. 248, de la BCU Iași; *ibidem*, p. 277].

10. „De aice este a Moldovii istorie. Let 1777 <7286> în 1 a lui octomvrii de când au venit un capigi bașa cu poruncă de la Poartă de au mazilit pre Grigori vodă Ghica și la trii ceasuri și giumătati di noapte l-au tăiet la cas(â)le di(n) Beilic. O, vai de dânsul cum l-au omorât și ci fel di moarti au murit săracul! Și pi doamna lui și beizadelile i-au luat și i-au dus la Țarigrad, o, vai de dânșii! Și mai înnainte cu șes(e) zile au pribegit opt boieri și după mărie (sa) vod(ă) au pribegit și un grec, unul Spileța căminar, ci era mai aproapi de vodă, oh, oh, mari ciudă făcu Sfântul Dumnezău, că săracul căminar, ci au fugit la nemți, cu sucman, călari pi cal. Atunce vai de câțiva boieri greceşti, de un neguțitor, anumi Coste Avraam, ci au mai pățit! Și au șezut turcul aice în Ieș o lună și giumătate. Apoi au venit Costandin Muruz voivod, noiemvrie 24, di olac, întru întâie domnie a Moldovei. Iar apoi s-au îndreptat țara iar cum au fost, că era tulburari foarti mari. Iar acel Grigori Ghica voivod au fost hain, cu nădejde moscalilor. Și au mai fost multe, cari nu sânt scrisă aice.

După ci s-au dus capigi-bașa imbrihor Carahigior Zades Ahmet beiu la Țarigrad, au vinit alt turc la rămășițurile lui Grigori vodă Ghica. Tot la acel velet 1777 au mai venit alt turcu, ci-i zice saloahor. Și când s-au dus au luat pi un neguțitor, anume Coste Avraam, și altu ce au fost ftori vistier și i-au dus la Țarigrad.” [însemnare pe *Istoria Țării Românești*, ms. (1777), f. 182,

generând, în mod explicabil, și o bogată literatură populară, concretizată în cronici versificate[16].

Paternitatea. Enigma enigmelor, obsesie a cercetătorilor de până acum, o constituie, așadar, identitatea autorului piesei. Opera fiind cu adevărat foarte importantă pentru istoria literaturii române, s-a derulat o adevărată avalanșă de ipoteze în legătură cu personajul care a putut născoci această piesă sau care a colaborat la realizarea ei. Vreme de peste 240 de ani, identitatea acestuia nu a putut fi stabilită. Cu ocazia ediției de față, vom reteza încercarea de a impune un autor al textului pe baza unor aspecte insuficient analizate și vom evidenția câteva indicii pertinente care ne duc ceva mai aproape de unul dintre posibilii autori ai celei dintâi piese de teatru din cultura noastră.

În 1880, Nicoale Densușianu considera că autorul nu putea fi decât Samuil Vulcan (în arhiva căruia găsise manuscrisul), concluzie pe care o vor prelua, mai apoi, Lucian Drimba, N. A. Ursu, Gh. Chivu și Eugen Pavel. Ladislau Gáldi era de părere că autorul ar fi „vreun profesor de la seminarul din Blaj”, în vreme ce Al. Ciorănescu[17] punea scrierea piesei pe seama unor studenți de la Blaj. Despre un „învățăcel la seminarul din Blaj”, în calitate de autor al piesei, vorbește și Ion Gheție (*Occisio Gregorii Vodae. Problema paternității*, în „Limba română”, XXXII, 1983, nr. 5, p. 468). Punctul de vedere exprimat de N. Densușianu este împărtășit, în afară de cei deja menționați, și de Ileana Mihăilă (*Occisio Gregorii Vodae... între document și prelucrare literară*, în „Revista de istorie și teorie literară”, anul VII, nr. 1-4, 2013, p. 233), aceasta considerând eronată părerea potrivit căreaia autorul piesei ar fi Ioan

---

ms. rom. nr. 298 de la BAR București, fost al lui Mihail Kogălniceanu, dăruit de Ministerul Cultelor; *ibidem*, p. 278].

[16] Vezi *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)*, studiu și ediție critică de Dan Simonescu, Editura Academiei, București, 1967, p. 165-196.

[17] Vezi, supra, nota 10.

Budai-Deleanu, susținută, printre alții, de Lucia Protopopescu, Mircea Vaida[18], Ion Istrate, Elvira Sorohan[19], Mihai Mitu, Tiberius Vasiniuc. Ștefan Mărcuș crede că piesa ar fi fost creată de un „oarecare prefect de studii sau profesor al Seminarului român-unit din Oradea (...) pentru tinerii din seminar" (apud Lucian Drimba, *Sudiu introductiv* la vol. *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, ed. cit., p. 36), dar, împotriva acestei prezumții, Lucian Drimba aduce faptul că, la sfârșitul piesei, este aclamat episcopul de la Blaj, Grigore Maior, și nu episcopul unit de la Oradea, Moise Dragoș, care fusese consacrat încă din iunie 1777, înainte de a se fi petrecut evenimentul ales drept pretext în piesă. Și Ioan Massoff consideră că textul ar veni de la Oradea, numai că autorii ar trebui căutați în rândurile elevilor din colegiul orașului.

Cea mai derutantă şi mai de neînţeles tentativă îi aparţine lui N. A. Ursu, care susţine cu toată convingerea că autorul piesei este Samuil Vulcan. Afirmaţia s-ar baza pe comparaţia grafiei lui *Occisio*... cu alte manuscrise ale ierarhului bisericesc şi omului de cultură orădean, dar şi pe analiza limbii, specialistul ieşean conchizând în mod riscant că „limba din *Occisio* este identică cu limba manuscriselor de mai târziu ale lui Samuil Vulcan și se deosebește în mod evident de limba scrierilor lui Ion Budai-Deleanu"[20]. Diferențele mici, cum le consideră autorul comparației, „între limba piesei, plină de elemente regionale prezentate (!) și astăzi în graiul din părțile Blajului, și limba

---

[18] Dând ca posibilă participarea autorului *Țiganiadei* la această creație colectivă, el refuză să atribuie scrierea piesei exclusiv lui Ioan Budai-Deleanu, ceea ce este de înțeles (Mircea Vaida, *Ion Budai-Deleanu*, Editura Albatros, 1977, p. 13).

[19] Aceasta este de părere că piesa are un autor colectiv, din care nu îl exclude pe Ioan Budai-Deleanu, numai că locul acceptat de cercetătoarea de la Iași este Blajul, pierzând din vedere faptul că, așa cum am precizat mai sus, autorul *Țiganiadei* părăsise deja Blajul în toamna anului 1777 (Elvira Sorohan, *Paternitatea piesei „Occisio Gregorii...*", în „Cronica", anul XVIII, nr. 28 (911), 15 iulie 1983, p. 5).

[20] N. A. Ursu, *Paternitatea primei piese de teatru românești*, în „Cronica", an XIII, nr. 8 (630), 24 febr. 1978, p. 6.

scrierilor de mai târziu ale lui Samuil Vulcan" se explică „prin diferența de cultură între învățăcelul adolescent și cărturarul ajuns în pragul bătrânești" (*ibidem*). În vederea analizei de faţă, s-au pus alături manuscrisul original al lui *Occisio* şi câteva dintre manuscrisele lui Samuil Vulcan[21], păstrate la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca. De la prima privire, este limpede că grafia piesei şi a manuscriselor menționate diferă[22], începând cu desenul slovelor chirilice, verticalitatea sau înclinarea scrisului şi până la forma rândurilor, ceea ce demonstrează că N. A. Ursu s-a înşelat când a susținut că scrisul din *Occisio*... este al lui Samuil Vulcan. „Unele mici deosebiri", remarcate de autorul analizei, între scrisul din *Occisio*... și cel din manuscrisele analizate de el (ms. rom. 563 și ms. rom. 731, care cuprinde câteva cuvântări cu conținut religios ale lui Samuil Vulcan) sunt puse de N. A. Ursu pe seama distanței de aproximativ 30-40 de ani care există între scrierea lui *Occisio*... și scrierea acestora, cu alte cuvinte, este vorba despre „scrisul în formare al adolescentului" și „scrisul format al aceluiași om, la vârsta de 50-60 de ani", concluzia fermă a acestuia fiind aceea că: „Dacă am avea posibilitatea să comparăm scrisul din *Occisio*... cu scrisul lui Samuil Vulcan din tinerețe, eventual de pe la 1780, am constata desigur că identitatea lor este perfectă." (*ibidem*). Cu prilejul analizei de față, am adâncit comparaţia atât cu ms. rom. 563, ce cuprinde *Tractatul despre vindecarea morburilor poporului de la țeară*, pe care îl avusese în vedere și cercetătorul de la Iași, cât și cu ms. rom. 552, în care se află *Învăţătura creştinească pentru slugi*. Elementele grafice care le despart de scriitura din *Occisio*... sunt nenumărate, pe cât de puţine sunt asemănările,

---

[21] *Catehism despre năravuri pentru săteani*, B.A.Cj, ms. rom. 555, f. 1^{r}-12^{v}; *Despre mijlocirile de a-și păzi sănătatea*, B.A.Cj, ms. rom. 561, 94^{r}-105^{v}; *Învăţătură asupra boscoanelor (supărștițiilor)*, B.A.Cj, ms. rom. 561, 106^{r}-115^{v}; *Însemnări din istoria Americii*, B.A.Cj, ms. rom. 561, 140^{r}-151^{r}; *Învăţătură creştinească pentru slugi*, B.A.Cj, ms. rom. 552, *Tractat despre vindecarea morburilor poporului de la țeară*, B.A.Cj, ms. rom. 563.

[22] Vezi cele câteva file facsimilate din ms. rom. 471 (*Occisio*...), ms. rom. 552 (*Învăţătură creștinească pentru slugi*) și ms. rom. 563 (*Tractat despre vindecarea morburilor poporului de la țeară*).

care pot fi puse pe seama caligrafiei chirilice a vremii. Cel mai evident element este suprascrierea cu rol de prescurtare, prin semne grafice diverse, omniprezentă în textul chirilic al piesei. Manuscrisele pomenite ale lui Vulcan, ca și celelalte manuscrise analizate ale episcopului de la Oradea, sunt total lipsite de semne suprascrise cu rol de prescurtări sau spirite, remanente din vechea scriere româno-chirilică. Acest simplu fapt, pe care îl poate constata ușor un cercetător, ar trebui să fie un argument convingător împotriva paternităţii lui Samuil Vulcan. Dar se pot evoca și altele. Scrierea de mână este o trăsătură specifică individului, deci este un fenomen individual, neexistând doi oameni care să deseneze literele la fel, excluzând desigur profesiile grafico-artistice. Scrisul omului, după vârsta de 16 ani, este în general stabilizat, devine un automatism, iar schimbările, dacă mai sunt, se produc într-un ritm foarte lent. Este adevărat însă că unele evenimente majore din viață (traume ori alte probleme majore) sau vârsta înaintată pot determina schimbări în scrisul omului. În această varietate infinită de scriere (pentru că celebrul dicton al lui Buffon, „Stilul este omul însuși.”, ar trebui înțeles pornind tocmai de la sensul cuvântului lat. *stilus*, care înseamnă „condei”, iar figurat are și sensurile „scris, compoziție scrisă; fel de a scrie, stil”), elementele cele mai personale sunt ticurile grafice, constând mai ales din trăsături liniare care scot una sau mai multe litere din spaţiul necesar încadrării grafemului în dimensiunile rândului scris. La Samuil Vulcan te izbeşte, chiar de la prima vedere, desenul slovei chirilice **ρ** cu prelungirea codiţei mult în dreapta, sub rând şi în paralel cu acesta, codiţa prelungindu-se de regulă sub două sau trei slove următoare. Dimpotrivă, cel care a scris piesa *Occisio*... îl caligrafiază pe **ρ** cu codița trasă spre stânga, fără exagerarea extensiei, atotprezentă la Vulcan spre dreapta. Slova chirilică **c** are în manuscrisul piesei o reprezentare neobișnuită, prelungindu-se mult în dreapta în forma unui cârlig, sub una sau două slove următoare, ceea ce nu se întâlnește în manuscrisele lui Samuil Vulcan. Același fel de prelungire l-am constatat doar în *Occisio*... și pentru slova **χ**. De ordinul ticului grafic este la Vulcan plasarea

a două virgule paralele deasupra slovei ѧ̋, fără excepţie, şi uneori deasupra lui ı̋, aparent în situaţie de semn diacritic, dar fără să aibă nicidecum acest rol. Şi de această dată, semnele în cauză lipsesc din grafia piesei, în pofida puzderiei de „aruncări deasupra” care împânzesc textul chirilic din *Occisio*... Cât despre identitatea limbii, așa cum o vede N. A. Ursu, ce se mai poate spune? Dacă tonul așezat și exprimarea cât se poate de serioasă a învățăturilor pentru popor scrise de Samuil Vulcan – „Prietenul mieu avea în moșiia sa un deregătoriu bătrân cu care zăbovindu-mă mai de multe ori pricepui, în scurtă vreame, cum că nu era născut în starea în carea se afla. Obiceaiurile lui era înalte și iscusite, graiul – curat și frumos, cugetele lui era limpezi și fără pregiudețuri, nu era nepriceput în filosofie, în științele ceale frumoasă, știia vreo câteva limbi, și din ceale vechi, și din ceale noao, pe scurt, toată firea lui îm arăta că au fost bine-crescut și cum că nu ș-au petrecut tinereațele în sudoarea lucrului de la câmp. Cu el aveam toate aceale desfătări de cari mai totdeuna sântem lipsiți noi orășeanii când sântem la țară, întră oameni proști sau întră oameni a cărora viețuire se osebeaște de la a noastră. Dragostea și evlaviia mea către acest bătrân de treabă și înțelept făcu de fusărăm acuși priateni.” (*Catehism despre năravuri pentru săteani*, ms. rom. 555, f. 2^{r}) – sunt aceleaşi cu texte cu limbaj licenţios sau cu aluzii licenţioase din *Occisio*, de genul: „Ba eu îs de măritat şi m-oiu duce, că, câţi m-au cerut pănă acuma, m-au cerut tot de la pârlas, beşi-m-aş în nas, nu m-au cerut de la părinţi, beşi-m-aş în dinţi.” sau „Tot omul să tacă, să asculte şi să ia în minte că cine va lua pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură îi va da zeastre vro 2-3 asprişori, vro 2-3 râmători, un împingalău şi un tragalău, 2 coarne de plug, o behehea şi o căţea, şi o<a>recâţi hâs-fâs în gaură cu o ţinghili-minghili.”, atunci logica cercetării cade și rămâne arbitrarul. Deși recunoaște că acele câteva particularități fonetice, morfologice și lexicale identice în textele comparate (fricatizarea africatelor, adică trecerea lui *ĝ* la *j – jingașe, de-a jeminea*, reversul fenomenului, ca

hipercorectitudine, în *grige, prilegiui*[23], formele cu fricativa *j* – *juca, jucăuși, joc, jumătate, jurământ* – sau *u* sincopat în *să uște*, precum și variantele adverbelor *tocma, acuma, doară*[24] sau cuvântul *betegos*) „se găsesc și la alți scriitori de atunci din Transilvania", făcând parte din limbajul popular ardelean[25] de

---

[23] Cf. **geli**: *ind. pf.s. 3 sg.*, în *Țiganiada*, varianta B [42^{v}]; **gele**: *sg. ac.*, în *Țiganiada*, varianta B [98^{r}]; **prilegiu**: *sg. ac.*, în *Țiganiada*, varianta A [3^{v}]. Ocurențele acestor cuvinte sunt date cu trimitere la pagina din manuscris a variantelor *Țiganiadei*, iar înregistrarea lor am făcut-o într-un indice de cuvinte integral, combinat cu glosar, pregătit pentru o viitoare ediție a celor trei variante ale *Țiganiadei* (cu scopul de a dovedi nu doar bogăția excepțională a limbii, în pofida „neajungerii" despre care vorbește autorul epopeii, ci mai ales plasticitatea expresivă a paradigmelor rezultate): varianta A, neterminată, fără atribuirea comentariilor din metatext (se păstrează la Biblioteca Academiei Române din București, în ms. rom. 2634, manuscris olograf), varianta B, încheiată (se păstrează la Biblioteca Academiei Române din București, în ms. rom. 2429, manuscris olograf), și varianta C (se păstrează în ms. 2429, paginile 509-539), aceasta din urmă reprezentând un exercițiu ortografic, după cum citim la pagina 517 a manuscrisului: *Pro specimene scriptionis lingvae Romaenicae litteris Latinis, proponuntur hic extractus ex variis operibus manuscriptis, in lingva Valachica* (Pentru exemplificarea scrierii limbii române cu litere latine, se propune acest extract din mai multe opere manuscrise în limba valahică).

[24] Unele dintre formele pe care le identifică N. A. Ursu ca fiind specifice textelor analizate de el sunt în mod generos reprezentate în *Țiagniada*, varianta B: **acuma** [12^{r}, 51^{r}, 69^{r}, 84^{v}, 90^{v}, 94^{v}, 95^{r}, 101^{v}, 109^{v}, 141^{v}, 147^{v}, 162^{v}, 239^{v}]; **doară** [2^{r-v}, 3^{r}, 6^{v}, 8^{r}, 9^{r}, 10^{r}, 11^{r-v}, 12^{v}, 14^{v}, 15^{r}, 16^{r-v}, 18^{v}, 19^{r}, 23^{r}, 24^{v}, 27^{v}, 28^{r}, 30^{r-v}, 31^{v}, 32^{r}, 33^{r}, 35^{r}, 38^{r}, 39^{v}, 42^{r}, 45^{v}, 49^{v}, 50^{v}, 52^{v}, 53^{r-v}, 56^{v}, 58^{r}, 59^{r}, 61^{v}, 62^{v}, 64^{r}, 69^{r}, 79^{r}, 80^{r}, 87^{v}, 89^{v}, 90^{r}, 92^{r}, 96^{r}, 98^{r}, 103^{r}, 110^{v}, 111^{r}, 113^{r-v}, 114^{r}, 115^{v}, 116^{r-v}, 117^{r}, 118^{v}, 121^{v}, 125^{r-v}, 127^{v}, 144^{r-v}, 153^{r}, 155^{r-v}, 157^{v}, 158^{r}, 160^{v}, 172^{r}, 174^{v}, 177^{r}, 191^{v}, 192^{r}, 198^{v}, 199^{r}, 211^{v}, 212^{r}, 217^{r}, 219^{r-v}, 221^{r}, 224^{r}, 226^{r}, 227^{r-v}, 228^{v}, 229^{r}, 243^{r}]; **tocma** [2^{v}, 5^{v}, 11^{v}, 15^{v}, 18^{v}, 29^{v}, 37^{v}, 41^{r}, 43^{r-v}, 53^{v}, 64^{r}, 74^{v}, 75^{v}, 77^{v}, 82^{r-v}, 83^{v}, 84^{r}, 85^{v}, 91^{r}, 95^{v}, 96^{v}, 97^{v}, 101^{v}, 102^{r}, 103^{r-v}, 104^{v}, 112^{r}, 113^{v}, 115^{v}, 121^{v}, 123^{v}, 124^{v}, 140^{v}, 142^{r}, 143^{v}, 144^{r-v}, 145^{r}, 146^{r}, 150^{v}, 153^{r}, 156^{r}, 162^{r}, 166^{r}, 168^{v}, 171^{r}, 172^{v}, 176^{r-v}, 192^{v}, 203^{r}, 211^{v}, 213^{v}, 215^{r}, 225^{r}, 226^{r}, 228^{r}, 229^{v}, 232^{v}, 233^{r}, 234^{r}, 235^{v}, 236^{r}, 237^{r-v}, 238^{r}, 240^{r}, 242^{v}].

[25] Un punct de vedere critic și bine argumentat, în legătură cu faptul că aceste fapte de limbă invocate de N. A. Ursu au o extensie mult mai mare în scrisul epocii, ele fiind răspândite în graiurile românești din acea vreme și de astăzi, formulează Ion Gheție (*Occisio Gregorii Vodae. Problema paternității*, în „Limba română", XXXII, 1983, nr. 5, p. 466-467). Concluzia lui Gheție

dinaintea instituirii limbii române literare de către Samuil Micu, prin *Biblia de la Blaj* din 1795, cercetătorul ieșean se îndârjește să susțină că „aici interesează faptul că, toate la un loc, apar atât în *Occisio...*, cât și în manuscrisul respectiv al lui Vulcan" (N. A. Ursu, *loc. cit.*). Comparaţia dintre grafia lui *Occisio...* şi aceea a manuscriselor episcopului orădean, care s-a făcut în mod serios şi real cu ocazia ediției de față, îl exclude categoric pe Vulcan ca autor al acestui manuscris.

Extinderea analizei grafologice și asupra altor personalități culturale ale vremii ar putea face lumină în ceea ce privește mâna care a scris textul lui *Occisio...*, fără a avea însă deloc certitudinea că acea persoană ar fi și unicul autor al piesei. Dar lista numelor celor care au fost alumni la Viena în perioada luată în calcul pentru scrierea piesei este suficient de mare (vezi, supra, nota 11), astfel încât să îl trimită pe drumul morii pe filologul temerar, după cum, pe bună dreptate, „identificarea autorului (sau a autorilor) pe baza materialului de limbă oferit de piesă este dintre cele mai dificile" (Ion Gheție, *art. cit.*, p. 470). A-l identifica pe omul care a pus pe hârtie cel dintâi produs teatral

---

(*stud. cit.*, p. 469-470) este că textul dezvăluie două straturi de limbă, „unul nord-ardelenesc, aproape sigur crișean, iar altul sud-vest-ardelenesc, localizabil în regiunea Hunedoara – Alba-Iulia – Blaj, dar nu neapărat în zona Blajului, unde s-a născut Samuil Vulcan. Cum se explică această situație puțin așteptată într-un text socotit a fi autograful autorului? După părerea noastră, în mai multe feluri. S-ar putea, astfel, ca *Occisio Gregorii Vodae* să fie creația unei persoane care a amestecat în mod deliberat în limba piesei elemente luate din graiurile nord-vestice și sud-vestice ale Ardealului, pe care le cunoștea, după cum n-ar fi exclus ca piesa să reprezinte opera de colaborare a unui crișean cu un român de pe valea mijlocie a Mureșului. În ambele eventualități, identificarea autorului (sau a autorilor) pe baza materialului de limbă oferit de piesă este dintre cele mai dificile. Nu trebuie înlăturată cu desăvârșire nici ipoteza ca *Occisio* să fi fost compusă de o persoană originară din sud-vestul Transilvaniei și copiată de alta vorbind un grai de tip crișean. Spre o asemenea concluzie ne-ar îndrepta și împrejurarea că manuscrisul piesei a fost descoperit la Oradea. (E posibil, cel puțin în teorie, ca lucrurile să fi stat pe dos, adică autorul să fi fost crișean, iar copistul de pe valea mijlocie a Mureșului, deși această eventualitate ni se pare mai puțin probabilă)."

din cultura noastră, iată o descoperire la care pot încă visa cei care se apropie de cercetarea acestui text!

Pornind de la ideea că autorul piesei putea fi o persoană din părțile sud-vestice ale Transilvaniei, care a făcut apel și la limba vorbită în zonele nordice ale acesteia, în condițiile în care el era neîndoielnic avizat în privința libertății de limbaj pe care și-o putea lua, și remarcând în același timp știința de a folosi cuvântul, gândul ne duce tot spre omul cel mai interesat de cuvânt, cu tot ce presupunea el: origine, sens, evoluție, variante, răspândire etc.[26], și anume Ioan Budai-Deleanu. Așa cum rezultă din *Prefația Lexiconului românesc-nemțesc*, încă de pe vremea

---

[26] Câteva exemple din *Lexiconul românesc-nemțesc* ilustrează modul în care Budai-Deleanu redactează articolele din dicționarul său: **Imaş** = (**imasiu**) s.m. die Hutweide (mold.).; **Imineauă** = (**iminéua**) s.f. ein Halstuch (mold.).; **Ispitesc** = (**yspitesco**) v.a. inf. *ispitire* ausforschen, untersuchen v.n. forschen, erforschen, versuchen, erfahren; *se ispitire* v. rec. sich erforschen; *ispitire* s.f., *ispitit* part.; **Ispravnic** = (**yspravnicu**) s.m. der Vollzieher, Verweser; *isprăvnicii legii* die Vollzieher der Gerechtigkeit, Richter (Hor<ologium> prin<cipum>) Verwalter, Sachwalter; II. (mold.) ein Districtsrichter, Districtsverwalter.; **Ispravă** = (**ysprávva**) s.f. Vollführung, Vollziehung; II. Geschäft, Handel (Critill); *om de ispravă* ein vortreflicher Mann; *lucru fără ispravă* eine ungebührliche Sache.; **Neagă** = (**néga**) s. com. (vulg.) der in allen widerspricht, oder das Widerspiel haltet.; **Nevoie** = (**nevvolia, nevvoya**) s.f. Noth, Nothwendigkeit, Nothfall, Nothdurft, Zwang; II. Elend, Unglück, Mangel, Armuth; III. Schwierigkeit, Hinderniß; *nime nu-i ştie voie şi nevoia* man kanns nicht erfahren was er will; *cădere la nevoie* ins Unglück kommen; *nevoia cea de pe urmă* die außerste Noth; *anevoie, cu nevoie (anevolia)* adv. schwer, schwerlich, mühsam.; **Nechezare** = (**necazáre** [!]) v.a. inf. *necăzare* [!] wiehern; s. **Rântezare**.; **Necontenit, -ă** = (**necontenitu, -a**) adj. nicht verbothen, unverwehrt, freÿ; II. unenthaltsam, auch: III. unaufhörlich, beständig, z<um> B<eispiel>; *hotar necontenit* freÿe Gränze; *om necontenit* unenthaltsamer Mensch; *cu necontenită osteneală* mit anhaltender Mühe; *plângeam necontenit* ich weinte in einem fort.; **Nemerită** = (**nemerita**) s.f. der Zufall, das Ohngefehr; *cu nemerita* adv. von ungefähr, ohngefehr.; **Nemic, nemică** = (**nemicu, nemica)** adv. [!] nichts; *de nemica* adv. zu nichts tauglich; *pe nemică* um nichts; *întru nemică* für nichts.; **Neputinţă** = (**neputènça, neputeinça**) s.f. Unvermögenheit, Schwachheit, Ohnmacht, auch: II. Unmöglichkeit; *cu neputinţă* adv. unmöglich.; **Nice, nici** = (**neice, neici**) part. conj. Entweder noch; *nice noapte, nice zioa* weder beÿ der Nacht, noch beym Tag; comp. *niciodată* niemal; *nice de nu, nicicacum* keines wegs.; **Nănaş** = (**nanásiu**) s.m. der Pathe, Taufpathe; *nănaş de botez* (Dosith.).; **Năsâp** = (**nasýpu**) s.m. der Sand; s. **Arină**.

alumnatului la Barbareumul vienez, tânărul Budai își exersa calitatea de lexicograf, de „înșirător de cuvinte”: „Treizăci şi cinci de ani au trecut de când am luat asupra mea osteneala alcătuirii unui lexicon românesc. [...] Eram în ţară străină. Încă nu săvârşisem şcoalele obicinuite, când am început a aduna cuvinte şi a le pune în rând după alfabet [...]” (apud Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Ioan Budai-Deleanu în mărturii antologice*, Cluj-Napoca, 2012, p. 378). Preocuparea pentru cuvânt o avea autorul *Țiganiadei* încă din vremea studiilor blăjene, dar, la Viena, aceasta s-a accentuat, astfel încât el a început să adune cuvintele de prin cărți (după cum se poate vedea din trimiterile date de el în articolele din *Lexiconul românesc-nemțesc*) sau din viu grai[27] și să le înșire unele sub altele, ca într-un lexicon, așa cum văzuse în lucrările lexicografice care-i trecuseră prin mână. Această preocupare pentru cuvânt a tânărului Budai a atras atenția celorlalți alumni și, în mod deosebit, lui Efrem Klein, care, ne spune Mihai Mitu (*op. cit.*, p. 80-83), l-a ales drept model pentru a face portretul apostolului Ioan pe iconostasul Bisericii „Sf. Barbara” din Viena. Vârful condeiului din mâna apostolului este fixat deasupra cuvântului *слово* (cartea din pictură, un Evangheliar, este deschisă la Evanghelia după Ioan 1,1, unde citim: „Întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era.”), ceea ce reprezintă, în opinia biografului, un indiciu sigur în identificarea personajului ascuns sub chipul apostolului[28].

---

[27] Așa cum am precizat în studiul introductiv (*O enigmă numită Ioan Budai-Deleanu*) la vol. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Ioan Budai-Deleanu în mărturii antologice*, Cluj-Napoca, 2012, p. 12-13, o parte din materialul lexicografic înregistrat în *Lexiconul* său rezultă în urma despuierii textelor, iar printre sursele mărturisite se numără: *Biblia*, scrierile lui Dosoftei, unele tipărituri contemporane, cum sunt *Critil şi Andronius*, *Ahilefs la Schiro*, în traducerea lui Iordache Slătineanu, dar și mai multe texte manuscrise: *Ceasornicul domnilor*, în traducerea lui Nicolae Costin, cronica lui Grigore Ureche în varianta lui Simion Dascălul, *Odiseea* lui Homer, în traducerea lui Alecu Beldiman, la care se adaugă, desigur, izvorul de bază, reprezentat de graiul de obște al românilor de pretutindeni.

[28] Mihai Mitu susține în mod argumentat că acesta este singurul portret al autorului *Țiganiadei* sau „*singurul posibil* (s.a.), cu cele mai mari șanse de a fi

Subiectul piesei. Eveniment tragic care a oripilat Europa întreagă, uciderea domnitorului moldovean Grigore al III-lea Ghica a fost aleasă drept pretext de tinerii studenți români vienezi pentru a realiza o piesă de teatru, cea dintâi piesă cultă din literatura română. Alegerea acestui subiect poate avea legătură tocmai cu modul în care evenimentul în discuție a impresionat în contemporaneitate, pentru că, în acest fel, piesa putea atrage cu ușurință spectatorii, dar, în același timp, putea înșela și vigilența organelor imperiale, fapt evident și prin alegerea unui titlu derutant, așa cum am subliniat deja mai sus.

Concepută într-o arhitectura ingenioasă, planurile compoziționale ale piesei par a nu avea nicio legătură unul cu celălalt. Primul plan este cel care corespunde titlului operei și evocă tocmai evenimentul tragic petrecut în 1777 în Moldova, așa cum citim în *Praeambulum*. Aici se pomenește și despre posibilul conflict care a generat uciderea domnitorului și anume faptul că acesta a vrut să fie apărătorul credinței și mântuitor țării pe care o conducea. Ideea este sugerată și în prima scenă, în care domnitorul se confesează astfel: „zioa şi noaptea gândesc şi privighez pentru întemeiarea credinţii şi a neamului rumânesc scutinţă”. Numai că ceea ce se anunță a fi o problemă foarte serioasă și care ar necesita o expunere pe măsură se dovedește a fi cu totul altceva, de vreme ce tonalitatea gravă așteptată nu mai este de găsit nicăieri în piesă. Astfel, domnitorul, într-o asemenea împrejurare complicată, nu are altă treabă decât să organizeze un concurs pentru postul de „secretariuș”, pentru că tocmai fusese anunțat că cel dinainte decedase. Este evident modul în care se dorește demitizarea eroului, și, prin aceasta, chiar demitizarea cumplitului eveniment istoric. Personajul, pretențios numit *Gregorius*, nu mai păstrează nimic din demnitatea sau măcar din eticheta unei frunți încoronate, atunci când îi vorbește astfel celui care vestește moartea fostului secretar domnesc: „Cap mare de paie! De când eşti pă lângă mine, şi de la atăta

---

acceptat” (*op. cit.*, p. 83), un portret de tinerețe, ca alumn al Barbareumului vienez, dar care nu are nimic în comun cu ceea ce s-a considerat a fi în mod eronat, de-a lungul timpului, portretul lui Ioan Budai-Deleanu.

înţelepciune n-ai putut băga minte în cap, ca să nu vesteşti numai aşea, din senin, lucruri ca aceastea de supărare? (...) Totuş, de te vei duce pă lângă vreun solgăbirău, îţi voiu da o ţiră de comendaţie pă hârtie; aceea încă să o conţipăluieşti tu, şi apoi o voi scârnăvi eu, sau iscăli, era să zic." În același spirit se exprimă și față de candidatul care susține concursul pentru postul de secretar, după ce acesta a fost supus unui examen în care trebuia să demonstreze cunoașterea a opt limbi: „Văz acuma din toate că eşti mare sicritariuş. Dară ştii ce-i scris aici? Aici îi scris aşea: că n-ai nimica, nu te temi de nime, nici nu dai nimărui nimica, nu ceară de la tine nime nimica. Cine-ţi va da, el va vedea cum îndărăpt va căpăta. Destul că bea şi joca în făgădău, ştii bine. Carte încă ştii can pă departe. De loc eşti din Zagrabie, unde-s păduti cu mie, şi de la Turnu Roşu, unde umblă dracu cu coşu. Bune dreptăţi ai. Pecete<a> îi cu ceară moale can galbână. Cine să iscăleaşte cu mâna îi făgădariu.", ca să nu mai vorbim de jurământul pe care trebuie să-l rostească noul secretar. De fapt, acest jurământ amintește mai mult de un blestem și sună așa: „Pă noao ţări, / pă trei mâncări, / pă zioa de ieri; / pă spatele vântului, / pă fata juciului, / pă coada măgariului; / pă ciuma pădurii, / pă apa vinerii, / pă spuma Dunării; / pă picioare de porc ce eşti, / cu coaste, cu şold cu tot, / perire-ai tu tot; / pă oală, / pă boală, / pă piştoale, / să să pişe toţi în eale; / pă lunei, / pă macavei, / pă marţolea / cu fasolea, / pă miercurata / vinerata, / înclonţata, / care mâncă pe tata; / pă acest condei / ca să piei, / că-i de vultur, / scobi-ţ-ar în cur; / pă lup, / pă urs, / pă sâtă, / pă fus / şi pă toţi cei dacă vei fi credincios. / Aşea zioa de astăz să te bată!". Secretarul însuși nu se dovedește a avea mai multă bună-cuviință față de domnitor, pentru că tonul cererii formulate de candidat, în limba latină, este unul batjocoritor. După o formulă de adresare decentă: „Preamărite şi preabunule domn, generos principe al Valahiei", adaugă: „doamne pentru mine nicidecum şi în orice loc foarte puţin demn de stimă, stau înainte-ţi îngenunchiat şi recurg la Charibda şi Scylla graţiilor Excelenţei Voastre vodă, ca să binevoiască a mă primi ca secretar, şi aceasta este cererea. Căci, în timp ce, cu primejdie, beau vin cu paharul şi stau în cârciuma

Excelenţei Voastre, generos principe, ca un monstru foarte beţiv, eu trăiesc aproape cum trăiesc împreună câinii în piaţă."

Șirul întâmplărilor, al căror protagonist este domnitorul sau care îl vizează pe acesta, continuă în scena a doua, în care doi dintre sfetnicii domnitorului se înfățișează sultanului pentru a trăda înțelegerea făcută de domnitor cu Austria și cu Rusia: „Grigorie Ghica-Voievod, pe carele l-ai înălţat şi cu mari daruri l-ai dăruit, domn peste Moldova l-ai întemeiat, lucru fără de leage şi vinderea ţării socoteaşte. Ba încă şi isprăveaşte, că s-au şi unit cu Austrie nemţască şi Rusie muscăcească împrotiva Înălţiii Tale, şi altele multe face, carele, cercându-să, lesne să vor găsi." Dacă la început sultanul nu crede ceea ce aude, se încredințează de adevărul celor spuse în momentul în care i se prezintă dovezile și recunoaște: „Adevărat, a lui îi mâna, şi vorba eu încă cunosc.", drept care își trimite vizirul cu poruncă să îl ucidă pe Grigorie și să-i fie adus capul acestuia. Scena a treia este ceva mai complexă, în fiecare tablou succedându-se evenimentele care duc la deznodământ: vizirul trimis de sultan, numit *pașa*, se sfătuiește cu consilierii săi cum ar fi mai simplu să îl prindă pe Grigorie, iar propunerea lor este aceea de a-i consulta pe sfetnicii domnitorului, pentru că ei îi cunosc cel mai bine obiceiurile. Aceștia, nimeni alții decât cei doi sfetnici trădători din scena anterioară, îi divulgă pașei obiceiul domnitorului de a merge „la preumblare în pădure", după care ei sunt trimiși acasă cu următorul îndemn: „Meargeţi, dară, acasă, să nu vă priceapă nime, şi, în ce-ţ putea, să ne mai ajutaţ cu sfatul şi cu lucrarea". În tabloul următor se petrece întâlnirea pașei cu domnitorul și prezentarea scrisorii de încredere din partea sultanului. Lucrurile par a curge neobișnuit de bine, după conținutul scrisorii citite de domnitor: „O, cum zboară de curând vestea rea! Eu auzeam că mă caută împăratul spre moarte, iară el îmi lungeaşte viiaţa, cinstindu-mă.", numai că o remarcă suspicioasă a lui Grigorie („Însă totuş prea mare dragoste de la un împărat!") și vorbele rostite de pașa la despărțire („Să ne tâlnim bucuroş şi <să ne> despărţim sângioş.") sugerează cu totul altceva. În tabloul al treilea, pașa îl primește pe medicul lui Grigorie,

venit pentru a-l invita la prânz. Văzându-l pe pașa că zace bolnav, doctorul se oferă să îl consulte: „Dară dacă-i aşea, cum că ţi rău, fiind eu borbil, te voi ajuta în ce oi putea. Iani să văz pulzuşu.” și constată repede: „Nimica nu ţi, ca şi mie.” Amenințat de pașa: „Acest cuvânt din gura ta să nu iasă, că capul tău, viiaţa, viţa şi sămânţa de aici din Iaş să taie, să topesc şi să stâng.”, doctorul este trimis să-i transmită lui Grigorie că pașa e „beteag foarte rău” și „cu limbă de moarte” îl cheamă la dânsul, ceea ce doctorul face în tabloul al patrulea. Domnitorul răspunde încrezător și se pregătește de plecare, dar înainte de aceasta își descinge sabia, căci „La beteagi nu să meare cu sabie, să să sparie.”. Urmează tabloul întâlnirii domnitorului moldovean cu pașa, înmânarea documentului prin care se hotărăște pedepsirea cu moartea: „Stângă-i-să lui Grigorie lumina; nu cerca vina. Iaie-să viiaţa, prindă-să toată viţa, puie-să în gât aţa.” și împlinirea poruncii sultanului. În tabloul următor, Grigorie este așezat în sicriu, iar pașa îi convoacă pe sfetnicii acestuia pentru a-l așeza pe Vasilie, cel mai mare în ierarhie, în locul domnitorului, dar numai până la instalarea unui alt domnitor: „Fii până la altă orânduială şi pentru aceea nu te jor, ci numai să te rădice şi toţ vodă să te cunoască.” Acestea fiind împlinite, scena se închide și, la redeschidere, asistăm la bocetul în limba maghiară al soției lui Grigorie, urmat de o predică pe care nu știm cine o rostește și care se deschide cu o parodiere a rugăciunii *Tatăl nostru* în țigănește și de o cântare, tot în țigănește. Secvența următoare aduce în scenă un cioban, nimeni altul decât omul care venise cu vestea morții secretarului la începutul piesei și pe care Grigorie îl trimisese „la porci”, fără nicio plată: „Ţipă hainele jos şi te du la porci! Plată nu-ţi dau, că ţi-o luaş acuma.” Acesta, în versuri mai mult sau mai puțin inspirate, povestește că a fost cândva în slujba răposatului domnitor, după care, în versuri latinești și ungurești, vorbește despre frumusețea vieții bucolice. Ar urma ca soția lui Grigorie să intervină cu un cântec în limba germană, însă cântecul nu a fost scris, iar, înainte de a se închide scena, femeia este admonestată de un ostaș: „Pentru nemţie au perit şi bărbatul tău, şi tu cânţi nemţeaşte? Doară gândeşti că-i

scăpa ca fecioru tău?” și este legată de acesta. Urmează un tablou în care se citește un cântec bachic de zece strofe, opt în limba maghiară și două în limba română, și apoi se citește testamentul lui Bachus, îngropat după aceea în mod simbolic.

Acesta este planul care prezintă evenimentele grave ale piesei, în concordanță cu titlul ales, dar nici din acest plan nu lipsesc scenele pline de haz grotesc care anulează solemnitatea evenimentelor și compromit orice urmă de demnitate atât a personajului, cât și a actului istoric despre care se vorbește. Însă, pentru crearea atmosferei specifice unui spectacol burlesc de câşlegi, era nevoie de mai mult de atât și, în mod ingenios, s-a construit un al doilea plan în desfășurarea scenică, alcătuit din minicompoziții independente, acestea intercalându-se între scenele primului plan. Una dintre acestea este scena pețirii Neagăi, dominată de un grotesc accentuat, la care se adaugă multitudinea de intermedii cu foarte multe scene mute în care pantomima, scamatoria și măscăreala sunt regente: este ucis un stup de albine, un medic consultă trei bolnavi: pe unul îl doare măseaua și îi este umplută gura cu făină, celui de al doilea, pe care îl doare stomacul, îi scoate un pui, celui de al treilea îi dă lapte din piuliță și îi scoate păsările din cap etc. Nivelul la care se realizează comicul în acese părți bufe ale piesei nu este unul înalt, dar este în acord cu atmosfera fărșangului, o atmosferă de bâlci în care scenele de acest fel puteau face la modul real deliciul spectatorilor. Dacă adăugăm la toate acestea și numeroasele locuri în care întâmplările și replicile rămân în suspensie pentru a face loc improvizației interpreților, înțelegem și mai bine că scopul unei asemenea realizări artistice era acela de a întreține atmosfera plină de voie bună în care un asemenea spectacol s-ar fi reprezentat. Din împletirea acestor felii de viață sezonieră cu desfășurarea scenelor care prezintă evenimentul istoric senzațional, cu alunecări frecvente spre absurdul pur și gratuit, s-a născut cea dintâi piesă de teatru scrisă în limba română, căreia se cuvine să îi recunoaștem calitatea de precursoare a teatrului absurd, constituindu-se, tocmai prin acest absurd masiv, într-o premieră literară românească și, poate, europeană.

Aspecte ale limbii literare. În analizarea faptelor de limbă din acest text trebuie avute în vedere cel puțin trei considerente: faptul că se analizează limba unui manuscris, faptul că autorul textului avea conștiința libertăților de limbaj pe care și le putea lua într-un text beletristic pentru a genera efecte expresiv-estetice, faptul că ar putea fi o operă de colaborare a unor tineri provenind din diferite regiuni ale Transilvaniei, toate acestea pentru a înțelege mulțimea divergențelor existente la toate nivelurile limbii textului analizat.

Primul considerent pe care trebuie să îl avem în vedere, atunci când analizăm limba din *Occisio...*, este acela că ne aflăm în fața unui manuscris, iar manuscrisele nu s-au aliniat în aceeași măsură cu textele tipărite la direcția unificării lingvistice în sensul muntenizării normelor limbii române literare[29], ceea ce face ca în textele manuscrise să se conserve în mai mare măsură fapte de limbă mai vechi sau aspecte lingvistice regionale. Al doilea considerent care poate motiva divergențele existente în acest text ține de intenționalitatea artistică a autorului: fapte de limbă amestecate din arii dialectale diferite, dar și din registre stilistice diferite, tocmai pentru a spori expresivitatea limbajului, la care trebuie să îl adăugăm și pe cel de al treilea, referitor la posibilitatea de a ne afla în fața unei lucrări la care au colaborat cel puțin doi autori, din zone diferite ale spațiului transilvănean.

La **nivel fonetic**, se constată numeroase divergențe atât în sistemul vocalic, cât și în cel consonantic, în pofida tendinței de unificare lingvistică manifestată după 1750, cu precădere în textele tipărite. Acest nivel se caracterizează în general prin cele mai multe aspecte particulare, atât în sincronie, la nivelul variantelor orizontale, cât și în diacronie, de la o etapă de evoluție la alta.

---

[29] Vobind despre unificarea limbii literare în sensul muntenizării normelor, Ion Gheție susține că norma unică se respectă „cu mai multă strictețe în tipărituri și este mai laxă în manuscrise, unde numărul elementelor locale ardelenești este mai mare”. (*Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, București, 1975, p. 415).

Vocalele:

- prezența formelor mai apropiate de etimon: *să lăcuiască* **[9]**; *să rădice* **[8]**; [*ă*] păstrat în *pănă* **[10^{v}, 12^{r-v}]**; [*e*] păstrat în *ceteaşte* **[3, 7, 8]**;

- formele cu sincopa lui [*e (i)*] alternează cu cele mai apropiate de etimon: *dregătorie* **[1]**; *drept* **[7, 12^{v}]**; *dreptate* **[7]**; *dreptăţi* **[3^{r-v}]**; *a îndrepta* **[1]**; *ne-am îndreptat* **[4]**, dar și *să îndireptăm* **[6]**; *deregătorie* **[1^{v}]**;

- [*e*] medial aton se închide la [*i*]: *privighez* **[1^{v}]**; *sicritarium* **[3^{r-v}]**; *sicritariuş* **[3]**; *viniţi* **[5]**;

- se conservă fonetismul arhaic cu [*î-*]: *să între* **[3, 7^{r-v}]**;

- [*î*] devine [*u*] în formele verbului *a umbla* și în cuvintele coradicale: *vea umbla* **[9]**; *umbla* **[9, 12]**; *umblă* **[3^{v}]**; *umblăm* **[4]**; *am umblat* **[4]**; *umblaţi* **[5^{v}]**; *preumblare* **[6^{r-v}, 7]**;

- [*o*] aton devine [*u*]: *om durmi* **[12^{v}]**; *ne-am uspăta* **[4]**; *vă uspătaţi* **[11]**; *uspăţul* **[11^{v}]**;

- [*u*] sincopat în forma *să să uşte* **[4]**;

- verbul *a primi* se înregistrează atât în forma cu [*i-i*] *priimeaşte* **[6]**, cât și în forma cu hiatul redus: *primeaşte* **[6]**;

- prezența formelor fără anticiparea elementului palatal: ***mâni**-alaltă* **[1^{v}]**; *să vie şi **mâni** şi **poimâni*** **[4^{v}]**; *Viniţi **mâni** în târg* **[5]**; *Dumnezău nu-l scoale / De **mâni**, de picioare*. **[4]**; *viind un **câne***; *alergând după **câne***; *din coada **cânelui*** **[4]**; *după coada **cânelui**; mamă de **câne*** **[4^{v}]**;

- [*u*] final se păstrează în formele de viitor la persoana I sg.: ***voiu** cerca* **[2^{v}]**; ***voiu** băga* **[2^{v}]**; ***voiu** da* **[2^{v}]**; *face-**voiu*** **[3^{v}]**; ***voiu** mărita* **[4^{v}]**; ***voiu** mai proroci* **[11^{v}]**; ***voiu** mai putea* **[11^{v}]**; *m-**oiu** duce* **[4^{v}]**; numai de două ori am consemnat forme fără **[*u*]**: ***voi** ajuta în ce **oi** putea* **[7^{v}]**. Și în alte cuvinte se păstrează [-*u*] după [*i*]: *eu încă te **puiu** sicritarium* **[3^{v}]**; *ţie mă **supuiu*** **[6]**; *să **taiu*** **[8]**; *în **raiu*** **[11]**. În privința lui [-*u*] postconsonantic, în acest text, se constată o abordare unitară, în sensul că se notează exclusiv atunci când îndeplinește rolul articolului hotărât enclitic: *cu **capu** s-au plătit* **[1]**; *unde umblă **dracu** cu **coşu*** **[3^{v}]**; *cu **curu*** etc. **[5]**; *cu **clonţu** să-i scobească* **[9]**; ***Lupu săracu** vea umbla bine de vea mânca **purcelu** şi nebotezat* **[9]**; *Doară gân-*

deşti că-i scăpa ca ***fecioru*** *tău?* **[10]**; *Batăr* ***dracu*** *razime-ş, / Cu noi* ***gardu*** *îngrădească-ş.* **[10ᵛ]**; *Nu mă uit la Dumnezău, / Că* ***dracu****-i* ***fărtatu*** *mieu.* **[10ᵛ]**; *pă* ***dealu*** *cu viile* **[11]**; *din* ***dealu*** *viilor* **[11ᵛ]**; *mă astupaţi / în* ***ţintirimu*** *făgădăului* **[12]**; *nu* ***fărşangu*** *îi pentru noi* **[12]**; *umplă-i-să* ***ocolu*** *de vite* **[12]**; *Carii vinerea coc o pun cu* ***curu*** *pă foc* **[12ᵛ]**; *Aşea să credeţi mie, că aceastea toate-s adevărate, tot de pe* ***dracu*** *luate.* **[12ᵛ]**.

Consoanele:

- epenteza lui [*p*] în cuvântul *îndărăpt* **[3ᵛ**, **7ᵛ**, **12ᵛ]**;

- palatalizarea labialelor, de fapt, reproducerea aproximativă a rostirii regionale a cuvântului, cu palatalizarea bilabialei [*b*] la [*ǵ*]: *babdiţele* **[4]**; *dibolii* **[11]** și a dentalei [*n*]: *Nyagă*, *Nyaga* passim;

- formele hipercorecte care atestă existența palatalizării dentalelor în graiul autorului[30]: *rătită* **[4]**; *să ştimbaţi* **[5]**; *păduti* **[3ᵛ]**; *fatile* **[4]**;

- disimilarea lui [*n*] la [*r*] s-a înregistrat numai în forma de genitiv-dativ a pronumelui negativ: *nimărui* **[3ᵛ]**;

- africata [*ǵ*] se fricatizează: *de-a jeaminea* **[11ᵛ]**; *ceale jingaşe* **[11]**; *lejilor* **[2]**, dar nu întotdeauna: *fărădeleage* **[2]**; *leage* **[4ᵛ**, **5ᵛ]**;

- forma ardelenească, cu *-o-*, a verbului *a jura*: *pă aceastea pă toate* ***joară*** **[7ᵛ]**; *pentru aceea* ***nu*** *te* ***jor*** **[8]**;

---

[30] Fenomenul se înregistrează și în *Țiganiada*, pentru cuvintele *a râncheza*: *Cântecul a IV*, strofa 89: „Dar murgul îi sare și *rântează*”; *Cântecul a VII*, strofa 47: „Iar calul, vădzându-să făr’ pază, / Când paşte, cât caută şi *rântează*.” și *chică*: *Cântecul a II*, strofa 70: „Dar Ganafir cu Păpară, iată, / S-apucasă acum şi de *piică*”, iar în notă, Mitru Perea comentează: „*Piică*. Autoriul au scris pretutindine aşa, ca să osăbească de la *pică*, ce va să dzică «cade». Însă *piica* este substantivă şi va să dzică «păr împletit sau legat împreună»; unii au obicinuit rău a dzice *tică* în loc de *piică*. – M. P.”; *Cântecul a II*, strofa 71: „Care-întii (de voie, nu de frică) / Trebuie să-ş ia mâna din *piică*.”; *Cântecul a XII*, strofa 58: „Iar Peperig a Dodii căciulă / Taie-în doao și capu-i despică / Din creştet pănă-în tufoasa *piică*.”; *Cântecul a XII*, strofa 7: „Dar tu cine eşti? – mânios strigă / Burda fierrariul cu *piica* mare.”; *Cântecul a II*, strofa 5: „Tot omul s-audă şi să ştie / Că moşul Drăghici să strig mă mână, / Ca tot îns la cortul lui să vie, / Din cei ce-s dă vârstă mai bătrână, / Căci pre multe are să vă dzică, / Dar veniţi curând, f..l în *tică*!”.

- substantivul *fel* se întâlnește în forma cu [*l´*]: *Acesta îi* ***feliu*** *de cel mai bun cordovan din Curitău* **[4^{v}]**;

- [*r*] este muiat în derivatele cu sufixele *-ar* și *-tor* și în cuvintele asimilate acestora: *boiariu* **[9]**; *ceriul* **[2^{v}]**; *ceriu* **[2^{v}**, **12]**; *colceriu* **[11]**; *făgădariu* **[3^{v}]**; *fălcearіu* **[9]**; *husariu* **[9^{v}]**; *măgariu* **[9]**; *măgariului* **[3^{v}]**; *moriu* **[12]**; *ocârmuitoriu* **[8]**; *spătariul* **[2^{v}]**; *secretariuşul* **[2^{v}]**; *secretariuş* **[2^{v}]**; *secretarius* **[3^{v}]**; *sicritarium* **[3^{r-v}]**; *sicritariuş* **[3]**; *slujitoriu* **[2^{v}]**; *viziriul* **[6]**; *viziriu* **[6^{v}]**; *tolcearіu* **[11]**;

- [*r*] este rostit dur: *cioa**răle*** **[11]**; *picioa**răle*** **[11]**; ***trăm**ure* **[4]**; *a treizăci şi zeace**sprăz**eace* **[12^{v}]**, *<a> zeace**sprăz**eace* **[12]**, dar și moale: *Că şi voi toţi, de această boală ce* ***crep*** *eu, veţ peri* **[11^{v}]**; *picioa**re*** **[3^{v}**, **4]**; *tătă**rea**şte* **[3]**; *ţă**rea**ni* **[11^{v}]**; *ulcioa**re**le* **[12^{v}]**;

- labialele dure alternează cu labialele moi: *gal**bâ**nă* **[3^{v}]**; *gal**bâ**n* **[4^{v}]**; prepoziția *pe*, cu puține excepții (*pre* **[1^{v}**, **6^{v}**, **7**, **9^{v}**, **11^{v}**, **12^{v}]**, *pe* **[1^{v}**, **3^{v}**, **5^{r-v}**, **6^{v}**, **11^{v}**, **12^{r-v}]**), are forma ***pă***; ***păstă*** **[2**, **4^{v}]**, dar: *toc**mea**lă* **[4^{v}**, **5]**; *să to**pe**sc* **[7^{v}]**; *să-i sco**bea**scă* **[9]**; ***mea**rge* **[12]**;

- dentalele și prepalatalele dure alternează cu dentalele și prepalatalele moi: *ba**ș**a* **[1**, **7^{v}**, **9]**; *să* ***să*** *desparţă* **[12^{v}]**; *a doaozăci şi zeace* **[12]**; *Dumnezău* **[1^{v}**, **2**, **4**, **6**, **10^{v}**, **11**, **12]**; *împărţa**s**că* **[11^{v}]**; ***să*** *împotriveaşte* **[2]**; *să* ***să*** *înceapă* **[2^{v}]**; *înfrum**săţ**ată* **[4^{v}]**; *în**ţă**lept* **[5^{v}**, **12]**; *nem**ţa**scă* **[5^{v}]**; *a noao sute noao**ză**ci şi noao* **[12^{v}]**; *pă**ţă**sc* **[5]**; *răma**să*** **[9]**; *ru**sa**şte* **[3]**; ***sa**ra* **[4]**; *au* ***să**cat* **[11^{v}]**; ***să**cure* **[4^{v}]**; ***să**mn* **[11^{r-v}]**; ***sâ**tă* **[3^{v}]**; *să* ***să*** *scrie* **[2]**; *să* ***să*** *sparie* **[7^{v}]**; *să te spă**să**şti* **[9]**; *spă**să**nie* **[1^{v}]**; *să st**â**ng* **[7^{v}]**; *st**â**ngă(-i)-**să*** **[8]**; ***ş**ase* **[4^{v}]**; *tăie**ţă**i* **[11]**; *a treizăci şi zeace* **[12]**; *a treizăci şi zeacesprăzeace* **[12^{v}]**; *a treizăci şi doaozăci pă zeace şi o jumătate* **[12^{v}]**; *ţâ**gă**neaşte* **[3]**, dar: *alea**se*** *cătane* **[6^{v}]**; *a**ş**ea* **[2^{v}**, **3^{r-v}**, **4^{v}**, **5^{r-v}**, **9**, **12^{r-v}]**; ***de**parte* **[3]**; ***de**spărţanie* **[12^{v}]**; ***de**spărţim* **[7]**; *nu* ***de**zlega* **[7^{v}]**; *frânţo**ze**aşte* **[3]**; *gu**ș**ea* **[11^{v}]**; ***je**alnic* **[2^{v}]**; *înmulţeşti* **[5]**; *în**ţe**lepciune* **[1^{v}**, **2^{v}]**; *în**ţe**lept* **[9]**; *lip**se**aşte* **[3]**; *mul**ţi**me* **[6^{v}]**; *neam**ţe**aşte* **[3**, **10]**; *nem**ţi**e* **[10]**; *am pă**zi**t* **[9^{v}]**; ***se**ara* **[12^{v}]**; ***se**cretarius* **[3^{v}]**; ***se**cretariuş* **[2^{v}]**; ***se**cretărăşiia* **[3]**; *din* ***se**nin* **[2^{v}]**; *slobo**ze**nie* **[12^{v}]**; *şa**se*** **[4^{v}]**; *tot**de**au-*

na **[12ᵛ]**; *tu**şe**sc* **[5]**; ***ţi**gan* **[12ᵛ]**; ***ţi**gane* **[12ᵛ]**; ***ţi**ne* **[8]**; *să vă **ţi**neţi* **[12]**; ***ţi**ntirimu* **[12]**; ***ţi**pă* **[2ᵛ]**; *m-au **ţi**pat* **[9ᵛ]**; *o **ţi**ră* **[2ᵛ]**; *u**şe*** **[5, 11]**; ***ze**astre* **[5]**; *să **zi**cem* **[11]**; ***zi**nă* **[4]**;

- rostirea dură alternează cu rostirea moale la sfârșitul cuvintelor, după [*ș*], [*ț*] sau [*m*]; pentru interpretarea acestor rostiri trebuie să analizăm grafia formelor susceptibile de a fi interpretate într-un fel sau în altul, pentru că autorul manuscrisului recurge la semne diacritice puse la umărul literei, paericul (ˇ), pentru a marca rostirea dură, și o suprascriere într-un fel anume a lui **и**, slova **и** nefiind notată în această poziție atunci când urmează după litere ce notează alte sunete decât cele menționate: *mireani* – **мирѣни [11ᵛ]**, *țăreani* – **търѣни [11ᵛ]**, *tineri* – **тинєри [11ᵛ]**, *muieri* – **мѹєри [11ᵛ]** etc. Trebuie spus însă că nu întotdeauna este foarte ușor de făcut distincție între aceste semne aruncate deasupra slovelor din rând, pentru că, uneori, forma lor este mult alterată din cauza grabei în redactare. Distincția am făcut-o pornind de la cuvintele care nu pot fi concepute în varianta rostită dur sau în absența lui **i**. De exemplu, în pasajul: *Locu-i vestit, şi **oraşi** / Să numeaşte, să **ştiţi**, **Iaşi**, / Cu primejde şi **ostaşi**.* **[1]**, pentru a stabili forma cuvintelor *orași, știți, Iași, ostași*, am pornit de la modul în care este notată conjuncția *și*, pe care nu o putem concepe grafic în forma fără **i**: același semn, suprascris în cazul conjuncției *și* este suprascris și în cazul celorlalte cuvinte marcate în acest fragment. În pasajul: *Batăr dracu razime-**ş**, / Cu noi gardu îngrădească-**ş**. / Eu nici pic nu-**m** bănuiesc, / Numai să beau pănă trăiesc.* **[10ᵛ]**, pentru notarea lui **i**, în cuvintele *noi* și *numai*, este același semn suprascris, ca și în cazul conjuncției *și* din fragmentul anterior, în vreme ce, pentru toate celelalte cuvinte evidențiate, la umărul slovei este semnul diacritic ce se apropie de paeric (ˇ). Lucrurile nu sunt deloc ușor de lămurit, de aceea este posibil ca, în unele situații, interpretarea să aibă de suferit. În cazul acesta, grafiile se amestecă la nivelul întregului text.

În ceea ce privește **particularitățile morfosintactice** ale textului, se constată un mai mare grad de unitate și de stabilitate, iar aceasta pentru că divergențele în plan morfologic sunt în număr mai mic și caracterizează în principal punctele periferice

ale sistemului; când vine vorba despre sintaxă, se impune să subliniem faptul că ne aflăm în fața unui text original, ceea ce imprimă frazei cursul firesc al limbii vorbite, din care nu lipsesc structurile sintactice regionale.

Încadrarea unor substantive la declinare este condiționată de planul fonetic, așa cum se întâmplă cu substantivele *ușă* și *gușă*, care, sub influența rostirii muiate a consoanei [*ş*], sunt în cele mai multe contexte de declinarea a III-a: *măcar astăz dispară pă* ***uşe*** **[4ᵛ]**; *Dară oare pociu scupi de la masă afară pe* ***uşe*** **[5]**; *Fugi, draga badii, din* ***uşe*** **[5]**; *gura fie* ***uşe*** *de şură* **[11]**, *să mă îmbrac cu* ***uşea*** *pă dincătrău oi vrea* **[9]**, *ca să-mi ud o dată* ***guşea*** **[11ᵛ]**; într-un singur context am înregistrat forma de declinarea I: *şi-l pot pe altă* ***uşă*** *năpădi cătanele şi omorî* **[6ᵛ]**.

Substantivul *plămân* este încadrat la genul feminin, aspect susținut atât prin forma de singular: *din peliţa lângă* ***plămână****, / facă-ş ceale jingaşe mânuşi în mână* **[11]**, cât și prin cea de plural: *[faceți] din* ***plămâne****, / bucate bune* **[11]**. Se constată și încadrarea diferită la gen a substantivului masculin *cârnat*, motivul putând fi realizarea de pasaje ritmate și rimate: *Strânşte în gânşte, / Noroc în raţe. (...) / Să vă facem voao cârnaţe* **[4]** sau: *faceţ, dară, din maţe / cărnaţe* **[11]**.

Substantivul *veac* se folosește la plural cu forma de masculin, dar aceasta nu apare în text decât în structura locuțiunii adverbiale *în veci*, în care variația *veci ~ veacuri* nu e posibilă: ***În veaci*** *să trăieşti, chir Grigorie-Vodă!* **[2ᵛ]**; *Io, secretarius, face-voiu toate, chir vodă,* ***în veaci*** *să trăieşti!* **[3ᵛ]**; *Împărate,* ***în veaci*** *să trăieşti!* **[5ᵛ]**. De altfel, așa cum am avut ocazia să remarcăm în legătură cu alt text, forma de masculin este susținută tocmai prin întrebuințarea ei în locuțiunile adverbiale *în veci, pe veci* și *până în veci*[31].

În privința exprimării numărului, se remarcă formele de plural cu desinența *-ă* în loc de *-e*, ca urmare a velarizării lui [*e*] după consoane rostite dur: ***Picioarăle*** */ lăsaţi să le ducă* ***cioa-***

---

[31] Vezi Niculina Iacob, *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj*, în *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761*, vol. V, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 810.

răle **[11]**, dar preponderente sunt cele cu desinența *-e*: cu ***ulcioarele*** *goale* **[12]**; *pă* ***picioare*** *de porc ce eşti* **[3ᵛ]**; *Dumnezău nu-l scoale / De mâni, de* ***picioare*** **[4]**; *faceţ, dară, din* ***maţe*** */* ***cărnaţe*** **[11]**.

Nu lipsesc nici formele de feminin plural, fără alternanță vocalică și cu desinența *-e* în loc de *-i*, pe care ulterior limba literară le-a respins: *multe grabnice* ***boale***[32] **[2ᵛ]**; ***canele*** *de voi nu le depărtaţi* **[11ᵛ]**.

Exprimarea sintetică a cazurilor genitiv-dativ pune în evidență amestecul formelor de declinare în *-ei* sau în *-ii* la substantivele feminine: *pentru întemeiarea credinţ****ii*** **[1ᵛ]**; *să dăm ştire Rusi****ei*** **[2]**; *pă ciuma pădur****ii****, / pă apa viner****ii****, / pă spuma Dunăr****ii*** **[3ᵛ]**; *vinderea ţăr****ii*** **[5ᵛ]**; *împrotiva Înălţi****ii*** *Tale* **[5ᵛ]**; *Delungată viiaţă, Înălţi****ii*** *Tale!* **[7ᵛ]**; *ocârmuitoriu ţăr****ii*** *trebuie să rând<u>iesc* **[8]**; *Tot sfatul Împărăţi****ii*** *Turceşti* **[8]**; *Fii, dară, tu domn ţăr****ii*** *şi slugă împăratului credincioasă, nu ca Grigorie.* **[8]**; *voivod al Moldov****ei*** **[6]**.

Remarcăm comportamentul *sui-generis* al substantivului masculin *vodă*, care are la genitiv-dativ forma *vodii*, în locul formei cu articolul hotărât în procliză: *Sfeatnicii vod****ii*** *cer audeanţă.* **[5ᵛ]**; *Ceare trimisul vod****ii*** *audea<n>ţie să între.* **[7]**. Aceeași formă are și adresativul *bade*, numai că, în acest caz, forma în *-ii* nu este neobișnuită: *Cum te cheamă, draga bad****ii****?* **[4ᵛ]**; *Fugi, draga bad****ii****!* **[5]**.

În privința exprimării analitice a celor două cazuri, se remarcă, în principal, structura de genitiv formată din prepoziția-morfem *a + tot + substantiv* cu formă de nominativ/acuzativ – *Sultan Soliman,* ***a toată lumea*** *împărat, a celor de pre pământ şi celor de supt pământ* **[7]**; *Ioan Grigorie Alexandru Ghica, voivod al Moldovei, în Iaş, Împărăţie<i> Râmlenească şi* ***a toată lumea*** *stăpână, biruinţă de pă toţi împăraţii îi poftesc.* **[6]** – și, discret mai frecventă, așa cum este până astăzi în exprimarea colocvială, cea de dativ cu prepoziția-morfem *la*: *să expedelu-*

---

[32] Astăzi, forme precum *boale, roate* sunt reperabile în expresiile și locuțiunile care s-au constituit în perioada în care norma era reprezentată de formele cu desinența *-e* și fără alternanțe: *a băga în boale, a merge ca pe roate.*

ieşti cărţile aceaste şi bani ***la Austriia şi Rusiia*** **[3ᵛ]**; *aici sânt cărţile care le-au scris* ***la împăraţii*** *streini* **[6]**; *Iară, de-l veţi împărţi / mai* ***la mulţi****, va prisosi* **[11]**; *faceţ, dară, din maţe / cărnaţe, / din ceale mărunte, /* ***la ceateră****, coarde* **[11]**; *După aceea, le veţ aduce / în făgădău* ***la mujice*** **[11]**; *Capul mieu / fie sămn* ***la făgădău*** **[11]**; *Nasu fie* ***la buţi*** *tolceariu* **[11]**; *Păru las* ***la cei copoşi*** *deasupra de frunte, / dar mă tem că* ***la toţ*** *nu va ajunge* **[11ᵛ]**; *Luaţi pildă de pă mine, / că eu nici acum nu teşteluiesc cana* ***la nime*** **[11ᵛ]**; *Care nu va da în tot anul măcar un măriaş* ***la ţigane*** *goale* **[12ᵛ]**.

Dativul adnominal se întâlnește, fără a fi însă o structură realizată în mod frecvent: *pă cineva, în locul acestuie,* ***ocârmuitoriu ţării*** *trebuie să rând<u>iesc* **[8]**; *Fii, dară, tu* ***domn ţării*** *şi* ***slugă împăratului*** *credincioasă, nu ca Grigorie* **[8]**.

La vocativ, substantivele comune masculine nume de persoană și neutrele personificate au desinența *-e* sau *-ule* ori prezintă omonimie cu nominativul: *În veaci să trăieşti,* ***chir Grigorie-Vodă!*** **[2ᵛ]**; ***Cap*** *mare de paie!* **[2ᵛ]**; ***Preaînălţate doamne*** *şi* ***înălţat sfat*** **[3]**; ***chir vodă****, în veaci să trăieşti!* **[3ᵛ]**; *Urască-te lumea,* ***bărbate*** **[4]**; *Ce de ieri,* ***bade****?* **[5]**; ***Porcule****!* **[5]**; ***Împărate****, în veaci să trăieşti!* **[5ᵛ]**; ***Viziriul*** *mieu credincios, N. N., să nu te apuce noaptea* **[6]**; ***Fiiul mieu****,* ***Puţi****, tu pre ieştealalţi / îi poartă tot pe la pivniţi încărcate cu buţi* **[11ᵛ]**, în timp ce la plural prezintă omonimie cu nominativ-acuzativul sau cu genitiv-dativul, omonimia rezolvându-se cu ajutorul contextului: *Dară voi,* ***sfeatnicii miei****, la aceasta ce ziceţi?* **[1ᵛ]**; ***Fiii miei****, voi să nu vă însuraţi / de n-ăţi avea ce să beaţi.* **[11ᵛ]**; *Cu un cuvânt, ca să gat, / că cana şi pă fund au săcat, /* ***popilor*** *toţi şi* ***mireani****, /* ***tisturilor*** *şi* ***ţăreani****, /* ***bătrânilor*** *cu tineri, /* ***bărbaţilor*** *cu muieri, / pentru că uspăţul dintr-un om nu să face, / toţi din toate să mânânce* **[11ᵛ]**. La feminin, s-au înregistrat formele omonime cu nominativ-acuzativul la singular: ***Mamă****, vin peţitorii!* **[4]**; *Cum te cheamă,* ***draga badii****?* **[4ᵛ]**; *Fugi,* ***draga badii****, din uşe, să scopesc afară.* **[5]**; ***Împărăţie muscăcească****, Dumnezău împrotiva turcului să te întărească!* **[6]**; *De vei avea şi altăceva poruncă de isprăvit cu mine, acasă mă vei cer-*

ca, ***Vitejie Ta****, că aici sânt în preumblare*. **[7]**; *O,* ***minune****, cum muri, / Din viiaţă pristăvi* **[9ᵛ]** și cu genitiv-dativul la plural: ***Fiicelor****, să nu vă măritaţi, / de nu v-or cere oameni beaţi* **[11ᵛ]**.

Se remarcă folosirea regională a apelativului *fătu-meu*, singur: *Bine, bine,* ***fătu-meu****!* **[4ᵛ]** sau în asociere cu un substantiv feminin, numele propriu *Neaga*, acesta din urmă având desinența *-ă*, specifică substantivelor comune[33]: *Taci tu,* ***Nyagă****,* ***fătu-meu****, că te voiu mărita eu* **[4ᵛ]**; *Şi pune,* ***fătu-meu****,* ***Nyagă****, de prânz* **[5]**.

Cu privire la articolul hotărât, trebuie remarcate, în primul rând, formele în care *-u* a preluat rolul acestui articol, așa cum am precizat și la discuția despre *-u*: *cu* ***capu*** *s-au plătit* **[1]**; *unde umblă* ***dracu*** *cu* ***coşu*** **[3ᵛ]**; *cu* ***clonţu*** *să-i scobească* **[9]**; ***Lupu săracu*** *vea umbla bine de vea mânca* ***purcelu*** *şi nebotezat* **[9]**; *Doară gândeşti că-i scăpa ca* ***fecioru*** *tău?* **[10]**; *Că* ***dracu****-i* ***fărtatu*** *mieu*. **[10ᵛ]**; *pă* ***dealu*** *cu viile* **[11]**; *din* ***dealu*** *viilor* **[11ᵛ]**; *mă astupaţi / în* ***ţintirimu*** *făgădăului* **[12]**; *nu* ***fărşangu*** *îi pentru noi* **[12]**; *umplă-i-să* ***ocolu*** *de vite* **[12]** etc. Substantivele feminine nearticulate, atunci când ar trebui să aibă formă articulată, sunt mai rare, iar aceste forme sunt rezultatul rostirii regionale a lui *-ea* ca *-e*: *pă supt ascuns să ne unim cu* ***Austrie*** *neamţească şi Rusiia muscăcească* **[1ᵛ]**; *Ba încă şi isprăveaşte, că s-au şi unit cu* ***Austrie*** *nemţască şi* ***Rusie*** *muscăcească împrotiva Înălţiii Tale* **[5ᵛ]**; *Aduceţi-vă aminte ce cărţi ne-aţ arătat despre Grigorie, prin carele s-au unit cu* ***Austrie*** *şi* ***Rusie***. **[6ᵛ]**; *acasă mă vei cerca,* ***Vitejie Ta****, că aici sânt în preumblare* **[7]**; ***Nevrednicie*** *mea*. **[8]**; *Aceasta-i* ***întâie parte*** **[9]**; *Mai multe nu vă spuiu, că î<i>*

---

[33] În *Cântecu I*, strofa 50 din *Ţiganiada* B, în versurile: „Căci nici noi sântem neşte *dârdale* / Sau ha dă pă urmă lăpădătură”, cuvântul subliniat este explicat de Mitru Perea în metatext astfel: „*Dârdală* este un cuvânt numa pe une locuri de norodul prost obicinuit şi însămnează «un lucru de nimic» sau «om de nimic»; sau, precum dzic ş-amintrele, o *neagă*! un *îndărătnic*! Să fie aceasta alcătuire despre lucruri alese şi să să vorbească întru o adunare cinstită, nu s-ar putea întrebuinţa cest pregiosit cuvânt. Însă unde vorbesc ţiganii între sine, cu atâta mai vârtos au căutat să să puie, căci, cum socotesc eu, poeticul toate sfaturile aceste le-au aflat el însuş aşa scrise şi nu s-au cuvinit să le strămute. – M. P.”

lungă ***vreame*** *şi scurt fărşangul* **[9]**; *Cum că în* ***împărăţie*** *fârşangului sânt tot clătite şi paşte* **[12]**.

Articolul posesiv și genitival, la masculin-neutru singular și la plural, se folosește mai rar variabil: *Ioan Grigorie Alexandru Ghica, voivod* ***al*** *Moldovei* **[6]**; *toate* ***ale*** *meale aşa să le daţi* **[11]** și mai frecvent în forma invariabilă *a*, potrivit normei regionale din aria nordică: *Dară încă Dumnezău cel mare îi pentru noi, a Căruia credinţă şi apărăm şi pentru* ***a*** *Cui neam stăm* **[2]**; *îm puneţi capul lângă* ***a*** *lui* **[8]**; *ca să vă veseliţi* **[11ᵛ]** *cu* ***a*** *fărşangului Dumnezău*; *Sultan Soliman, a toată lumea împărat,* ***a*** *celor de pre pământ şi celor de supt pământ* **[7]**.

În privința articolului demonstrativ, se constată acordul acestuia cu substantivul regent: *În numele fărşangului, / raiului şi vinului /* ***celui*** *dulce şi celui cu pelin, / să zicem toţi: Amin.* **[11]**, la care se adaugă folosirea formei *ce* în loc de *cea*, ca urmare a reducerii lui *-ea* la *e* deschis: *Dat în Iaş, anul, zioa, ca în* ***ce*** *dintăi* **[6]**. Alte probleme de întrebuințare nu pune articolul demonstrativ.

Clasa adjectivului nu se caracterizează, în general, prin aspecte divergente majore. Nici în textul analizat nu am înregistrat adjective care să ilustreze un comportament neobișnuit. Observațiile care se pot face în acest caz privesc mai cu seamă topica adjectivului și exprimarea comparației. Dată fiind intenționalitatea expresiv-estetică, pe lângă topica obișnuită regent – determinant: ***Lucru groaznic***, ***de temut***, */ În Moldova s-au tâmplat* **[1]**; ***a neamului rumânesc*** *scutinţă* **[1ᵛ]**; *să ne unim cu* ***Austrie neamţească*** *şi* ***Rusiia muscăcească*** **[1ᵛ]**; ***Dumnezău cel mare*** *îi pentru noi* **[2]**; *tocma acuma-i* ***lucru mai mare*** **[2ᵛ]**; *ca să nu aibă* ***sfârşit jealnic*** **[2ᵛ]**; *nici după* ***vorbă înfrumsăţată*** *nu mi-am bătut iastă săcure* **[4ᵛ]**; *s-au şi unit cu* ***Austrie nemţască*** *şi* ***Rusie muscăcească*** **[5ᵛ]**; *la* ***împăraţii streini*** **[6]**; ***Viziriul*** *mieu* ***credincios***, *N. N., să nu te apuce noaptea* **[6]**, ***Lupu săracu*** *vea umbla bine* **[9]**, în text se înregistrează multe structuri în care adjectivul precedă regentul, fie pentru a cădea accentul asupra caracteristicii exprimate de adjectiv, fie din motive prozodice: *După ce* ***preamarele Dumnezău*** *S-au milostivit* **[1ᵛ]**; *poruncile*

turcescului împărat, *sultan Soliman* **[1ᵛ]**; *aceaste* ***mari împărăţii*** *stând lângă noi* **[1ᵛ]**; *pă domni multe* ***grabnice boale*** *(...) îi loveaşte* **[2ᵛ]**; ***Preaînălţate doamne*** *şi* ***înălţat sfat***, *un venit <de> departe ceare audenţie* **[3]**; ***Bună*** *iştanţie ai făcut* **[3]**; *Acesta îi feliu de* ***cel mai bun cordovan*** *din Curitău.* **[4ᵛ]**; *Urâtu-m-am a mai purta jugul* ***vicleanului sultan*** *Soliman turc.* **[6]**; *Împrotiva* ***vicleanului turc****, cum să-l învingi, multe am de-a spune.* **[6]**; *Am venit să te văz şi* ***bună veaste*** *să-ţ aduc.* **[7]**; *Sultan Soliman, a toată lumea împărat, a celor de pre pământ şi celor de supt pământ, dar şi* ***turcească bla<go>sloven*****ie [7]**; ***Delungată viiaţă****, Înălţiii Tale!* **[7ᵛ]**; *Vedeţi eu cumu-s de fericit, deacă îmi trage cu aripile răcoare* ***neagră cioară*** **[9]**; *Mai multe nu vă spuiu, că î<i>* ***lungă vreame*** *şi* ***scurt fărşangul*** **[9]**; *La Grigorie* ***mare vodă*** **[9ᵛ]**; *De mi-aş aduce aminte / De nişte* ***împodobite cuvinte*** **[9ᵛ]**; *Aşea Dumnezău să vă ajute / şi această* ***goală bute*** **[12]**.

Superlativul absolut se exprimă cu adverbul-morfem *prea*: *Însă totuş* ***prea mare*** *dragoste de la un împărat!* **[7]**; *Nu-i* ***prea îndelungată*** [*viaţa*]. **[7ᵛ];** *Gârlanul mieu cel* ***prea bun*** **[11ᵛ]**, uneori cu întrebuințare de prefixoid, cu referire la divinitate sau, în structuri arhaice, cu referire la capetele încoronate: *După ce* ***preamarele Dumnezău*** *S-au milostivit* **[1ᵛ]**; ***Preaînălţate doamne*** *şi înălţat sfat, un venit <de> departe ceare audenţie* **[3]**.

Locuțiunile adjectivale, prin expresivitatea lor, sporesc expresivitatea zicerii: *Lucru groaznic*, ***de temut****, / În Moldova s-au tâmplat* **[1]**; *Că acela-i om* ***ascuţit la minte***. **[6ᵛ]**; *Vedeţi, eu, deacă-s om înţelept şi* ***cu pielm în cap*** **[9]**; *Aşea şi Grigorie-Vodă, de nu să vea face fălcearіu, rămânea om* ***de cinste*** *şi boiariu* **[9]**.

Pronumele personal are la persoanele I și a II-a plural formele accentuate *noao* și *voao*, care se înregistrează în toate textele din perioada veche: *Toate le vom face, că şi* ***noao ne*** *place.* **[2]**; *Să* ***ne*** *fie* ***noao*** *supt cunună* **[4]**; *Să* ***vă*** *facem* ***voao*** *cârnaţe* **[4]**. Întrebuințate cu funcție de complement indirect, acestea sunt dublate de fiecare dată de formele clitice, neaccentuate.

Pronumele de reverență cunoaște câteva ocurențe în text, în episodul pețirii fetei Horholinei: *Ce căutaţi* ***dumneavoastră****?* **[4]**; *Cătră* ***dumneavoastră****, cuvântul să ni-l dăm!* **[4]**; *La* ***dumneavoastră*** *ne-am îndreptat* **[4]**; *fetişoara* ***dumilorvoastre*** **[4]**; *de vă place* ***dimilorvoastre*** **[4ᵛ]**, iar locuțiunile pronominale de reverență se folosesc în registrul oficial, atunci când interlocutorii sunt sultanul sau trimisul sultanului: *s-au şi unit cu Austrie nemţască şi Rusie muscăcească împrotiva* ***Înălţiii Tale*** **[5ᵛ]**; *acasă mă vei cerca,* ***Vitejie Ta****, că aici sânt în preumblare* **[7]**; *Delungată viiaţă,* ***Înălţiii Tale!*** **[7ᵛ]**.

După norma veche, *însuși* se folosește cu valoare pronominală, și nu adjectivală, ca în limba actuală: *O, amară prăpădire, /* ***Însuş*** *mearge la perire* **[1]**.

Adjectivul pronominal posesiv, la persoana I, are atât forma *meu*: *Bine, bine, fătu-****meu****!* **[4ᵛ]**; *Taci tu, Nyagă, fătu-****meu*** **[4ᵛ]**; *Şi pune, fătu-****meu****, Nyagă, de prânz.* **[5]**, cât și *mieu*: *Viziriul* ***mieu*** *credincios, N. N., să nu te apuce noaptea* **[6]**; *Prin solul* ***mieu****, primeaşte, dară, bucuros* **[7]**; *Că dracu-i fărtatu* ***mieu*** **[10ᵛ]**; *foalele* ***mieu****, care-i sufletul* ***mieu****, îl mâncaţi* **[11]**; *Capul* ***mieu*** */ fie sămn la făgădău* **[11]**; *Gârlanul* ***mieu*** *cel prea bun* **[11ᵛ]**; *Fiiul* ***mieu****, Puţi* **[11ᵛ]**; *unde-i vedea sămn capul* ***mieu*** **[11ᵛ]**; *Şi ţineţ bine năravul* ***mieu*** **[11ᵛ]**.

Cât privește pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, se remarcă forma de feminin plural, acuzativ, *aceaște*: *Ce te du cu* ***aceaşte*** *cătane îndărăpt* **[7ᵛ]**, și formele regionale *iastă* și *ieștealalți*: *nu mi-am bătut* ***iastă*** *săcure* **[4ᵛ]**; *Puţi, tu pre* ***ieştealalţi*** */ îi poartă tot pe la pivniţi încărcate cu buţi* **[11ᵛ]**. De asemenea, reducerea lui *-ea* la *-e* favorizează apariția formei *acestuie*: *în locul* ***acestuie****, ocârmuitoriu ţării trebuie să rând<u>iesc* **[8]**, dar nu întotdeauna: *11. Toţi să roage pă Dumnezăul veacului* ***acestuia*** *ca să fie toţi oamenii ca şi noi, cu coarne* **[12]**.

Se confirmă și în acest text amestecul formelor variabile ale pronumelui relativ *care* la nominativ-acuzativ, singular și plural cu cele invariabile: *multe alte daruri,* ***carele*** *alţi ai noştri trecuţi până acum nu le-au avut* **[1ᵛ]**; *Adam,* ***carele*** *ş-au dat coasta* **[4]**; *sânt 12 apostoli, dintre* ***cari*** *unul au fost Iuda* **[4]**;

Lucruri mari avem de grăit, pentru ***carele*** *din Moldova, din Iaş, tocma aici în Ţăligrad am călătorit* **[5^{v}]**; *Grigorie Ghica-Voievod, pe* ***carele*** *l-ai înălţat* **[5^{v}]**; *şi altele multe face,* ***carele****, cercându-să, lesne să vor găsi* **[5^{v}]**; *ce cărţi ne-aţ arătat despre Grigorie, prin* ***carele*** *s-au unit cu Austrie şi Rusie* **[6^{v}]**; *aşea-i pă* ***carele*** *Duhul Sfânt cu aripile umbreaşte* **[9]**; *să scoaţă osul cu* ***carele*** *să îneacă* **[9]**; *mulţi s-au înecat,* ***carii*** *nu l-au mestecat* **[9]**; *dumnezău / cel din tău, / pă* ***carele*** *cinstesc eu* **[11]**; *Iacătă, dară, fiilor / şi* ***cari*** *mă cinstiţi* **[11]**; *facă-ş* ***carii*** *capul cicilesc / pomadă şi sopon de Angliia* **[11]**; *aceastea pănă aici trebuie să le creadeţi, iară* ***carele*** *vin să le faceţi* **[12]**; ***carii*** *vinerea coc* **[12^{v}]**; ***carii*** *cos vinerea* **[12^{v}]**; ***carii*** *pănă acum nu s-au însurat şi* ***carele*** *nu s-au măritat foarte bine au lucrat* **[12^{v}]**, față de: *pă miercurata / vinerata, / înclonţata, /* ***care*** *mâncă pe tata* **[3^{v}]**; ***care*** *are plug* **[4^{v}]**; *aici sânt cărţile* ***care*** *le-au scris la împăraţii streini* **[6]**; *neagră cioară,* ***care*** *pă cei negri cu aripile să umbrească* **[9]**; ***care*** *turcii îl tăiară* **[9^{v}]**; *foalele mieu,* ***care****-i sufletul mieu, îl mâncaţi* **[11]**; *că-i beteşug firesc, de* ***care*** *eu nu poci să trăiesc* **[11^{v}]**; *acela are cunună mai mare* ***care*** *au sărit în joc mai tare* **[12]**; *nu va găuri lingura cu* ***care*** *mâncă lapte* **[12]**; ***care*** *va treace peste Târnavă* **[12]**; ***care*** *va ajunge iepurele* **[12^{v}]**; ***care*** *nu va da în tot anul măcar un măriaş la ţigane goale* **[12^{v}]**; ***care*** *apoi ia păru de la unul ca acela* **[12^{v}]**. Exemplele de mai sus fac posibile și observații de natură sintactică. Este vorba despre exprimarea prepozițională a complementului direct în acuzativ: *Grigorie Ghica-Voievod,* ***pe carele*** *l-ai înălţat* **[5^{v}]**; *aşea-i* ***pă carele*** *Duhul Sfânt cu aripile umbreaşte* **[9]**; *dumnezău / cel din tău, /* ***pă carele*** *cinstesc eu* **[11]**, dar și de structura fără prepoziția-morfem: *multe alte daruri,* ***carele*** *alţi ai noştri trecuţi pănă acum nu le-au avut* **[1^{v}]**; *aici sânt cărţile* ***care*** *le-au scris la împăraţii streini* **[6]**; ***care*** *turcii îl tăiară* **[9^{v}]**. De asemenea, se amestecă structurile în care se realizează dublarea pronominală a complementului direct în acuzativ și a complementului indirect în dativ prin formele clitice, atunci când se exprimă prin pronume relativ: *Grigorie Ghica-Voievod, pe* ***carele l****-ai înălţat* **[5^{v}]**; *multe alte daruri,* ***care-***

le *alţi ai noştri trecuţi până acum nu* ***le****-au avut* **[1ᵛ]**; *aici sânt cărţile* ***care le****-au scris la împăraţii streini* **[6]**; ***care*** *turcii* ***îl*** *tăiară* **[9ᵛ]**; ***Cărora le*** *sclipeaşte pielea cu acesta să vor spăla* **[11]**, cu structurile în care aceasta nu se realizează: *aşea-i* ***pă carele*** *Duhul Sfânt cu aripile umbreaşte* **[9]**; *dumnezău / cel din tău, /* ***pă carele*** *cinstesc eu* **[11]**; ***căruie*** *nu să va vedea prin urechi* **[12ᵛ]**.

Pronumele și adjectivul nehotărât se folosește în structuri pentru exprimarea cazului genitiv: *Sultan Soliman,* ***a toată lumea*** *împărat, a celor de pre pământ şi celor de supt pământ* **[7]**; *Ioan Grigorie Alexandru Ghica, voivod al Moldovei, în Iaş, Împărăţie<i> Râmleneascăşi* ***a toată lumea*** *stăpână, biruinţă de pă toţi împăraţii îi poftesc.* **[6]**, iar forma *toate* este urmată de substantiv articulat: *Urască-l* ***toate featele****, / Trămure-l babdiţele / Pă supt* ***toate scaunele*** **[4]**, dar și de forma nearticulată: *ca viind frica să poată da în* ***toate laturi*** **[9]**.

Formele simple ale pronumelui negativ sunt: *nime, nimica, nimărui*: *Aici îi scris aşea: că n-ai* ***nimica****, nu te temi de* ***nime****, nici* **[3]** *nu dai* ***nimărui nimica****, nu ceară de la tine* ***nime nimica***; *să nu vă priceapă* ***nime*** **[7]**; ***Nimica*** *nu ţi, ca şi mie* **[7ᵛ]**; *Dară Grigorie Ghica au ştiut* ***nimica*** **[9]**; *eu nici acum nu teşteluiesc cana la* ***nime*** **[11ᵛ]**; *umplă-i-să ocolu de vite, ca să nu poată umbla* ***nimica*** **[12]**, ultima ocurență atestând o întrebuințare adverbială, cu sensul „deloc”, iar formele compuse au numai valoare adjectivală: *Necredinciosului nu trebuie să avem* ***nicio*** *credinţă* **[2]**; *Cum că acolo n-are* ***niciun*** *înţălept la ce mearge* **[12]**. Se remarcă, în plan sintactic, exprimarea sensului de dativ atât sintetic: *nu dai* ***nimărui*** *nimica* **[5ᵛ]**, cât și analitic: *eu nici acum nu teşteluiesc cana* ***la nime*** **[11ᵛ]** și negația simplă: *Dară Grigorie Ghica* ***au ştiut*** **nimica** **[9]**.

Numeralul cardinal *mie* este folosit la plural cu această formă: *De loc eşti din Zagrabie, unde-s păduti* ***cu mie****, şi de la Turnu Roşu, unde umblă dracu cu coşu* **[3ᵛ]**, iar explicația pentru întrebuințarea formei arhaice, în condițiile în care se generalizase forma *mii* în această etapă de evoluție a limbii române li-

terare, poate veni tot dinspre planul prozodic al textului: *Zagrabie* rimează cu *mie*, iar *Turnu Roșu* cu *coșu.*

Numeralul ordinal *întâia* are forma *întâie*, în urma reducerii lui *-ea* la *-e*, fiind întrebuințat atât cu valoare adjectivală: *Aceasta-i* ***întâie*** *parte; a doa nu fuge de aceasta departe* **[9]**, cât și cu valoare adverbială: ***dintâie dată***, *să expedeluieşti* **[3ᵛ]**; *Din câte aţi auzit pănă acum, pă scurt, de aceaste legi să vă ţineţi şi* ***întâie*** *aşea să creadeţi* **[12]**. Formele *sui-generis* ale numeralului ordinal cu întrebuințare adverbială sunt în ton cu spiritul parodic al *Testamentului lui Bachus*: *<a> zeacesprăzeace, a doaozăci şi zeace* **[12]**; *a treizăci şi zeace; a treizăci şi zeacesprăzeace; a treizăci şi doaozăci pă zeace şi o jumătate; a patru cu de tri ori zeaci; a de doo ori patruzeaci; a o sută; a 2 sute şi o jumătate; a o jumătate de 16 sute; a noao sute noaozăci şi noao; a o mie* **[12ᵛ]**.

În privința încadrării verbelor la conjugare, se remarcă folosirea verbelor *a cura*: *de* ***nu va cură*** *de la făgădău* **[11ᵛ]** și *a găta* (reg.) „a sfârși, a termina”: *După predicaţie cânt, apoi* ***gat*** **[9]**; *Cu un cuvânt, ca* ***să gat*** **[11ᵛ]** la conjugarea I și a verbului *a umplea* la conjugarea a II-a: *undeva o voiu mai putea* ***umplea*** **[11ᵛ]**. Verbul *a scupi / a scopi / a scuipi* „a scuipa” este de conjugarea a IV-a: *Dară oare pociu* ***scupi*** *de la masă afară pe uşe, că ştii cât departe* ***am scupit*** *pă cale* **[5]**; *Ba nu, că eu tot afară din casă* ***scuipesc*** **[5]**; ***Scupeaşte*** *d<umneata> în casă!* **[5]**; *Fugi, draga badii, din uşe,* ***să scopesc*** *afară* **[5]**.

Verbul *a-și bănui* (reg.) „a regreta, a se căi” este folosit la diateza reflexivă, cu pronumele reflexiv în dativ: *Să fie, dară,* ***nu-m bănuiesc****, numai cât pă supt mână, să nu să ştie lucrurile* **[2]**; *Eu nici pic* ***nu-m bănuiesc****, / Numai să beau pănă trăiesc.* **[10ᵛ]**, iar reflexivul-pasiv este bine reprezentat în text, așa cum se întâmplă în toată perioada veche: *Ghica-Voievod Grigorie* [...] *Cu vicleşug* ***s-au chiemat****, / Tirăneaşte* ***s-au tăiat*** **[1]**; ***să să scrie*** *cărţi* **[2]**; *cărţi* ***să să scrie*** **[2]**; ***să nu să ştie*** *lucrurile* **[2]**; *Doară nu-i bine* ***să să înceapă*** [un lucru] **[2ᵛ]**; *carele* [lucruri fără de lege], ***cercându-să****, lesne* ***să vor găsi*** **[5ᵛ]**; *viţa şi sămânţa de aici din Iaş* ***să taie****, să topesc şi să stâng* **[7ᵛ]**; *minten isprăvesc*

ce mi ***să porunceaşte*** **[8]**; ***Stângă-i-să*** *lui Grigorie lumina; nu cerca vina.* ***Iaie-să*** *viiaţa,* ***prindă-să*** *toată viţa,* ***puie-să*** *în gât aţa.* **[8]**; ***să să vază*** *spuma strugurilor* **[11ᵛ]**.

Iotacizarea verbelor cu radicalul terminat în [*t*], [*d*], [*n*] și [*r*] se produce la prezent indicativ, persoana I singular, la conjunctiv prezent, persoana I singular și persoana a III-a singular și plural, și la gerunziu: ***văz*** **[3]**; *eu încă te* ***puiu*** *sicritarium* **[3ᵛ]**; *ca* ***să piei*** **[3ᵛ]**; ***paie-ţ*** *bine că te ia* **[4]**; ***viind*** *un câne* **[4]**; ***să vie*** **[4ᵛ]**; *Dară oare* ***pociu*** *scupi de la masă afară pe uşe* **[5]**; *Ţie* ***mă supuiu*** *şi daruri din afară îţ* ***trimiţ*** **[6]**; ***să nu****-mi* ***vază*** *faţa, nici ochii miei* ***să nu vază****, numai capul lui* **[6]**; ***Vie****, fără întârzâiare!* **[6ᵛ]**; ***să pierz*** **[6ᵛ]**; *am venit* ***să*** *te* ***văz*** **[7]**; ***Văz*** *că-s aproape de moarte*. **[7ᵛ]**; *Iani* ***să văz*** *pulzuşu.* **[7ᵛ]**; *spune lui Grigorie* ***să vie*** *la mine* **[7ᵛ]**; ***puie-să*** *în gât aţa* **[8]**; ***viind*** *frica* **[9]**; ***să scoaţă*** *osul* **[9]**; *unde nu-l putu başa* ***să****-l* ***piarză*** **[9]**; *mai multe* ***nu*** *vă* ***spuiu*** **[9]**; ***să auz*** **[11]**; *ochii* ***vază*** *cetera* **[11]**; ***să să vază*** *spuma strugurilor* **[11ᵛ]**; *eu* ***nu poci*** *să trăiesc* **[11ᵛ]**; ***să să desparţă*** **[12ᵛ]**. Formele neiotacizate sunt foarte rare: ***să să sloboadă*** **[5ᵛ]**; *cât nici de veaste* ***să nu prindă*** **[6ᵛ]**; ***prindă-să*** *toată viţa* **[8]**.

Forma de conjugare *ști* în loc de *ştie*, la prezent, este normală pentru aria dialectală în care se încadrează textul analizat: *cine* ***şti*** **[4]**; *acela* ***nu şti*** *ce-i plăteaşte viaţa* **[12ᵛ]**; *să să desparţă ca cel ce* ***nu şti*** *ce-i însuratu* **[12ᵛ]**. Caracteristice aceleiași arii dialectale sunt și alte forme de prezent. Ne referim la formele scurte ale verbului *a fi*: *Pecete<a>* ***îi*** *cu ceară moale can galbână* **[3ᵛ]**; *Ba eu* ***îs*** *de măritat* **[4ᵛ]**; *Başa* ***îi*** *beteag foarte rău* **[7ᵛ]**; *nu fărşangu* ***îi*** *pentru noi* **[12]**; *aceastea toate****-s*** *adevărate* **[12ᵛ]**; *luni* ***îi*** *Lunei, marţi* ***îi*** *Macavei* **[12ᵛ]**, dar și la alte verbe: *a merge*: *Caru* ***meare*** *cu doi boi* **[4ᵛ]**; *La beteagi* ***nu să meare*** *cu sabie* **[7ᵛ]**, *a se usca*: *Dumnezău o au pus* ***să să uşte*** **[4]**, *a mânca*: *Cine nu va mânca (...) şi nu va găuri lingura cu care* ***mâncă*** *lapte* **[12]**, *a jura*, în forma ardelenească cu *o*, la imperativ și la prezent*: şi pă aceastea pă toate* ***joară*** **[7ᵛ]**; *pentru aceea* ***nu*** *te* ***jor*** **[8]**. Formele care nu sunt specifice acestei arii dialectale sunt rare. Este vorba despre forma *merge*, la prezent infinitiv, într-o construcție relativă infinitivală: *Cum că acolo n-are ni-*

ciun înţălept la ce ***mearge*** **[12]** și în forma de viitor: *miercuri* ***om mearge*** *la târg* **[12ᵛ]**, și la prezent conjunctiv: ***Să meargem****, dară, şi să lăsăm toate* **[7ᵛ]**, și de forma lungă a verbului *a mânca*, la prezent conjunctiv: *toţi din toate* ***să mânânce*** **[11ᵛ]**.

Prezența formelor de perfect simplu este explicabilă ca timp al narațiunii, textul înscriindu-se într-o perioadă în care circulația acestora se restrânsese considerabil: *Plată nu-ţi dau, că ţi-o* ***luaş*** *acuma.* **[2ᵛ]**; *Ci aşea,* ***văzurăţi****,* ***muri*** *cel sănătos şi* ***rămasă*** *cel betegos.* **[9]**; *unde* ***nu****-l* ***putu*** *başa să-l piarză* **[9]**; *Dară, făcându-să beteag, îi* ***află*** *başa bun leac.* **[9]**; *Care turcii îl* ***tăiară****.* **[9ᵛ]**; *O, minune, cum* ***muri****, / Din viiaţă* ***pristăvi*** **[9ᵛ]**.

La perfect compus, auxiliarul are la persoana a III-a forma *au* atât la singular, cât și la plural, topica auxiliarului fiind de fiecare dată cea obiectivă, cu auxiliarul antepus: *Ghica-Voievod Grigorie* [...] *Cu vicleşug* ***s-au chiemat****, / Tirăneaşte* ***s-au tăiat*** **[1]**; *Dumnezău o* ***au pus*** **[4]**; *viind un câne, o* ***au apucat*** **[4]**; *Dumneză<u>, alergând după câne, i-****au luat*** *coada şi* ***au zis*** *lui Adam* **[4]**; *<Adam>* ***au zis*** **[4]**; *dintre cari unul* ***au fost*** *Iuda* **[4]**; *dară Grigorie Ghica* ***au ştiut*** *nimica* **[9]**; *pentru nemţie* ***au perit*** *şi bărbatul tău* **[10]**; *acolo* ***au perit*** *şi tatăl tău* **[11ᵛ]**; *cana şi pă fund* ***au săcat*** **[11ᵛ]**; *mai înainte de noi,* ***au făcut*** *Dumnezău fărşangul* **[12]**; *acela are cunună mai mare care* ***au sărit*** *în joc mai tare* **[12]** etc.

La viitor, se întâlnesc formele cu auxiliarul în forma fără *v-*: *Faceţi bine-a asculta, / Şi, de-****om greşi****, a ierta* **[1]**; *Ce* ***om face****? Cum* ***om prinde*** *noi pe Grigorie-Vodă?* **[6ᵛ]**; *te voi ajuta în ce* ***oi putea*** **[7ᵛ]**; *miercuri* ***om mearge*** *la târg, joi* ***om târgui****, vineri* ***om veni****, sămbătă* ***om durmi****, duminecă* ***om lucra*** **[12ᵛ]**; ***nu om da*** *într-acest an* **[4ᵛ]**; *de-****a lucra*** *şi popa* **[12ᵛ]**; ***n-a putea*** *şedea mult* **[12ᵛ]**, dar majoritare rămân formele cu auxiliarul *voi, vei, va, vom, veți, vor* + tema liberă a infinitivului, topica fiind aproape de fiecare dată cea obiectivă, așa cum se poate vedea din următoarele exemple: *ca un matematic o* ***voiu cerca*** *eu şi secretariuş îmi voiu băga* **[2ᵛ]**; *îţi* ***voiu da*** *o ţiră de comendaţie pă hârtie* **[2ᵛ]**; *apoi o* ***voi scârnăvi*** *eu* **[2ᵛ]**; ***face-voiu*** *toate* **[3ᵛ]**; *Taci tu, Nyagă, fătu-meu, că te* ***voiu mărita*** *eu* **[4ᵛ]**; *te* ***voi ajuta***

în ce oi putea **[7ᵛ]**; *Aceasta* ***voiu*** *mai* ***proroci*** **[11ᵛ]**; *o* ***voiu*** *mai* ***putea*** *umplea* **[11ᵛ]**; ***te vei duce*** **[2ᵛ]**; *dintâie* ***vei jura*** **[3ᵛ]**; ***vei fi*** *credincios* **[3ᵛ]**; *Iară aşea, de nu* ***să va lovi*** *bine,* ***te vei face*** *Înălţi<a> Ta beteag şi-ţi* ***va veni*** *acasă în mână* **[6ᵛ]**; *De* ***vei avea*** *şi altăceva poruncă de isprăvit cu mine, acasă mă* ***vei cerca*** **[7]**; *cum dracului* ***te vei împrotivi*** **[12]**; *Cine-ţi* ***va da****, el* ***va vedea*** *cum îndărăpt* ***va căpăta****.* **[3ᵛ]**; *Cine şti de* ***va fi*** *şi fetişoara dumilorvoastre Iuda cu punga* **[4]**; *de* ***va plăti*** *mai mult* **[4ᵛ]**; *cine* ***va lua*** *pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură îi* ***va da*** *zeastre* **[5]**; ***Să va duce*** *acuş la preumblare în pădure, şi atunci foarte bine* ***va fi*** **[6ᵛ]**; *Iară, de-l* ***veţi împărţi*** */ mai la mulţi,* ***va prisosi*** **[11]**; *doară* ***va veni*** *vântul* **[11]**; *la toţ* ***nu va ajunge*** **[11ᵛ]**; *de* ***nu va cură*** *de la făgădău* **[11ᵛ]**; *Cine* ***nu va face*** *joc şi bal* **[12]**; *Cine* ***nu va mânca*** *în toată zioa cinci fealiuri de bucate* **[12]**; ***nu va găuri*** *lingura* **[12]**; *nu* ***va întinge*** *în chisăliţă* **[12]**; *Care* ***va treace*** *peste Târnavă şi nu* ***să va duce*** *pe la cap sau* ***va treace*** *pă dinainte* **[12]**; *Cui î<i>* ***va ieşi*** *înainte popă sau cu ulcioarele goale, şi* ***nu****-i* ***va ieşi*** *ţigan, să poate întoarce îndărăpt, că* ***nu va fi*** *norocos* **[12ᵛ]**; *Care* ***nu va da*** *în tot anul măcar un măriaş la ţigane goale* **[12ᵛ]**; *care* ***va ajunge*** *iepurele după ce* ***să va însura*** *sau căruie nu* ***să va vedea*** *prin urechi* **[12ᵛ]**; *Cine* ***nu va sili*** **[12ᵛ]**; *slobozenie a-i sili* ***va avea*** *totdeauna, când* ***va vrea*** **[12ᵛ]** etc.

Conjunctivul cu valoare de imperativ se realizează fără conjuncția-morfem *să* în structură: ***Scuture****-l frigurile, /* ***Urască****-l toate featele, /* ***Trămure****-l babdiţele / Pă supt toate scaunele.* **[4]**; *Dumnezău* ***nu****-l* ***scoale*** */ De mâni, de picioare* **[4]**; ***Stângă-i-să*** *lui Grigorie lumina; nu cerca vina.* ***Iaie-să*** *viiaţa,* ***prindă-să*** *toată viţa,* ***puie-să*** *în gât aţa* **[8]**; *Batăr dracu* ***razime****-ş, / Cu noi gardu* ***îngrădească****-ş* **[10ᵛ]**; ***facă****-ş ceale jingaşe mânuşi în mână* **[11]**; ***facă****-ş căiţă cu ţof* **[11]**; ***facă****-ş carii capul cicilesc / pomadă şi sopon de Angliia* **[11]**; *ochii* ***vază*** *cetera, / urechile, sfada* **[11]**; *capul mieu /* ***fie*** *sămn la făgădău* **[11]**; *Cel ficat /* ***meargă*** *nemestecat* **[11]**; *foalele mieu, care-i sufletul mieu, îl* ***mâncaţi*** */ şi în pomana mea* ***vă uspătaţi*** **[11]**; *nasu* ***fie*** *la buţi tolcearіu* **[11]**; ***faceţ****, dară, din maţe / cărnaţe* **[11]**; *Am doi fraţi*

*de-a jeaminea, / **împărţască**-m mintea mea, / **lumineaze**-m la mormânt* **[11ᵛ]**; *Hainele meale toate / le **împărţască** mănăstirea cu soarte* **[11ᵛ]**.

Verbul *a bea* are la conjunctiv prezent forma etimologică: *grumazu îl las **să bea** cine-i colceriu* **[11]**, în vreme ce pentru verbul *a lua* am consemnat atât forma etimologică: *Tot omul să tacă, să asculte şi **să ia** în minte* **[5]**, cât și forma analogică, specifică ariei nordice: ***Iaie-să** viiaţa* **[8]**. Pentru *a da* și *a sta*, care pot avea același comportament la conjunctiv, nu au fost înregistrate forme.

În privința formelor de condițional, se remarcă structurile de perfect cu *a vrea*: *Lupu săracu **vea umbla** bine de **vea mânca** purcelu şi nebotezat* **[9]**; *Aşea şi Grigorie-Vodă, de **nu să vea face** fălcearіu, rămânea om de cinste şi boiariu* **[9]**. Condiționalul prezent cu infinitivul lung antepus auxiliarului, structură specifică imprecațiilor, se întâlnește în jurământul depus de noul „secretariuș” angajat de Grigore Ghica: ***perire-ai** tu tot* **[3ᵛ]**.

Imperativul prohibitiv se întâlnește o dată cu forma veche în *-ereți*, având desinența persoanei a II-a plural atașată la tema infinitivului lung: ***nu vă teamereţi*** **[8]**.

Infinitivul fără prepoziția-morfem *a* cu regent verbul *a ști* este o structură specifică registrului regional ardelenesc: *Noi aşea împodobit **vorbi nu ştim**, că sântem mai încoace cu vro 2-3 zile decât Adam* **[4ᵛ]**; *Destul că **bea şi joca** în făgădău, **ştii** bine.* **[3ᵛ]**.

În același registru regional se înscrie și structura cu verbul *a crede* urmat de dativ: *Aşea **să credeţi mie**, că aceastea toate-s adevărate, tot de pe dracu luate.* **[12ᵛ]**, după cum trebuie aduse în discuție tot aici structurile cu prepoziția *către*: ***Către dumneavoastră**, **cuvântul să** ni-l **dăm**!* **[4]**; ***credinţă ai avut către** această **împărăţie*** **[7]**.

În legătură cu adverbul, se impune să remarcăm din nou registrul regional în care se încadrează adverbe precum: *batăr* „măcar, barem”: ***Batăr** dracu razime-ş* **[10ᵛ]**, *can* „cam”: *de nu mi-ar fi **can** greaţă* **[8]**; *carte încă ştii **can** pă departe* **[3ᵛ]**, *doară*: ***Doară** ceriul împrotiva noastră ş-au întors*

cursuşul? **[2ᵛ]**; ***Doară*** *nu-i bine să să înceapă, ca să nu aibă sfârşit jealnic* **[2ᵛ]**; ***Doară*** *gândeşti că-i scăpa ca fecioru tău?* **[10]**, *Picioarăle / lăsaţi să le ducă cioarăle, /* ***doară*** *le vor duce pă dealu cu viile* **[11]**; *gura fie uşe de şură, /* ***doară*** *va veni vântul de pă strugur de mură.* **[11]**, *încătrău, dincătrău*: *n-ai* ***încătrău*** *să te spăsăşti* **[9]**; *să mă îmbrac cu uşea pă* ***dincătrău*** *oi vrea* **[9]**, *minten* „îndată, imediat”: *Ţine şi ceteaşte, că* ***minten*** *isprăvesc ce mi să porunceaşte* **[8]**; *ca toate ale meale aşa să le daţi, precum* ***mintean*** *vă învăţ* **[11]** sau *tocma*: *Acum* ***tocma*** *nu de demult* **[1]**; *şi* ***tocma*** *acuma-i lucru mai mare* **[2ᵛ]**; *din Iaş,* ***tocma*** *aici în Ţăligrad am călătorit* **[5ᵛ]**.

Superlativul absolut se exprimă cu ajutorul adverbului-morfem *foarte*, în topică obiectivă: *atunci* ***foarte bine*** *va fi* **[6ᵛ]**; *Başa îi beteag* ***foarte rău*** **[7ᵛ]**; *Carii pănă acum nu s-au însurat şi carele nu s-au măritat* ***foarte bine*** *au lucrat* **[12ᵛ]**, dar și subiectivă: *Cărora le sclipeaşte pielea / cu acesta să vor spăla, /* ***tare foarte*** *or lumina* **[11]**.

O conjuncție din același registru regional este *căz* „că”: *să facem tocmeală,* ***căz*** *om da şi adaus, de va plăti mai mult* **[4ᵛ]**.

Inversiunile sunt motivate uneori prozodic: *Şi ţineţ bine năravul mieu, / ca să vă veseliţi* **[11ᵛ]** *cu a fărşangului Dumnezău* **[12]**; *<A> zeacesprăzeace. Deacă nu-i bine cu mine a te sfădi, cum dracului te vei împrotivi?* **[12]**, alteori nu: *privighez pentru întemeiarea credinţii şi a neamului rumânesc scutinţă* **[1ᵛ]**; *Bună iştanţie ai făcut* **[3]**; *Noi aşea împodobit vorbi nu ştim* **[4ᵛ]**; *Fii, dară, tu domn ţării şi slugă împăratului credincioasă, nu ca Grigorie.* **[8]**; *Urâtu-m-am a mai purta jugul vicleanului sultan Soliman turc.* **[6]**; *Împrotiva vicleanului turc, cum să-l învingi, multe am de-a spune.* **[6]**.

Specific registrului colocvial, anacolutul nu lipsește din text: *Tot omul să tacă, să asculte şi să ia în minte că* ***cine va lua*** *pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură* ***îi va da*** *zeastre...* **[5]**; ***Cărora*** *le sclipeaşte pielea / cu acesta* ***să vor spăla****, / tare foarte* ***or lumina****.* **[11]**; ***Cine*** *nu va face joc şi bal, de-ar fi cât de slab în oraş,* ***umplă-i-să*** *ocolu de vite, ca să nu poată umbla nimica* **[12]**.

În ceea ce privește **lexicul** din acest text, se remarcă un număr mare de regionalisme, unele dintre ele fiind împrumuturi din limba maghiară, altele fiind neologisme adaptate în formă maghiarizată, prin intermediul unui model din limba maghiară sau prin analogie cu alte cuvinte. Vorbim aici despre substantive și despre adjective propriu-zise sau substantivizate: *beteag* (pop.) „(om) bolnav" (magh. *beteg*): *spune lui Grigorie să vie la mine, că-s* ***beteag*** *pă moarte* **[7ᵛ]**; *Başa îi* ***beteag*** *foarte rău* **[7ᵛ]**; *La* ***beteagi*** *nu să meare cu sabie, să să sparie.* **[7ᵛ]**; *betegos* (Trans.) „(om) bolnăvicios" (*beteag* + *-os*; cf. și magh. *beteges*): *Ci aşea, văzurăţi, muri cel sănătos şi rămasă* ***cel betegos***. **[9]**; *beteșug* (pop.) „infirmitate, invaliditate" (magh. *betegség*): *Că şi voi toţi, de această boală ce crep eu, veţ peri, / Că-i* ***beteşug*** *firesc, de care eu nu poci să trăiesc* **[11ᵛ]**; *borbil* (înv. și reg.) „bărbier, frizer" (magh. *borbély* „bărbier") *fiind eu* ***borbil*** **[7ᵛ]**; *ciurdă* (reg.) „cireadă, turmă" (magh. *csorda*): *că am* ***ciurdă*** *de boi* **[5]**; *colceriu* (înv.) „flăcău care, la o petrecere, este paznic al cămării cu bucate sau al pivniței" (mg. *kolcsar*): *grumazu îl las să bea cine-i* ***colceriu*** **[11]**; *copos* (Trans.) „chel, chelbos, pleșuv" (magh. *kopasz*): *Păru las la cei* ***coposi*** *deasupra de frunte* **[11ᵛ]**; *cursuș* (reg.) „curs" (din lat. *cursus*, adaptat în forma maghiarizată; cf. magh. *kurzsus*): ***cursuşul*** *stealelor* **[2ᵛ]**; *Doară ceriul împrotiva noastră ş-au întors* ***cursuşul****?* **[2ᵛ]**; *făgădău* (reg.) „han; cârciumă" (magh. *fogadó*): *Destul că bea şi joca în* ***făgădău****, ştii bine.* **[3ᵛ]**; *Capul mieu / fie sămn la* ***făgădău*** **[11]**; *Apoi, nu beaţi din părău, / de nu va cură de la* ***făgădău*** **[11ᵛ]**; *mă astupaţi /* în *ţintirimu* ***făgădăului*** **[12]**; *fălceriu* (Trans.) „medic la sat; persoană cu pregătire sanitară medie, care îl asistă pe medic" (magh. *felcser* „agent; sanitar"): *Aşea şi Grigorie-Vodă, de nu să vea face* ***fălceariu****, rămânea om de cinste şi boiariu.* **[9]**; *fărşang / fârşang* (înv.; Trans.) „carnaval" (magh. *farsang*): *că î<i> lungă vreame şi scurt* ***fărşangul*** **[9]**; *În numele* ***fărşangului*** **[11]**; *ca să vă veseliţi* **[11ᵛ]** *cu a* ***fărşangului*** *Dumnezău*; *Că, mai înainte de noi, au făcut Dumnezău* ***fărşangul****, şi pentr-aceea nu* ***fărşangu*** *îi pentru noi, ci noi pentru* ***fărşang*** **[12]**; *Cei ce s-au căsătorit în* ***fărşang*** *să se apropie la*

s. săbor, la mitropolie, pentru despărţanie. **[12ᵛ]**; *Cum că în împărăţie* ***fârşangului*** *sânt tot clătite şi paşte* **[12]**; *Aşea să numere toţi* ***fârşangul****, cât 12 luni într-un an să fie de* ***fărşang****, cealelalte, de bucate.* **[12]**; *Cine (...) nu va întinge în chisăliţă, n-au avut parte de* ***fârşang*** **[12]**; *gazdă* (Trans.) „țăran bogat” (magh. *gazda*): *Care are plug cu şase boi, acela-i* ***gazdă*** **[4ᵛ]**; *hordău* (reg.) „hârdău; ciubăr, butoi” (magh. *hordó*): *Pă mine mă îngropaţi* (...) *în cripta* ***hordăului*** **[12]**; *husariu* „ostaș dintr-un corp de cavalerie” (magh. *huszár*): *Şi eu am fost învăţat /* ***Husariu*** *viteaz, lăudat* **[9ᵛ]**; *nemeş* (înv. și reg., în forma *neamiş*; magh. *nemes*): ***Neamiş*** *de viţă de sămânţă* **[4ᵛ]**; *parip* (Trans.) „cal tânăr, bidiviu” (magh. *paripa* „cal iute, cal bun de fugă”): *Ţie mă supuiu şi daruri din afară îţ trimiţ: o sută de pungi de bani,* ***paripi*** *şi haine scumpe etc. etc.* **[6]**; *pulzuş* (din lat. *pulsus*, adaptat în forma maghiarizată; cf. magh. *pulzus*): *Iani să văz* ***pulzuşu*** **[7ᵛ]**; *secretariuş* (reg.) „secretar” (din lat. *secretarius*[34], adaptat în forma maghiarizată; cf. magh. *szekretárius*): ***secretariuş*** *îmi voiu băga* **[2ᵛ]**; *Muri spătariul sau* ***secretariuşul*** **[2ᵛ]**; *Văz acuma din toate că eşti mare* ***sicritariuş****.* **[3]**; *solgăbirău* (înv. și reg.) „funcționar cu diverse atribuții în vechea administrație din Imperiul Austro-Ungar; pretor; subprefect” (magh. *szolgabiró*): *de te vei duce pă lângă vreun* ***solgăbirău****, îţi voiu da o ţiră de comendaţie pă hârtie* **[2ᵛ]**; *tău* (reg.) „lac, baltă”; (înv.) „abis, prăpastie” (magh. *tó*): *Vrând aşea dumnezău / cel din* ***tău****, / pă carele cinstesc eu* **[11]**; *şi să mă ducă în raiu cu dibolii / şi în* ***tău*** *cu îngerii* **[11]**; *tituluş* (reg.) „titlu” (din lat. *titulus*, adaptat în forma maghiarizată, prin analogie cu alte substantive; cf. *pulzuş, cursuş*) *Ceteaşte-ţi-o tu, şi* ***tituluşu*** **[3]**; *tist* (înv. și reg.) „dregător de rang înalt” (magh. *tiszt*): *popilor toţi şi mireani, /* ***tisturilor*** *şi ţăreani* **[11ᵛ]**; *tolceriu* (reg.)

---

[34] Cuvântul este folosit și în forma apropiată de etimon: *Io,* ***secretarius****, face-voiu toate, chir vodă, în veaci să trăieşti!* **[3ᵛ]**; *Dară aici, ca să fii* ***sicritarium****, trebuie să ştii neamţeaşte, ungureaşte, greceaşte, rusaşte, frânţozeaşte, ţâgăneaşte, turceaşte, tătăreaşte.* **[3]**; *Pentru aceea, eu încă te puiu* ***sicritarium*** **[3ᵛ]**.

„pâlnie” (magh. *tölcsér*): *Nasu fie la buţi* ***tolcearіu*** **[11]**; *viteşug* (reg.) „vitejie” (magh. *vitézség*) *Dară, arată-ţi* ***viteşugul*** **[5]**.

Și în clasa verbului se constată atât împrumutul din maghiară, cât și adaptarea verbelor neologice în formă maghiarizată, prin intermediul unui model din limba maghiară sau prin analogie cu alte verbe: *a(-și) bănui* (reg.) „a regreta, a se căi” (magh. *bán*, la inf. *bánny)*: Să fie, dară, ***nu-m bănuiesc*** **[2ᵛ]**; *Eu nici pic* ***nu-m bănuiesc*** **[10ᵛ]**; *a cicili* (reg. Bucovina) „a se dichisi; a se lustrui; a se împodobi” (pus în legătură cu ucr. *чича*, dar și cu magh. *csecse*, fapt ce determină extinderea ariei de circulație și în Transilvania): *din măduha în ea băgată, / facă-ş carii capul* ***cicilesc*** */ pomadă şi sopon de Angliia* **[11]**; *a conți-pălui* (reg.) „a concepe”, adaptat de la lat. *concipiō*, după modelul împrumuturilor din maghiară[35]: *aceea încă* ***să*** *o* ***conţipălu-ieşti*** *tu* **[2ᵛ]**; verbul neologic *a expedia* este adaptat în forma cu sufixul *-elui*, variantă a sufixului *-ălui*, productiv în întreg secolul al XVIII-lea, de la lat. *expedire*, după modelul împrumuturilor din maghiară: ***să expedeluieşti*** *cărţile aceaste şi bani la Austriia şi Rusiia* **[3ᵛ]**; *a teștelui* (înv. și reg.) „a lăsa prin testament”; verbul neologic *a testa* este adaptat în forma cu sufixul *-elui*, variantă a sufixului *-ălui*, de la lat. *testari*, după modelul magh. *testálni*: *Luaţi pildă de pă mine, /că eu nici acum* ***nu teşteluiesc*** *cana la nime* **[11ᵛ]**.

Tabloul împrumuturilor din maghiară se completează cu adverbele: *batăr* (reg.) „măcar, cel puțin”(magh. *bátor*): ***Batăr*** dracu razime-ş **[10ᵛ]** și *minten* (reg.) „imediat, îndată” (magh. *menten*): *Ţine şi ceteaşte, că* ***minten*** *isprăvesc ce mi să poruncească* **[8]**; *ca toate ale meale aşa să le daţi, / precum* ***mintean*** *vă învăţ* **[11]**.

---

[35] Vezi Niculina Iacob, *Adaptarea verbelor neologice de origine latină în* ***Istoria şi lucrurile şi întâmplările românilor****, de Samuil Micu*, în *Analele Universităţii „Ştefan cel Mare”* Suceava. Seria Filologie. A. Lingvistică, Tomul XIV, nr. 1/2008, Editura Universităţii Suceava, p. 133-140 şi în vol. Ioan Chindriş, Niculina Iacob, *Secvenţe iluministe*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013, p. 321-325.

Deși textul nu este foarte întins, bogăția lui lexicală este evidentă, cele mai semnificative elemente lexicale fiind împrumuturile din maghiară și neologismele cu amprentă maghiară, despre care a fost vorba până aici, la care trebuie adăugate atât neologismele adaptate fără legătură cu un element maghiar, cât și cuvintele arhaice și regionale.

În prima categorie se încadrează cuvinte precum: *audiență* (lat. *audientia*), adaptat în formele *audenție* și *audeanță*: *Preaînălțate doamne şi înălţat sfat, un venit <de> departe ceare* ***audenție***. **[3]**; *Sfeatnicii vodii cer* ***audeanță*** **[5ᵛ]**; *Ceare trimisul vodii* ***audea<n>ție*** *să între*. **[7]**; împrumutul neologic *comendație* (latinism) „recomandare" (lat. *commendātiō* „recomandare") se asociază cu locuțiunea adjectivală *o țiră de* „puțin, -ă", folosită de regulă în sintagme cu substantive continue concrete (de ex., *o țâră de apă, o țâră de sare* etc.), mai rar, în contexte cu sens figurat: „Mi-a trimis mândra d-acasă, / Într-o foaie de bujor, / Mi-a trimis *o țâr de dor*"[36]: *de te vei duce pă lângă vreun solgăbirău, îţi voiu da* ***o ţiră***[37] ***de comendaţie*** *pă hârtie* **[2ᵛ]**; *gutta* – neologism neadaptat – (reg.) „apoplexie" (lat. *gutta* „picătură"): *Ştii că pă domni multe grabnice boale, precum şi* ***gutta***, *îi loveaşte de multe ori dintru veşti ca aceaste*. **[2ᵛ]**; *iștanție* (Trans.) „cerere" (lat. *instantia* „cerere insistentă"): *Secretărăşiia îm trăbuiaşte; rogu-mă* ***iştanţie*** *îm ceteaşte*. **[3]**; *Bună* ***iştanţie*** *ai făcut* **[3]**; *matematic* (înv.) „matematician" (lat. *mathēmaticus*): *Şi vreamea pă ceriu, adecă cursuşul stealelor, ca un* ***matematic*** *o voiu cerca eu şi secretariuş îmi voiu băga*. **[2ᵛ]**;

---

[36] Ioan G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1893, p. 25, după *Dicționarul limbii române literare contemporane*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955-1957.

[37] Sensul și răspândirea cuvântului *țâră* sunt lămurite de Mitru Perea într-un comentariu din *Țiganiada B*, la *Cântecul a II*, strofa 66 („Că, de nu, doară sângele baltă / Curgea, ş-unul pe-alt făcea tot *ţirră*."): „*Ţârră*, în cât ştiu, să obiciniuieşte numai la norodul ardelenesc, doară de la lătenescul *ţirrus*, «încreţitură»; iar poeticul, de bună samă, l-au pus pentru ritmă, urmând lui Omer, care la poesia sa au trebuinţat cuvinte din toate dialecturile, fără osăbire. Însă *ţiră* va să dzică «o bucăţea de oareceva», deci *a face pe cineva tot ţirră* este «a-l face bucăţele». – M. P. ").

predicație (lat. *praedicatio* „aducere la cunoștință publică, vestire publică”; „laudă, elogiere”): *După* ***predicaţie*** *cânt, apoi gat* **[9]**.

În seria elementelor lexicale arhaice și regionale se încadrează: *a credința* (reg.) „a logodi”[38]: *Eu, măi, eu o* ***am credinţat****, cel din Curitău. Nici n-oi mai lăsa să o ştimbaţi prin târg cu vreo vacă* **[5]**; *credință* (înv. și reg.) „logodnă”; „inel sau năframă, semn prin care se leagă mirii între ei”; în expr. *a(-și) da credința* „a se logodi”: ***Daţi credinţa****. Viniţi mâni în târg, că om da* **[5]**; *despărţanie* (reg.) „despărțire”: *Cei ce s-au căsătorit în fărşang să se apropie la s. săbor, la mitropolie, pentru* ***despărţanie*** **[12^{v}]**; *dreptate* (înv.) „dovadă, atestat, recomandare”; (înv., concretizat, la pl.) „acte justificative”: *Dară* ***dreptăţi*** *ai?* **[3]**; *Bune* ***dreptăţi*** *ai.* **[3^{v}]**; *făgădariu* (Trans.) „cârciumar, birtaș”: *Cine să iscăleaşte cu mâna îi* ***făgădariu****.* **[3^{v}]**; *fărtat* (reg.) „prieten nedespărțit; frate de cruce”: *Nu mă uit la Dumnezău, / Că dracu-i* ***fărtatu*** *mieu.* **[10^{v}]**; *ferie* (Trans.) „măsură de capacitate (pentru băuturi alcoolice) de conținutul unei vedre; vadră; decalitru” (cu etimologie necunoscută): *să poată bea cu* ***ferile*** **[11]**; *a grăi* (pop.) „a vorbi”: *Lucruri mari avem* ***de grăit*** **[5^{v}]**; *iani* (înv.) „ian, ia”: ***Iani*** *să văz pulzuşu* **[7^{v}]**; ***Iani*** *vez şi ceteaşte* **[7]**; *a îndirepta* (înv. și reg.) „(în legătură cu sensul concret al cuvântului *dreptate*, discutat anterior, „a prezenta dovezi, a dovedi”): *Nu ne trebuie mai bune mărturii* ***să îndireptăm*** *ce am zis, decât mâna lui: aici sânt cărţile care le-au scris la împăraţii streini.* **[6]**; *învălită* (reg.) „îmbrobodită ca o nevastă”: *Rătită pălită, / Neaga* ***învălită***[39] **[4]**; *ocârmuitoriu* (înv.) „persoană ca-

---

[38] Aflăm dintr-o notă din metatextul *Țiganiadei B* (*Cântecul a II*, strofa 73), la versul „Parpangel în taină-o-*încredinţasă* [pe Romica – n.n.]”: „Acest cuvânt, *încredinţasă*, va să dzică aici «logodisă», iarăş cuvânt nu pretutindene obicinuit întru această noimă.”

[39] Dintr-o explicație erudită a lui chir Filologos la versurile: „Era (cum s-au dzis) Romica fată / În toată tabăra mai frumoasă, / *Fată-în păr* şi-încă nemăritată; / Parpangel în taină-o-încredinţasă / Şi cât mai curund cununie / Şi fără de popă era să fie.” (*Ţiganiada B, cântecul a II,* strofa 73), aflăm că este vorba despre două etape distincte din viața tinerelor fete: „*Fată în păr.* Măcar că această dzisă este de obște și vulgare pe unele locuri, precum în Ar-

re conduce un stat sau o instituție”: *pă cineva, în locul acestuie,* ***ocârmuitoriu*** *ţării trebuie să rând<u>iesc* **[8]**; *perire* (livresc; arhaizant) „moarte năpraznică, violentă”: *În Moldova s-au tâmplat, /* ***Perire*** *ca de împărat* **[1]**; *preumblare* (înv. și reg.) „plimbare; promenadă”, pus în legătură cu verbul lat. *praeambulō*: *De vei avea şi altăceva poruncă de isprăvit cu mine, acasă mă vei cerca, Vitejie Ta, că aici sânt în* ***preumblare*** **[7]**; *a pristăvi* (înv. și reg.) „a muri; a se prăpădi; a răposa”: *O, minune, cum muri, / Din viiaţă* ***pristăvi*** **[9ᵛ]**; *sângios* (înv. și reg.) „plin de sânge; însângerat”: *Să ne tâlnim bucuroş şi <să ne> despărţim* ***sângioş***. **[7]**; *secretărăşie* (Trans.) „secretariat; activitate de secretar”: ***Secretărăşiia*** *îm trăbuiaşte; rogu-mă iştanţie îm ceteaşte.* **[3]**; *sopon* (înv. și reg.) „săpun”: *facă-ş carii capul cicilesc / pomadă şi* ***sopon*** *de Angliia* **[11]**; *a se spăsi* (înv. și reg.) „a se salva”: *n-ai încătrău* ***să te spăsăşti*** **[9]**; *spăsănie* (înv. și pop.) „mântuire, salvare”: *acum încă nu-i de* ***spăsănie*** *a plini multă vreame* **[1ᵛ]**; *strânşte* (înv. și pop.) *strişte* „noroc; soartă”: ***Strânşte*** *în gânşte, / Noroc în raţe.* **[4]**; *a se tâmpla* (înv.) „a se întâmpla, a se petrece”: *Lucru groaznic, de temut, / În Moldova* ***s-au tâmplat*** **[1]**; *a ţipa* (reg.) „a alunga, a goni”; „a arunca de pe sine o haină”: *Dară de când m-****au ţipat****, / Că i-am vestit moarte în sat* **[9ᵛ]**; ***Ţipă*** *hainele jos şi te du la porci!* **[2ᵛ]**.

Se remarcă, de asemenea, anumite creații lexicale, printre care și unele onomatopeice, folosite pentru rezonanța acustică sau pentru aluziile obscene: *Tot omul să tacă, să asculte şi să ia în minte că cine va lua pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură îi va da zeastre vro 2-3 asprişori, vro 2-3 râmători,* ***un împingalău*** *şi* ***un tragalău****, 2 coarne de plug, o* ***behehea*** *şi o căţea, şi o<a>recâţi* ***hâs-fâs*** *în gaură cu o* ***ţinghili-minghili****.* **[5]**; *de va veni cineva dintr-acoace, să fac* ***fâşt*** *încoace* **[9]**; *şi să mă ducă în raiu cu dibolii / şi în tău cu îngerii, / unde să auz* ***ocheche-ocheche*** */ vai şi de viiaţa mea* **[11]**.

---

deal, însă este adevărat strămoşască; s-află în legile longobardilor asemene dzisă, *virgo in capillis*, adecă «vergură nemăritată». Aici încă trebuie a înţălege aşa: *fiindcă fetele nu sânt învălite, ci sânt în păr, care este semnul feciorii, precum a femeilor măritate este semnul învălitoarea*. – Filologos.”

În materie de onomastică, atât antroponimele, cât și toponimele sunt foarte sugestive. În scena pețirii, deformată în mod grotesc pentru a face loc efectului comic imediat, facem cunoștință cu perosnaje care amintesc de cele din *Țiganiada* și, mai ales, din poemul *Trei viteji*. Asemenea nobililor de şapte pruni din poemul neterminat al lui Budai-Deleanu, *Beşcherec Iştoc* „cel din *Uram Haza*", *Chir Calos*, „voinicu de la *Cucureaza*", sau *Născocor*, „viteazu de la *Cârlibaba*", și voinicul *Bucur* din *Curitău* este „neamiş de viţă de sămânţă" și își caută iubita, numai că el nu pornește într-o peregrinare incertă, ci merge, împreună cu starostele său, în pețit. Locul celor trei iubite din poem, *Anghelina, Smaranda* şi *Chireana*, este luat aici de *Neaga* (*Nyaga*), pupila năstrușnică a *Horholinei* și a lui *Pipirig Iştoc* din *Gaură*. Chiar și replica în care este vorba despre acest ultim personaj, o replică debordând de haz verbal: „*Tot omul să tacă, să asculte şi să ia în minte că* cine va lua pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură îi va da zeastre vro 2-3 asprișori, vro 2-3 râmători, un împingalău şi un tragalău, 2 coarne de plug, o behehea şi o căţea, şi o<a>recâţi hâs-fâs în gaură cu o ţinghili-minghili.", ne duce cu gândul spre o replică similară a lui Ciurilă, cel care transmite în șatră ordinul moșului Drăghici (*Cântecul a II*, strofa 5): „*Tot omul s-audă şi să ştie / Că* moşul Drăghici să strig mă mână, / Ca tot îns la cortul lui să vie, / Din cei ce-s dă vârstă mai bătrână, / Căci pre multe are să vă dzică, / Dar veniţi curând, f..l în tică!". Și numai o simplă alăturare a acestor nume și a acestor secvențe verbale ne duce cu gândul spre o legătură între autorul piesei și autorul celor două opere literare de mai târziu. Ducerea în derizoriu a nobleței este prezentă în aceeași măsură și în piesă. Astfel, neamișul „de viță de sămânță" Bucur „are loc și după casă, unde pentru treabă să iasă", iar tușele caricaturale din care este alcătuit portretul fizic al acestuia făcut de staroste, „fecior zdravân, cârlig de gras, galbân de roşu", contribuie, în aceeași măsură, la crearea unui spectacol burlesc. La aceste nume se adaugă și altele, precum *Zagrabie* sau *Puți*.

S-au făcut apropieri între „o dispoziție aproape pantagruelică pentru ingurgitarea a tot felul de mâncăruri grase, bine con-

dimentate” (Ion Istrate, *op. cit.*, p. 296) care se constată peste tot în piesă și aceeași foame neostoită a ţiganilor, ilustrată cu tușe groase în descrierea raiului din *Țiganiada*, așa cum este văzut de Parpanghel, unde: „Dealurile şi coastele toate / Sânt dă caş, dă brânză, dă slănină, / Iar munţii şi stânce gurguiate, / Tot dă zăhar, stafide, smochine! / De pe ramurile dă copaci / Spânzură covrigi, turte, colaci. // Gardurile-acolo-s împletite / Tot cu fripţi cârnăciori lungi, aioşi, / Cu plăcinte calde streşinite, / Iar în loc dă pari, tot cârtaboşi; / Dară spetele, dragile mele, / Sânt la garduri în loc dă proptele”. O apropiere putem face și între *Testamentul lui Bachus* și imnul pe care îl închină vinului „cel cântăreţ măiestru” Hriza, în *Cântecul a II* din poemul *Trei viteji*, strofele 92-96, din care cităm: „Vinule dulciu, tu, roadă de raiu, / De la Dumnedzieu dată pe pământ, / A toate roduri de pe lume craiu! / Laude ţi-oi cânta, cum pururea cânt, / Numa de beut cându-mi vine dor, / Tu să mi te-îmbii cu plinul urcior. // Tu eşti cel mir sânt, dintru toate-ales, / Ce viaţă dai şi mângăi pre toţi! / Fie fericit care te-au cules! / A lui Dionis, veniţi, o preoţi, / Să-închinăm, să bem cu păharul plin, / Să trăiască toţi cei care beau vin!”.

Este evident că ne aflăm în fața unui text extrem de interesant, dar cu adevărat derutant, care, la o simplă lectură, îți lasă impresia unei ciudățenii literare și cam atât. Reluând lectura, o dată și încă o dată, îți dai seama că nu poți să nu faci o legătură între arhitectura acestei opere și toate elementele care frizează nu o dată absurdul și literatura absurdului din secolul al XX-lea, după cum, pe măsură ce adânceşti lectura textului, gândul te duce tot mai mult spre *Țiganiada* și spre *Trei viteji*, atât datorită numelor de locuri și de personaje, cât și datorită unora dintre replicile care se apropie, atât în spirit, cât și în formă, de cele din operele literare de maturitate ale lui Ioan Budai-Deleanu. Desigur că, la o asemenea atribuire a textului, obiecțiile pot veni imediat, și pe bună dreptate: autorul *Țiganiadei* nu cunoștea limba maghiară, or bocetul soției lui Grigore Ghica și cântecul lui Bachus sunt redactate în această limbă. Este limpede că se impune să acceptăm un al doilea autor, care știa limba maghia-

ră, după cum, pentru replicile cu tentă absurdă redactate în diferite limbi, putem accepta și alt/alți colaborator(i). Așa cum am spus și cu altă ocazie, impresia de operă colectivă se insinuează secvență cu secvență, amintind de pictura lui Ilia Repin, *Răspunsul cazacilor zaporojeni către sultanul Mehmed al IV-lea al Imperiului Otoman*, în care cazacii, care mai de care, îi dictează scribului replici tăioase, insultătoare și pline de batjocură la adresa sultanului care, insolent, le ceruse mândrilor și vitejilor cazaci să i se supună.

În concluzie, departe de a fi o creație minoră, cel dintâi text dramatic din literatura noastră cultă rămâne deschis pentru lămurirea altor implicații încă neelucidate.

Bibliografie. **a) Ediții.** 1. Lucian Drimba, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa. Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*, în „Limbă și literatură", VII, 1963, p. 359-398. 2. *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Drimba, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983. 3. Cinzia Franchi, *„Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa". Az erdélyi román iskoladráma kezdetei és forrásai*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda – Miercurea-Ciuc, 1997. 4. *Școala Ardeleană*, vol. II, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, București, 2018, p. 987-1013. **b) Referințe (selectiv):** Nicolae Densușianu, *Raport înaintat Academiei Române*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii istorice, seria II, tom. II, 1881 (și în extras, cu titlul: *Cercetări istorice în Arhivele și Bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raportu înaintatu Academiei Române de ~*, București, 1888, poz. 89, p. 112); Iosif Vulcan, *O tragedie românească din secolul al XVIII-lea*, în „Familia", XXXIV, 1898, nr. 49, p. 585-586; D. C. Ollănescu, *Teatrul la români*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii literare, seria a II-a, tom. XX, București, 1899, p. 120; T. T. Burada, *Cercetări despre începutul teatrului românesc în Transilvania*, în „Arhiva", XVI, 1905, nr. 7-8, p. 293; Iacob Radu, *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei unite din Oradea-Mare*, în „Analele Academiei Române", Secția istorică, seria III, tom. I, Cultura națională, 1923, p. 280-281; Göbl Lászlo (alias Ladislau Gáldi), *A legrégibb oláh iskolai dráma*, în „Debreceni Szemle", VII, 1933, p. 204-208; Al. Ciorănescu, *Occisio Gregorii Vodae – cea mai veche piesă de teatru în românește*, în „Revista Fundațiilor regale", an IV, nr. 8, 1937, p. 423-438; Ștefan Mărcuș, *Thalia română. Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile ungurene*, cu 100 ilustrațiuni, Timișoara, 1945, p. 80; Ioan Massoff, *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. I, București, 1961, p. 66 și p. 123-126; Lucian Drimba, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice*

expressa. Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută, în „Limbă și literatură”, VII, 1963, p. 359-398; *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII-XVIII)*, studiu și ediție critică de Dan Simonescu, Editura Academiei, București, 1967, p. 165-196; Lucia Protopopescu *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*, București, Editura Academiei, 1967, p. 53-57; Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc*, București, Editura Minerva, 1971, p. 39; Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, București, 1975, p. 410-415; Dan Horia Mazilu, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, București, Editura Minerva, 1976, p. 40-42; Eugen Onu, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae…*, în „Tribuna”, VI, 1977, p. 10; Mircea Vaida, *Ion Budai-Deleanu*, București, Editura Albatros, 1977, p. 13; N. A. Ursu, *Paternitatea primei piese de teatru românești*, în „Cronica”, an XIII, nr. 8 (630), 24 febr. 1978, p. 6; Ion Istrate, *Barocul literar românesc*, Editura Minerva, București, 1982, p. 283-303; Ion Gheție, *Occisio Gregorii Vodae. Problema paternității*, în „Limba română”, XXXII, 1983, nr. 5, p. 466-467; Elvira Sorohan, *Paternitatea piesei „Occisio Gregorii...“*, în „Cronica”, anul XVIII, nr. 28 (911), 15 iulie 1983, p. 5; N. A. Ursu, *Şi totuşi „Occisio” nu este opera lui Ion Budai-Deleanu*, în „Cronica”, XVIII, nr. 36, 1983, p. 5; Sorin Crișan, *Câteva precizări asupra piesei „Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa”*, în „Biblioteca și cercetarea”, XIX, Cluj-Napoca, [s.n.], 1995, p. 71-74; Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *O enigmă numită Ioan Budai-Deleanu*, în vol. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Ioan Budai-Deleanu în mărturii antologice*, Cluj-Napoca, 2012, p. 8-11; Ileana Mihăilă, *„Occisio Gregorii Vodae”, între document și prelucrare literară*, în „Revista de istorie și teorie literară”, an VII, nr. 1-4, 2013, p. 233-244; Mihai Mitu, *Viața lui Ioan Budai-Deleanu*, Editura Saeculum I.O., București, 2017, p. 72-76; Eugen Simion, *Prefață* la *Școala Ardeleană*, vol. I, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, București, 2018, p. VIII, LXXVI-LXXIX; *Școala Ardeleană*, vol. II, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, București, 2018, p. 1598-1603; Tiberius Vasiniuc, *Despre paternitatea piesei Occisio Gregorii in Modavia Vodae tragedice expressa*, în „Cercetări teatrale. Studii și conferințe”, nr. 1/2020, p. 15-31.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Chiar dacă nu este o ediție princeps, rolul editorului nu este mai puțin dificil, mai ales când este vorba despre un text în care se amestecă pasajele ample în limba română, scrise cu slove chirilice, cu cele în alte limbi, scrise cu litere latine, la care se adaugă altele mai scurte, cum se întâmplă în pasajul ce redă examenul susținut în fața domnitorului de candidatul pentru funcția de secretar domnesc, cu forme eronat redate, în țigănește, rusește, grecește, rusește, franțuzește, într-un amestec cel puțin ciudat de grafie latină și chirilică. Nu de puține ori, autorul acestui manuscris a amestecat în textul românesc scris cu slove cuvinte scrise cu litere latine, după cum se întâlnește și situația inversă, în care cuvinte care ar trebui să fie scrise cu litere latine sunt scrise cu slove chirilice sau cu un amestec de slove și de litere. Aceste aspecte privind grafia textului au fost semnalate de fiecare dată în note, motiv pentru care se exemplifică aici numai cu câteva dintre ele: *Pentru aceea, eu încă te puiu sicritarium, şi, iacătă, dintâie dată, să expedeluieşti cărţile aceaste şi bani la Austriia şi Rusiia*. **[3v]**, cuvântul *expedeluieşti* este scris cu litere latine astfel: **expedeluesty**; *Io, secretarius, face-voiu toate, chir vodă, în veaci să trăieşti!* **[3v]**, cuvântul *secretarius* este scris cu litere latine; *Dat procus fas<c>iam et illa fusum inter comedendum.* **[5]**, cuvântul *fusum* este scris cu amestec de slove și litere: **ф8sum**; secvența *Consil<iarius> Vodae Vasilie* **[5v]** este scrisă astfel: **Consil. Vodae Василіе**, iar cuvântul turcesc *Ghelssân* **[7v]** este scris amestecat: **Gelssжн**.

Autorul acestui manuscris nu îl notează pe 8 final postconsonantic decât atunci când are valoare fonetică certă, de exemplu, în substantivele masculine și în adjectivele antepuse, în care preia rolul articolului hotărât enclitic (**кап8** = *capu*, **драк8** = *dracu*, **кош8** = *coșu*, **л8п8 сърак8** = *lupu săracu*, **п8рчел8** = *purcelu*), și în formele verbale de gerunziu, după care urmează pronominale clitice (**дър8и^д8мъ** = *dăruindu-mă*, **черкж^д8съ** = *cercându-să*).

ю este consecvent notat în cuvinte formate cu sufixele *-tor, -ar, -er* sau care prezintă un fonetism asemănător cu acestea (окѫрмꙋиторю = *ocârmuitoriu*, мъгарю = *măgariu*, хꙋсарю = *husariu*), în cuvinte terminate în consoană africată (почю = *pociu*), în cuvinte terminate în [*i*] semivocalic (воıю = *voiu*, пꙋıю = *puiu* – verb, моıю дꙋче = *m-oiu duce*, мъ сꙋпꙋıю = *mă supuiu*, съ таıю = *să taiu*) sau în $^{-i}$ (фѣлıю = *fealiu*).

ѧ a fost transcris **în** sau **îm**, după normele actuale ale limbii române.

ѣ (iati) a fost transcris **ea**: нꙋ въ тѣмерецꙗ = *nu vă teamereți*, мѣ = *mea*, ачеѣ = *aceea*, дѣкъ = *deacă*, оушѣ = *ușea*, ашѣ =*așea*, фълчѣрю = *fălcearіu* etc., dar și **ia**, atunci când contextul fonetic a impus-o: боѣрю = *boiariu*.

Iusul mic (ѩ) a fost transcris prin **ie** (ıаѩсъ = *iaie-să*) sau prin **ea** (дꙋпъ ѩ = *după ea*, прѣ [!] ѩ = *pre ea*).

ıа a fost transcris prin **ia**: ıаѩсъ вїıаца = *iaie-să viiața*, ıасте = *iaste*, съ лъкꙋıаскъ = *să lăcuiască*, тъıаръ = *tăiară*, ıам вестит = *i-am vestit*, вїıацъ = *viiață*, dar și prin **ea**: ıале = *eale*, atunci când unitatea formelor flexionare ale unui cuvânt a impus-o.

La începutul cuvintelor, **u** a fost notat prin оу (оушѣ = *ușea*, оунде = *unde*, мои пре оурмъ = *mai pre urmă*, оумбла = *umbla*), iar în interiorul cuvintelor și la sfârșit, prin ꙋ: моıю дꙋче = *m-oiu duce*, мъ сꙋпꙋıю = *mă supuiu*, пꙋесъ = *puie-să*, еꙋ врѣꙋ съ адꙋк = *eu vreau să aduc* etc.

Slovele ъ (ierul mare sau ior) şi ѫ (iusul mare) se folosesc în mod consecvent pentru a nota fonemele consacrate prin tradiţie, *ă* (пънъ = *până*, фърша҃гꙋ^ = *fărșangul*), respectiv *â* (врѫ҃д = *vrând*, лѫнгъ = *lângă*, гѫ҃д = *gând*, фѫрша҃гꙋ^ = *fârșangul*), fără a rezulta forme pe care logica evoluției limbii române să le respingă. O excepție o reprezintă forma кѫтане, care a fost transcrisă cu **ă** (*cătane*).

Formele de indicativ prezent ale verbului *a fi*, I sg., I-III pl., s-au transcris: *sânt, sântem, sânteţi*.

Slova **є** a fost transcrisă prin **e** sau prin **ie** după următoarele reguli:

- **e**, la început de cuvânt, în formele verbului *a fi* (*eşti, era*), în formele pronominale (*eu, el*);

- **e**, la început de silabă, după **i**: **домнїе** = *domnie*, **витежїе та** = *Vitejie Ta*;

- **e**, după labiale: **перире** = *perire*, **перирѣи** = *perire-ai*, **а8 пери**ᵐ = *au perit*, **вец пери** = *veţ peri*;

- **ie**, la început de cuvânt: **а ерта** = *a ierta*, **еп8рele** = *iepurele*, **ери** = *ieri*;

- **ie** la început de silabă, după altă vocală decât **i**: **кър8е** = *căruie*, **Гїка воевод** = *Ghica-Voievod*, **н8мʸ бънн8еск** = *nu-m bănuiesc*, **съ тръецᵘ** = *să trăieşti*, **пае** = *paie*, **требе8е** = *trebuie*, **п8есъ** = *puie-să*, **м8ери** = *muieri* etc.

În ceea ce priveşte scrierea cuvintelor cu **-i**, cu **-ii** sau cu **-iii**, aceasta s-a făcut după normele actuale, fără a mai semnala de fiecare dată intervenţia editorului, mai cu seamă că, aşa cum se întâmplă în textele vechi, apar frecvent neconcordanţe din cauza caracterului silabic sau nesilabic al lui *i* final.

Probleme a pus transcrierea cuvintelor care au la sfârşit [*ş*], [*ţ*] sau [*m*], sunete care se pot rosti atât dur, cât şi moale, şi a căror reprezentare grafică nu este întotdeauna concludentă, de vreme ce graba în redactare face uneori imposibilă distingerea între semnele diacritice puse la umărul ultimei litere, paericul (ʸ), pentru a marca rostirea dură, şi o suprascriere într-un fel anume a lui **и**; pentru interpretarea acestor rostiri a trebuit să analizăm grafia formelor susceptibile de a fi interpretate într-un fel sau în altul, pentru că autorul manuscrisului foloseşte aceste semne mai cu seamă atunci când urmează după literele care notează consoanele menţionate. În alte cazuri, slova **и** se notează, aşa cum se poate vedea în următoarele exemple: **мирѣни** = *mireani*, **църѣни** = *ţăreani*, **тинери** = *tineri*, **м8ери** = *muieri* etc. Pentru că am explicat modul în care s-a făcut alegerea formei acolo unde am analizat aspectele lingvistice de natură fonetică, nu reluăm aici discuţia,

rămânând valabilă aceeași concluzie, anume că este posibil ca, în unele situații, interpretarea să aibă de suferit.

Cuvintele abreviate prin suprascriere sau contragere, consacrate prin tradiţie, s-au întregit în mod tacit. S-au folosit croșetele pentru unele întregiri sau pentru eventuale omisiuni.

Textele şi fragmentele de text redactate în limba latină sau în altă limbă cu litere latine s-au transcris urmând cu fidelitate manuscrisul. Grupul **qv** a fost transcris ca atare, iar ligatura care notează în multe situații **-qve** este redată prin acest grup de litere.

Traducerea textelor în alte limbi s-a dat în note și tot în note s-au dat textele cu forma îndreptată a cuvintelor scrise eronat în text.

Dat fiind aspectul ritmat și rimat al unor fragmente din text scrise de autor continuativ, acestea au fost aranjate în versuri, urmând soluția din ediția *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Drimba, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

Punctuaţia a fost stabilită după logica textului şi în conformitate cu normele actuale ale Academiei Române, iar în scrierea cu majuscule a unor cuvinte s-a aplicat principiul simbolic al ortografiei române actuale.

Semne întrebuinţate în ediţie:

- cifra între paranteze rotunde, caracter drept bold, la umărul literei – **(1)** –, reprezintă notele și comentariile editorului;

- cifra la umărul literei, caracter drept bold – **1** –, reprezintă notele filologice de subsol ale editorului, cu referire la aspectele grafice ale manuscrisului;

- cifra bold între paranteze drepte reprezintă numărul paginii din manuscris;

- parantezele rotunde cuprind indicațiile de regie, cu caractere italice;

- parantezele unghiulare (croşete) – <> – semnalează întregirile operate de editor în text.

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA[1]

Scenae mutae

1. *Occiduntur milites*
2. *Oppromitur Voda*
3. *Strangulatur*
4. *Turris*
5. *Tr<a>gedica*[2]

Praeambulum[3]

1. Acum tocma nu de demult,
Lucru groaznic, de temut,
În Moldova s-au tâmplat,
Perire ca de împărat;
Locu-i vestit şi oraşi,
Să numeaşte, să ştiţi, Iaşi,
Cu primejde şi ostaşi.

2. Ghica-Voievod Grigorie,
Domn în mare dregătorie,
Vrând a sta lângă credinţă
Şi neamului mântuinţă,
Cu vicleşug s-au chiemat,
Tirăneaşte s-au tăiat
De başa turcesc, legat.

3. O, amară prăpădire,
Însuş mearge la perire!

Că argintul l-au zăbovit
Şi cu capu s-au plătit.
Că turcii îl năpădiră,
Măcar că doi ei căzură,
Şi viiaţa îi luară.

4. Care, până vom arăta,
Faceţi bine-a asculta,
Şi, de-om greşi, a ierta,
Toate bine-a îndrepta.
Că târziu toţi ne-am sculat,
Fără gând ne-am apucat;
Iată, dară, am şi lucrat. **[1]**

Intermedium[(4)]

Saltus qvinqve latronum, qvi ad sybillum tertium exeunt.

Clauditur scena finito.[(5)]

Scena 1-ma[(6)]

(*Voda Gregorius cum duobus consiliariis sedet in mensa. Secretarius a latere, duo milites excubias agunt.*[(7)])

Gregorius[(8)]

După ce preamarele Dumnezău S-au milostivit, şi pre mine, întru acest scaon de deregătorie, a domni şi ocârmui ţara cu voi deîmpreună, m-au voit, dăruindu-mă cu înţelepciune şi multe alte daruri, carele alţi ai noştri trecuţi până acum nu le-au avut, zioa şi noaptea gândesc şi privighez pentru întemeiarea credinţii şi a neamului rumânesc scutinţă. Deci eu am socotit ca, lăsând noi deoparte poruncile turcescului împărat, sultan Soliman[40], pă supt ascuns să ne unim cu Austrie neamţească şi

---

[40] Scris inițial **Mahomet**; tăiat cu o linie și adăugat deasupra rândului, de aceeași mână, **sultan Soliman**. După cum se știe, sultanul în timpul căruia s-au petrecut întâmplările a fost Abdul Hamid I (1774–1789). Precizăm că aceas-

Rusiia muscăcească, că aceaste mari împărăţii stând lângă noi, ce vom gândi de dânsul, şi mâni-alaltă îi vom călca pe cap. Dară voi, sfeatnicii miei, la aceasta ce ziceţi? Ştiu că şi mai dinainte îmi cunoaşteţi gândul, şi acum încă nu-i de spăsănie a plini multă vreame, ca să nu-i crească urechile şi să ne zboare cuvintele. **[1v]**

Vasilie sfeatnic

Să să scrie cărţi într-amândoao locurile cu degrabă. Nu-i de lipsă mult a sfătui. Mai vestită-i cetatea cu doao turnuri decât cu unul. Dară încă Dumnezău cel mare îi pentru noi, a Căruia credinţă şi[41] apărăm şi pentru a Cui neam stăm. *Infideli nulla fidelitas*. Necredinciosului nu trebuie să avem nicio credinţă.

Simion sfeatnic

Eu gândesc că şi celor necredincioşi ai noştri mai-mari trebuie să le fim supuş şi ascultători întru toate, deacă Dumnezău ni i-au lăsat poruncitori. Nici nu să poate cineva, împărat fiind[42], omorî, măcar şi păgân de-ar fi, fărădeleage, că aceasta să împotriveaşte lejilor neamurilor.

Gregorius

Numai aşea să fie, cum am zis. Cărţi să să scrie şi, ca să arătăm dragostea noastră, şi cu daruri din afară, o sută de pungi de bani să trimitem, şi alte lucruri scumpe, şi să dăm ştire Rusiei că păstă trei luni să ne aşteapte la sine.

Simion

Să fie, dară, nu-m bănuiesc, numai cât pă supt mână, să nu să ştie lucrurile.

---

tă corectură este făcută și în alte două locuri din text, în care apare numele sultanului. Corectura s-a făcut ulterior, cu o peniță mai subțire decât aceea cu care a fost scris textul inițial, dar mâna este aceeași, fapt evident din modul în care este desenată slova chirilică **с**, cu prelungirea sub rând, în formă de cârlig, după cum am precizat în analiza grafiei textului.

[41] Urmează, șters, **neam**, care fusese anticipat.

[42] Cuvântul a fost omis initial și a fost scris desupra cuvântului **omorî**.

Vasilie

Toate le vom face, că şi noao ne place. **[2]**

Interlocutio lateranei[9]

În veaci să trăieşti, chir Grigorie-Vodă! Ceas rău, nenorocit! Veaste slabă! Doară ceriul împrotiva noastră ş-au întors cursuşul? Muri spătariul[43] sau secretariuşul, şi tocma acuma-i lucru mai mare. Doară nu-i bine să să înceapă, ca să nu aibă sfârşit jealnic.

Gregorius

Cap mare de paie! De când eşti pă lângă mine, şi de la atăta înţelepciune n-ai putut băga minte în cap, ca să nu vesteşti numai aşea, din senin, lucruri ca aceastea de supărare? Ştii că pă[44] domni multe grabnice boale, precum şi gutta[45], îi loveaşte de multe ori dintru veşti ca aceaste. Şi vreamea pă ceriu, adecă cursuşul stealelor, ca un matematic o voiu cerca eu şi secretariuş îmi voiu băga. Tu, de-aci înainte, mai mult să nu-mi fii slujitoriu. Ţipă hainele jos şi te du la porci! Plată nu-ţi dau, că ţi-o luaş acuma. Totuş, de te vei duce pă lângă vreun solgăbirău, îţi voiu da o ţiră de comendaţie pă hârtie; aceea încă să o conţipăluieşti tu, şi apoi o voi scârnăvi eu, sau iscăli, era să zic.

Clauditur.[10]

Intermedium[11]

Zingarus habens horologium ex caepa, cujus circuli sunt ex se et qvod eterna crescit, postqvam cum altero verbis de his disceptatur velut ex mandato Principis Vodae Gregorii, qvi tales habet in Moldavia mathematicos, per cribrum caepta prospera futura praedicit.[12]

---

[43] În manuscris, în mod eronat, forma este **spătariului.**

[44] Omis inițial, cuvântul **pă** este scris deasupra, între **că** și **domni**.

[45] Scris, în forma latinizantă, cu reduplicarea lui **t**.

***Clauditur*.[13] [2v]**

***Aperitur scena et sedent suo ordine.*[14]**

Huszáro[15]

Preaînălţate doamne şi înălţat sfat, un venit <de> departe ceare audenţie.

Gregorius

Pax intrantibus, salus exeuntibus![16] Să între, numa să aducă veaste bună.

Instans[17]

Salva facies et mensa Excelsi Principis Vodae![18]

Gregorius

Qvid vis?[19]

Instans[20]

Şi eu sânt neamiş.

Gregorius

Hodorog prost!

I<n>stans[21]

Ba eu nu-s om prost.

Gregorius

Ce-ţi lipseaşte?

Instans[22]

Secretărăşiia îm trăbuiaşte; rogu-mă iştanţie îm ceteaşte.
(*Et dat instantiam*.[23])

Gregorius

Ceteaşte-ţi-o tu, şi tituluşu.

Instans(24)

(*Legit titulum indorsatum, deinde incipit*[46]*:*

Esscellentissime et humanissime Domine Generose Principes [!] Valachiae Domine mihi haud qvoqvam et ubiqve minime observadissime [!] lunato pede insto, et confugio ad Charibdam et Scyllam gratiarum Esscellentiae Vestrae Vode, dedignetur me accipere secretarium, et hic est instantia. Dum enim cum poculo bibo vinum, et maneo in popina Esscellentiae Vestrae et Generosae Principiae [!] ebriosissimum monstrum, ego penes qvam in platea convivantur canes.)(25)

Gregorius

Bună iştanţie ai făcut[47]. Dară aici, ca să fii sicritarium, trebuie să ştii neamţeaşte, ungureaşte, greceaşte, rusaşte, frânţozeaşte, ţâgăneaşte, turceaşte, tătăreaşte. Zi că: „Ştiu”.

In<terogatio>(26): Contaics?(27)

R<esponsum>(28): Conih.

<I.>: Tuţ magy<aru>?

R.: Ptudod.

<I.>: Cala ma romeca xevris?

R.: Xevro.

<I.>: Po ruschi znaeşi?

R.: Znaiu.

<I.>: Parle on francze?[48]

R.: Uj monssö. Ze parlöm avat servis.

---

[46] Secvența **indorsatum, deinde incipit**, omisă inițial, este scrisă deasupra, între rânduri.

[47] Textul care începe cu **Dară aici** şi se termină la **multe ai învăţat** (inclusiv) este omis iniţial şi este scris continuativ, foarte mărunt şi înghesuit, cu un amestec ciudat de grafie chirilică și latină, în partea de jos a filei **[2ᵛ]** a ms., sub cuvântul-custode **Aperitur**. După fiecare întrebare a domnitorului, numai cea dintâi marcată cu *In<terogatio>*, urmează răspunsul petiţionarului, precedat de indicaţia *R.* Aranjarea în această formă aparţine primului editor al textului.

[48] În ms. este inversată ordinea: răspunsul este scris înaintea întrebării, dar se poate vedea un semn pentru restabilirea ordinii.

<I.>: Zane romanes?
R.: Zanau.
<I.>: Turcsa bileorsin sen?
R.: Ebet, effendi, bilirim.
<I.>: Peki mazaşia biliriş?
R.: Ei bilirim.

<Gregorius>

Afferim[49] maşalla[(29)], multe ai învăţat! Dară dreptăţi ai?

Instans[(30)]

Am. (*Et porrigit.*[(31)])

Gregorius

Văz acuma din toate că eşti mare sicritariuş. Dară ştii ce-i scris aici? Aici îi scris aşea: că n-ai nimica, nu te temi de nime, nici **[3]** nu dai nimărui nimica, nu ceară de la tine nime nimica. Cine-ţi va da, el va vedea cum îndărăpt va căpăta. Destul că bea şi joca în făgădău, ştii bine. Carte încă ştii can pă departe. De loc eşti din Zagrabie, unde-s păduti cu mie, şi de la Turnu Roşu, unde umblă dracu cu coşu. Bune dreptăţi ai. Pecete<a> îi cu ceară moale can galbână. Cine să iscăleaşte cu mâna îi făgădariu.

Pentru aceea, eu încă te puiu sicritarium, şi, iacătă, dintâie dată, să expedeluieşti[(32)] cărţile aceaste şi bani la Austriia şi Rusiia. Dară, ca să fii credincios, dintâie vei jura.

(*Ponit manum supra pennam vulturis.*[(33)])

Pă noao ţări,[(34)]
pă trei mâncări,
pă zioa de ieri;
pă spatele vântului,
pă fata juciului,
pă coada măgariului;

---

[49] Secvența în limba turcă este scrisă cu slove, astfel: Афферим машалла.

pă ciuma pădurii,
pă apa vinerii,
pă spuma Dunării;
pă picioare de porc ce eşti,
cu coaste, cu şold cu tot,
perire-ai tu tot;
pă oală,
pă boală,
pă piştoale,
să să pişe toţi în eale;
pă lunei,
pă macavei,
pă marţolea
cu fasolea,
pă miercurata
vinerata,
înclonţata,
care mâncă pe tata;
pă acest condei
ca să piei,
că-i de vultur,
scobi-ţ-ar în cur;
pă lup,
pă urs,
pă sâtă,
pe fus
şi pă toţi cei[50] dacă vei fi credincios.
Aşea zioa de astăz să te bată!

<Instans>[(35)]

Io[51], secretarius[(36)], face-voiu toate, chir vodă, în veaci să trăieşti! Ispolao[52] ti despote[(37)].

---

[50] Este evidentă o elipsă în acest loc, motiv pentru care sensul versului este fără înțeles.

[51] Textul care începe cu **Io** și se încheie cu **despote** este adăugat ulterior, de aceeași mână, însă cu scris mai mărunt și cu peniță mai subțire.

Clauditur.[38]

Intermedium[39]

Fit sezetoaré vulgo, ubi sedent duae faeminae [!], *et vir faciens fasces.*[40] **[3v]**

Horholinae cantio[41]

Cine n-au venit, (*repetitur*)[42]
Cine n-au venit
Sara în şezătoare,
Sara în şezătoare,
Dumnezău nu-l scoale
De mâni, de picioare.
Scuture-l frigurile,
Urască-l toate featele,
Trămure-l babdiţele
Pă supt toate scaunele.
Numai n-au venit
Salman siminic,
Bucur cel voinic.
El de-ar fi venit,
Noi l-am fi cinstit
Cu părasă în masă,
Neaga cea frumoasă.
Ciunguţ rătezat,
Bucur însurat;
Rătită pălită,
Neaga învălită;
Coadă de lopată
Horholină fără fată.
Plânge, nici prea
Paie-ţ bine că te ia!

---

[52] Secvența în limba greacă este scrisă cu slove: **исполло ѿи деспѡте.**

Nunciat filiola[43]

Mamă, vin peţitorii!

Horholina

Urască-te lumea, bărbate, că tu tot cu fatile şi cu pipa în dinţi, udean sprâncenate ne-ai făcut.

(*Proci intrant.*[44])

Starostea

Strânşte în gânşte,
Noroc în raţe.

Hospes[45]

Să vă facem voao cârnaţe. Ce căutaţi dumneavoastră?

Star<ostea>

Noi ce umblăm, ce căutăm?[46]
Cătră dumneavoastră, cuvântul să ni-l dăm!
Pă unde am umblat,
Pă unde n-am umblat,
La dumneavoastră ne-am îndreptat,
Cum că aicea ar fi o zină,
Să ne fie noao supt cunună!

Şi ca să încep de la capăt. Nici noi nu sântem mai buni decât Adam, carele ş-au dat coasta să-i facă Dumnezău soţie. Dumnezău o au pus să să uşte, şi, viind un câne, o au apucat; apoi Dumneză<u>, alergând după câne, i-au luat coada şi au zis lui Adam: vrea dintr-aceea să-i facă soţie? <Adam> au zis că vrea şi din coada cânelui.

Apoi, sânt 12 apostoli, dintre cari unul au fost Iuda. Cine şti de va fi şi fetişoara dumilorvoastre Iuda cu punga: noi bine ne-am uspăta. **[4]**

Sânt iarăş şapte taine. Una-i căsătorie pă leage, adecă cu fuga păstă pârloage. Caru meare cu doi boi, şi voi, amândoi. Pentru aceaste zic: iacătă, fecior zdravân, cârlig de gras, galbân

de roşu; de vă place dimilorvoastre, să facem tocmeală, căz om da și adaus, de va plăti mai mult.

Cum te cheamă, draga badii?

Nyaga

(*R*<*espondet*>:[47]) Nyagă.

Idem[48]

Bine, bine, fătu-meu! Tu nu sui bucuros în tileagă?

Nyaga

Ba suiu, zău, eu.

Hospes[49]

Noi aşea împodobit vorbi nu ştim, că sântem mai încoace cu vro 2-3 zile decât Adam; nici după coada cânelui n-am alergat, nici după vorbă înfrumsăţată nu mi-am bătut iastă săcure. Ştiu atăta, că fata noastră nu-i de măritat şi nu om da într-acest an.

Nyaga

Ba eu îs de măritat şi m-oiu duce, că, câţi m-au cerut până acuma, m-au cerut tot de la pârlas, beşi-m-aş în nas, nu m-au cerut de la părinţi, beşi-m-aş în dinţi.

Hospes[50]

Ba că, deacă-i aşea, măcar astăz despară pă uşe[53].

---

[53] Întreaga secvență, de la **Hospes**, este adăugată ulterior, de aceeași mână, destul de înghesuit, între ultimul rând al replicii anterioare și rândul pe care este scris **Horholină**. Din acest motiv, lecțiunea *despară pă uşe* este incertă. Ion Istrate (*Barocul literar românesc*, Editura Minerva, București, 1982, p. 298, nota 29) vorbește aici despre un cuvânt obținut prin contaminare (*descară-te uşe*) între *a deschide* și *cară-te*, dar rezolvarea nu se susține. Sensul posibilului verb *a descăra* ar fi „a șterge putina (?)”.

Horholină

Ce, că şi eu încă oi <vorbi>. Ce zici aşea degrabă că nu-i de măritat? Mai bine ai zice să vie şi mâni şi poimâni. Taci tu, Nyagă, fătu-meu, că te voiu mărita eu.

Nyaga

Poţi acuma şi tu, că-i ruşine, mamă de câne, că-s bătrână ca şi tine.

Hospes(51)

Ce fealiu de oameni sânteţi şi de unde?

Staro<stea>

Acesta[54] îi feliu de cel mai bun cordovan din Curitău. Neamiş de viţă de sămânţă; are loc şi după casă, unde pentru treabă să iasă. Care are[55] plug cu şase boi, acela-i gazdă. Acesta-i aşea (*Monstrat dig<itis>* etc., etc.(52)): cine are car, cine are moara sa etc. **[4v]**

Bucur procus(53)

Lasă să peţesc şi eu acuma, numai cât tu înmulţeşti vorba cu 3-4 părţi. Dară oare pociu scupi de la masă afară pe uşe, că ştii cât departe am scupit pă cale.

Star<ostea>

Poţi. Dară, arată-ţi viteşugul.

Bucur

Numai tocmeală să fie; nu vă îndoiţi de mine, că am ciurdă de boi etc.

Star<ostea>

Ce zici? Ce 3-4?

---

[54] Scris întâi **Noi sântem**; secvența este radiată și este scris deasupra **acesta**.
[55] Urmează, șters, **gazd<ă>**.

Bucu<r>

Cohó, cohó. Aşea tuşesc de ieri.

Star<ostea>

Ce de ieri, bade? etc.

Hospes(54)

Daţi credinţa. Viniţi mâni în târg, că om da[56]. Şi pune, fă-tu-meu, Nyagă, de prânz. (*Dat procus fas<c>iam et illa fusum*[57] *inter comedendum.*)

Inte<r>rogat star<ostea>(55)

Cu cine vorbeşti?

Nyaga

Cu curu etc.

Bucur

Fugi, draga badii, din uşe, să scopesc afară.

Nyaga

Scupeaşte d<umneata> în casă!

Bucur

Ba nu, că eu tot afară din casă scuipesc. (*Spuit in patena.*(56))

Staros<tea>

Porcule! Cinste ca aceasta păţăsc eu cu tine? (*Et se inficiunt lacte.*(57))

---

[56] Fraza aceasta este omisă inițial, fiind adăugată deasupra de aceeași mână, cu scris mai mărunt.

[57] Cuvântul este scris astfel: ꙗ8**sum**. Astfel de grafii, cu amestec de slove și litere, se mai întâlnesc. Secvența de la **Inte<r>rogat star<ostea>** până la replica lui Bucur, omisă inițial, a fost adăugată ulterior, de aceeași mână, cu scris mărunt și cu peniță mai subțire.

Clauditur scena.[58]

Fiunt nundinae.[59]
Vásárbiró clamat.[60]

Tot omul să tacă, să asculte şi să ia în minte că cine va lua pe fata lui Pipirig Iştoc din Gaură îi va da zeastre vro 2-3 asprişori, vro 2-3 râmători, un împingalău şi un tragalău, 2 coarne de plug, o behehea şi o căţea, şi o<a>recâţi hâs-fâs în gaură cu o ţinghili-minghili.

Procus[61]

Eu, măi, eu o am credinţat, cel din Curitău. Nici n-oi mai lăsa să o ştimbaţi prin târg cu vreo vacă[58].

Intermedium[62]

Vásárbiró[63]*. Interea redit qvis emet lac: „Ulna tanti, et tanti vendo”, donec omnes aspergit*[64]*.*

Clauditur.[65] **[5]**

Intermedium 2[66]

Idem vásárbiró.[67] *Venit cum igne et tormenta emittit.*[68]

Clauditur.[69]

Scena 2da[70]

Sedet Turca cum suis in mensa, turcice loqventes. Fumigant et ludunt alea. Qvatuor milites excubant. Verba sunt alea.[71]

<Primus>

Oinase[59] bacalum.[72]

---

[58] Urmează o secvență radiată, din care este lizibil doar primul cuvânt: **aveți**.
[59] Cuvintele turceşti sunt scrise cu litere chirilice: **ѡинасє бакалѹм. Дєбрє.**

Alter[(73)]

Debre.[(74)]

3 <*Tertius*>

Iavaş[60], iavaş, janum.[(75)] Halala, malala![(76)]

Miles[(77)]

(*Turcice auden*<*ter*>.[(78)]) Ceari[(79)]: Sfeatnicii vodii cer[61] audeanţă.

Imper<*ator*>[(80)]

Să să sloboadă!

Consil<*iarius*>[62] *Vodae Vasilie*[(81)]

Împărate, în veaci să trăieşti! Lucruri mari avem de grăit, pentru carele din Moldova, din Iaş, tocma aici în Ţăligrad am călătorit. Grigorie Ghica-Voievod, pe carele l-ai înălţat şi cu mari daruri l-ai dăruit, domn peste Moldova l-ai întemeiat, lucru fără de leage şi vinderea ţării socoteaşte. Ba încă şi isprăveaşte, că s-au şi unit cu Austrie nemţască şi Rusie muscăcească împrotiva Înălţiii Tale, şi altele multe face, carele, cercându-să, lesne să vor găsi.

Imperator[(82)]

N-aţi avut ce călători aşea departe. Nu crez eu aceastea de Grigorie. Grigorie îi om înţălept, slugă bună şi credincioasă. Voi îi pizmuiţi domnia şi umblaţi după ea. **[5ᵛ]**

Simion

Nu ne trebuie mai bune mărturii să îndireptăm ce am zis, decât mâna lui: aici sânt cărţile care le-au scris la împăraţii stre-

---

[60] Idem: **іаваш, іаваш жан8м.**

[61] Cuvântul este omis initial și este suprascris ulterior. Adăugată, în stânga replicii soldatului, pare a fi și didascalia **Turcice auden**.

[62] Scris: **Consil. Vodae Василіе**.

ini. (*Et porrigit unam epistolam vel utramqve. Imperat<oris> unam uni, aliam alii consiliar<oru>m.*[(83)]).

Consil<iarius> Gab<rielus>[(84)]

(*Legit*:[(85)])

„Ioan Grigorie Alexandru Ghica, voivod al Moldovei, în Iaş, Împărăţie<i> Râmlenească şi a toată lumea stăpână, biruinţă de pă toţi împăraţii îi poftesc.

Urâtu-m-am a mai purta jugul vicleanului sultan Soliman[63] turc. Priimeaşte-mă supt a ta stăpânire şi mă întăreaşte! Ţie mă supuiu şi daruri din afară îţ trimiţ: o sută de pungi de bani, paripi şi haine scumpe etc. etc. Dat în Iaş, 1777, septemvrie 1.”

Consi<liarius>2-dus[(86)]

(*Legit 2-dam*:[(87)])

„Împărăţie muscăcească, Dumnezău împrotiva turcului să te întărească! Plecăciune de la mine!

Împrotiva vicleanului[64] turc, cum să-l învingi, multe am de-a spune. Acuma primeaşte daruri şi păstă 3 luni mă aşteaptă la tine acasă. Dat în Iaş, anul, zioa, ca în ce dintăi.”

Imperator[(88)]

Adevărat, a lui îi mâna, şi vorba eu încă cunosc. Viziriul mieu credincios, N. N., să nu te apuce noaptea, du-te cu cătane şi, în preumblare sau fieştecum, îl zugrumă pă Grigorie. Nici la mine nu-l lăsa, să nu-mi vază faţa[65], nici ochii miei să nu vază, numai capul lui.

Intermedium[(89)]

Duo pueri zingarici qvi dein[66] *oleum.*[(90)]

---

[63] Scris inițial **Mahomet**. Vezi, supra, nota 1.

[64] Inițial, **tiranului**, pentru că se vede scrierea secvenței **viclea** peste **tira.**

[65] Scris **vața**; sub influența cuvântului anterior, se propagă **v.**

[66] Secvența **zingarici qvi dein**, omisă inițial, este adăugată ulterior deasupra, de aceeași mână, cu scris mai mărunt.

Clauditur.[91]

Alveare occiditur.[92]

Claud<itur>.[93]

Interm<edium> 2-dum[94]

Medicus sedet in mensa, adducitur infirmus cui molari<s> dolet; implet os farina. 2-do in linteamine, cui venter dolet, excipit pullum. 3-tio in targoncza, cui 1-mo lac ex mojar, dein aves ex capite. Servum habet manum [!].[95] **[6]**

Saltant[67] *pueri zingarici, qvos evirare unus nititqve.*[96]

Clauditur.[97]

Scena 3-tia[98]

(*Apparet in mensa Pasa cum consiliariis, et militibus. Turcice multa loqvuntur.*[99])

Pasa[100]

Ce om face? Cum om prinde noi pe Grigorie-Vodă? Că acela-i om ascuţit la minte. Încă de nu ne-ar omorî el pre noi, că are mulţime de oameni.

Consil<iarius> 1[101]

Să ne ducem acasă pă el, că alease cătane[68] sânt aceastea. Anna[69] sanna sitinhim domuzu, Avradână sitinhim ghiaru[102].

Consil<iarius> 2[103]

---

[67] Toată secvența, de la **saltant** până la **clauditur**, inclusiv, este adăugată ulterior, de aceeași mână, cu scris mai mărunt.

[68] Cuvântul este scris **кѫтане.**

[69] Aceste forme corupte ale unor înjurături turcești sunt scrise cu slove, astfel: **Анна саннa ситинхим домꙋзꙋ. Авраджнъ ситинхим гїарꙋ.**

Ba nu, c-are mulţime multă. Îi grijit el şi s-au temut de aceasta; dară mânăm după sfeatnicii lui şi ne vor învăţa.

Pasa

Vie, fără întârzâiare!

Vasilie

Să trăiască viteazul! (*Et dat pecuniam.*[(104)]) Cu puţină cinste ne arătăm.

Pasa

Să trăiţi! Bune-s toate... dară ştiţi ce?

Simion

Gata sântem spre poruncă.

Pasa

Aduceţi-vă aminte ce cărţi ne-aţ arătat despre Grigorie, prin carele s-au unit cu Austrie şi Rusie. Eu sânt viziriu, adecă de la împărăţie credincios trimis să-l pierz, şi adevărat şi voi vedeţ că vreadnicu-i de moarte. Dară cum socotiţi c-ar putea fi aceasta?

Simion

Să va duce acuş la preumblare[70] în pădure, şi atunci foarte bine va fi.

Vasilie

Iară aşea, de nu să va lovi bine, te vei face Înălţi<a> Ta beteag şi-ţi va veni acasă în mână, şi-l pot pe altă uşă năpădi cătanele şi omorî, cât nici de veaste să nu prindă. **[6^{v}]**

Pasa

Meargeţi, dară, acasă, să nu vă priceapă nime, şi, în ce-ţ putea, să ne mai ajutaţ cu sfatul şi cu lucrarea[71].

---

[70] Urmează, șters, **foar**<te>, care fusese anticipat.

Clauditur scena.[105]

Turcae per unam partem, Voda per aliam conveniunt.[106]

Pasa[72]

Effendim[73] sabanâs hoeralla, tenâm başaş hoeralla.[107]

Voda[108]

Acâve paşam.[109]

Pasa

Am venit să te văz şi bună veaste să-ţ aduc. Împăratul nostru <se> milostiveaşte şi mai tare întru acest scaun de vozi te întăreaşte. Iani vez şi ceteaşte. (*Dat epistolam Pasa.*[110])

Gregorius

(*Legit:*[111])

Sultan Soliman[74], a toată lumea împărat, a celor de pre pământ şi celor de supt pământ, dar şi turcească bla<go>slovenie! Ştiu şi am ştiut, niciodată nu m-am îndoit cum te-ai purtat şi cu câtă dreptate de mult ai slujit şi credinţă ai avut cătră această împărăţie. Drept aceea, nu mă rabdă dragostea ca să nu te laud şi mai tare întăresc întru acea domnie. Prin solul mieu, primeaşte, dară, bucuros. Dat Ţăligrad, septemvrie.

Idem[112]

O, cum zboară de curând vestea rea! Eu auzeam că mă caută împăratul spre moarte, iară el îmi lungeaşte viiaţa, cinstindu-mă. Însă totuş prea mare dragoste de la un împărat! De

---

[71] Este o didascalie ștearsă în ms.: **tunc per unam partem movent.**

[72] Întreaga secvență, de la **Pasa** până la **paşam**, inclusiv, este adăugată ulterior, înghesuit.

[73] Textul în limba turcă este scris cu slove, astfel: **Єффенди҃м сабанѫс χѡералла тенѫм башаш χѡералла** (…) **Ѧкѫве пашам.**

[74] Scris inițial **Mahomet**. Vezi, supra, nota 1.

vei avea şi altăceva[75] poruncă de isprăvit cu mine, acasă mă vei cerca, Vitejie Ta, că aici sânt în preumblare.

P<asa>

Să ne tâlnim bucuroş şi <să ne> despărţim sângioş.

Clauditur scena.(113)

Affertur lectus et pasa jacet. Miles excubat.(114)

Miles(115)

Ceare trimisul vodii audea<n>ţie să între. **[7]**

Pasa

Să între!

Medicus ponit manus in pectore suo.(116)

Sabanâs[76] haeralla, effendim(117). Delungată viiaţă, Înălţiii Tale!

Pasa

Hojghealdi!(118) Nu-i prea îndelungată. Văz că-s aproape de moarte.

Medicus(119)

Domnul chir Grigorie-Vodă te pofteaşte la prânz. Dară dacă-i aşea, cum că ţi rău, fiind eu borbil, te voi ajuta în ce oi putea. Iani să văz pulzuşu. (*Capit manum et videns dicit:*(120)) Nimica nu ţi, ca şi mie.

Paşa(121)

---

[75] Urmează, șters, **de**, care fusese anticipat.

[76] Scris cu chirilice: **сабанжс хаераллa еффе^н^дим**. După *effendim*, urmează secvența **Раша хожгелди**, radiată. Imediat, mai jos, rescrisă, cu unele deosebiri de grafie: **Pasa хожгѣлди**.

(Uitându-să urât:)

Boc[77] hieme![(122)] Acest cuvânt din gura ta să nu iasă, că capul tău, viiaţa, viţa şi sămânţa de aici din Iaş să taie, să topesc şi să stâng. Ce te du cu aceaşte cătane îndărăpt şi spune lui Grigorie să vie la mine, că-s beteag pă moarte, şi pă aceastea pă toate joară: „Vallaah[78] billeaah Hristos effendi icin sizea de omriumi emint etim”[(123)].

Clauditur scena.[(124)]

Effertur lectus. Stat voda cum suis, interea adveniunt medicus et 2 turcici milites.[(125)]

Medicus[(126)]

Başa îi beteag foarte rău şi m-au trimis cu limbă de moarte să vii pănă la dânsul.

Gregorius

Să meargem, dară, şi să lăsăm toate. (*Et gladium enodat.*[(127)])

Simion

Nu dezlega sabia!

Gregorius

La beteagi nu să meare cu sabie, să să sparie.

Clauditur scena.[(128)]

Adfertur lectus suo loco.[(129)]

Miles[(130)]

Effendim[79] lacherdi etmea, ghiumrunci varder.[(131)]

---

[77] Scris cu slove: **Бок хїеме.**

[78] Idem: **валлаах биллѣах христо^с^ еффенди ичїн сизѣ де Ѡрюми еминт етим.**

[79] Idem: **Єффе^н^дим лакерди етмеа гюмрꙋ^н^чи вардер.**

Pasa

Ghelssân![80](132)

Voda

Effendim[81], sabanâs hoe**[7v]**rolla(133) şi îndelungată viiaţă!

Pasa

Hojghealdi!(134) De nu mi-ar fi can greaţă, dară totuş, cu câtă greaţă, în mâna mea eşti şi atăta-i de a ta viiaţă. Ţine şi ceteaşte, că minten isprăvesc ce mi să porunceaşte.

Gregorius

„Tot sfatul Împărăţiii Turceşti.

Stângă-i-să lui Grigorie lumina; nu cerca vina. Iaie-să viiaţa, prindă-să toată viţa, puie-să în gât aţa. Dat în Ţăligrad”.

(*Tunc facit signum pasa et accurrunt duo turcici milites qvos decutit Gregorius*[82] *qvi clamant: „Amaán”*[83]*; dein pasa acclamat plures ex scena et assurgit solus iugulantes zona.*(135))

Clauditur scena.(136)

Postea ponitur sepulch<ro> [!] *et cap<ulo>*(137)

Pasa

(*Cnvocat omnes cons<iliarios> et dicit:*(138))

De-am făcut rău, iacătă-mă şi eu, tăiaţi-mă şi pă mine şi îm puneţi capul lângă a lui. Ci mai aşteptaţi, ca să plinesc porunca desăvârşit. Cine-i mai mare aici între voi? (*Silent omnes et metuunt.*(139)) Nu vă teamereţi că n-am poruncă să taiu mai pă

---

[80] Scris amestecat: **Gelssжн.**

[81] Scris cu slove: **Єффе҃ндим сабанжс хоєролла**, la fel și cuvântul turcesc din replica următoare: **хожгѣлди.**

[82] Urmează, șters, **dein acclama**<t>.

[83] Scris cu slove: **А҃мдан.**

mulţi, ci pă cineva, în locul acestuie, ocârmuitoriu ţării trebuie să rând<u>iesc.

Vasilie

Nevrednicie mea.

Pasa

Fii, dară, tu domn ţării şi slugă împăratului credincioasă, nu ca Grigorie. Fii pănă la altă orânduială şi pentru aceea nu te jor, ci numai să te rădice şi toţ vodă să te cunoască. (*Elevatur ter*[140])

Clauditur scena.[141]

Postea uxor ipsius deflet ipsum.[142] **[8]**

Cantio uxoris Gregorii[143]

1. Tehat tölled elmaradtam[144]
És tölled már elhagyattam
Édes társam Gergelyem
Érted szakad ketté szivem.

2. Nem, denim meg csalának,
S a kegyetlen halálnak
Ataladtak éltedet,
Kiknek te sok jót tötted.

3. Ó mire jutot éltem,
Ha ezekré jutot férjem.
Hogy tölled el kell válnom,
S ily banatban <meg> szakadnam.

4. Ó jaj siralmas napjaim
Sok buval telve oraim
Kinek hadtat tarsodat
Kire bisztad árvádat.

5. Ó kegyetlen törökok
Salmás földi ördögök
Verjen Isten benneteket
Rajta szakassatok egek.

6. Mennyből tüzek gerjegyetek
Menydörgések sulyetek
Törököket egessetek
Ha csak így könyörültek.

7. Bár bennunket el ne vinnik
Oly nagyon nem busulnék
De hogy minketis elvisznek
S örokke rabságban tesznek.

8. Holtig gyötröm szivemet
Gyazban vegszem éltemet
Mert férjemtől el partoltam
S pogányok kezén maradtam.

Clauditur scena.(145)

Apponitur cathedra et fit taliter praedicatio:(146)

Amero Dado londro Efiri szfinczi pekinau avelki împărăţie avelki[84] voie sarsaro norocir sarsaro priopuf, smaro, mandro onki pururea dimiaghis Ertimi salahimi amaro greşiţi niki nu gârma da ispavi sirimani lina solistimani.(147) **[8v]**

Nici nu-i bună casa cu 2 uşi, nici nu-i bună cu una. Nu-i bună cu una, că, deacă te strâmtoresc, n-ai încătrău să te spă-săşti; nu-i bună cu 2, că văzurăţi cum năpădiră turcii de pă una pă Grigorie şi îl zugrumară. Da cumu-i bine, dară? Îi bine să lă-cuiască omul în şură cu patru guri, ca viind frica să poată da în toate laturi. Vedeţi, eu, deacă-s om înţelept şi cu pielm în cap,

[84] Până aici textul rugăciunii parodiate este scris cu litere latine, iar de aici – cu slove.

ce[85] mi-am căutat, ca, de va veni cineva dintr-acoace, să fac fâşt încoace, să mă îmbrac cu uşea pă dincătrău oi vrea. Dară Grigorie Ghica au ştiut nimica. Şi aceasta iaste că aşea-i pă carele Duhul Sfânt cu aripile umbreaşte. Vedeţi eu cumu-s de fericit, deacă îmi trage cu aripile răcoare neagră cioară, care pă cei negri cu aripile să umbrească şi cu clonţu să-i scobească. Aceasta-i întâie parte; a doa nu fuge de aceasta departe. Nu-i bine omul să bage mâna în gura lupului, să scoaţă osul cu carele să îneacă. Lupu săracu vea umbla bine de vea mânca[86] purcelu şi nebotezat. Dară aşea, supt moară s-au aflat, pă măgariu încă dintâie îl potcopi, da departe falca îi sări. Aşea şi Grigorie-Vodă, de nu să vea face fălcearіu, rămânea om de cinste şi boiariu. Ci aşea, văzurăţi, muri cel sănătos şi rămasă cel betegos. Bine-i a mânca şi păsat, ce cu acesta încă mulţi s-au înecat, carii nu l-au mestecat; dintr-aceastea vedeţi, ascultători, ce vreau să aduc. Eu vreau să aduc un car de leamne din pădure cu Grigorie, ce umbla acolo a vâna, unde nu-l putu başa să-l piarză. Dară, făcându-să beteag, îi află başa bun leac. Mai multe nu vă spuiu, că î<i> lungă vreame şi scurt fărşangul. După predicaţie cânt, apoi gat. **[9]**

Cantio zingarica(148)

Caijas[87] moro, caijas mo, cheme jau Andro ves. Socheres moro codo? Te cu de lam siriclo. Dedam Andro, Baro raşai so chere? Baro raşai co tecza ciriclo. Slava ledvleşeschi iiaiu fiiurchi itaiu so duhos raiasti milosarma aminosi.(149)

Clauditur scena.(150)

Effertur cathedra. Intrat opilio, et dicit versus.(151)

Opilio(152)

Şi eu am fost învăţat
Husariu viteaz, lăudat

---

[85] Urmează o secvență grafică ilizibilă, acoperită de o pată de cerneală.
[86] Secvența **de vea mânca**, inițial omisă, este suprascrisă.
[87] Din nou, textul în țigănește este scris cu slove.

La Grigorie mare vodă,
Care turcii îl tăiară.
Dară de când m-au ţipat,
Că i-am vestit moarte în sat,
Tot oile am păzit,
Şi încă-s mai fericit.
O, minune, cum muri,
Din viiaţă pristăvi;
De mi-aş aduce aminte
De nişte împodobite cuvinte,
Să-l iert şi să-i cânt mai pre urmă,
Apoi să mă duc la draga de turmă.

Cantio opilionis[153]

Siqvis vivit jucundus,[154]
Ego sane Pitirus:
Vivo ruri, sum in sylvis,
Iter monstrans oviculis
In praeruptis montium,
Inter aqvas fontium.

Ha gyonyőrűségesen
Él valaki, én frissen
Élek juház a mezőben,
Nyájam legelvén az erdőben
Az hegyek havasiban,
S az vizek forasiban.

Ortu solis instante,
Radios jam levante,
Agmen meum producendo,
Ad pascua promovendo,
Calco gramen humidum
Rore coeli medidum.

Midőn a nap felvirad,
Sugarival fel hasad
Juhaimat legelőre,
Kivezetvén a mezöre,
Harmatos fovén járok,
Zöld pázsiton séjtalok.

Cibus qvi me satiat
Jejunium refocillat,
Splendidis mensis Abbatum,
Vel cum epulis magnatum,
Ut ambire debeam
Qvia ducit ambiam. **[9^{v}]**

Melÿ etek melegit
Ensegemben elegit
Nem cserélnék az urakkal
Se nagy sűvegű papokkal.
Asztalom fel nem váltom,
Jobb nékem, azt mondthatom.

Filomellas cantantes,
Turturesqve gementes
Exhilarantes cor meum
Qvas audire est jucundum
Stultus velit
Hasqve nolit cernere.

Fűle műle zengésit,
Gyerliczéknek nyegésit
Halgatom ki vidamityák,
Szivemetis ujityak,
Bolond aki resteli,
Halgatni, snem kedvelni.

Sceptrum regis non opto:
Satius est qvod porto
Agmen meum pastorale.
Re thronis vade.
Ad proprios penates
Congeremus jam oves.

Királyok coronáját [!]
Nem kivánom palczajat.
Jobb a pásztori bot annál
Királyi biradalmanál,
Na iuhaim sétályuk
S az okolyban ott hályuk.

Corpus canis tuetur,
Nullum sane veretur;
Agmen curat, hostem fugat,
Dormienti invigilat.
O, fortuna damnatum
Et a diis optatum!

Kuvasz őrzi testemet,
Nem félhetem éltemet,
Mely melettem vadra csatáz,
Ha aluszom reám vigyáz,
Illyen a boldog élet,
Akit az Isten szeret.

Egreditur aperta scena, et iterum Gregorii uxor egreditur et canit.[155]

Cantio germanica[156]

[...][157]
Finita cantione.[158]

Miles[159]

Pentru nemţie au perit şi bărbatul tău, şi tu cânţi nemţeaşte? Doară gândeşti că-i scăpa ca fecioru tău? (*Et ligatur*.[160])

Claud<itur>.[161] **[10]**

Bachus egreditur solus primo, dein[88] *evocat sex proles diversi sexus, in manibus cum amphoris.*[162]

Cantio[163]

1. Bachus űnepe el jőt[164]
S izes kolbász meg sult,
A véres gombocz meg főtt,
Nekunk oromet tőtt.

2. Noszsza tehat űnepit,
Bachusnak vig napjait
Ily formán tisztelyúk,
Kik udvezulni akarunk.

3. Egyunk mig meg hasadunk,
Telyen torkig belűnk,
Igyunk mig meg fuladunk
Mig bor lesz a vérűnk.

4. Czuczi hurját pengetni
Egyet kettőt fordulni.
Pofán falvára menni,
Jol ustőkbenkapni.

5. Egy két kupa bort venni,
S frissen felhajtani,

---

[88] Secvența **solus primi dein**, omisă inițial, este suprascrisă.

Ez leg nagyabb mi dolgunk
Es hogy Bachusz tisztelyik.

6. Na edesim, tantzolÿuk,
Vigon legyünk amig elünk.
Most ennek az ideje,
Nem maid tovab nagy bőtbe.

7. Hameg halunkis dudulunk
Es Bachust mi tiszteljük;
Csak legyen elég borunk,
Neki mindek eneklunk.

8. Batăr dracu razime-ş,
Cu noi gardu îngrădească-ş.
Eu nici pic nu-m bănuiesc,
Numai să beau pănă trăiesc.

9. Că şi sufletul mi l-aş bea,
Destul vin de n-aş avea.
Nu mă uit la Dumnezău,
Că dracu-i fărtatu mieu.

10. Adgyal bort te Mariskom
Mert üres mar a kancsom,
Czerdi teis purde uraim
Had jarjon Puczi fiaim.

Marisko[165]

(R<*espondet*>[166])
Nincs apám arra.[167]

Bachus

Jojjon etc., etc. Latom meg kel halnom.[168] (*Et facit attestatum scribens supra doleum ex poculo, cum vulgo lopo*.[169])

Seqvitur testamentum in alia pagina qvo finito intumulatur[89] *et pulsant doleum post saltus turcicus, et dein suspenduntur venit draco. Leguntur leges, post has prodeunt consiliarii Vodae et medicus qvartum sibi socium Iudam qvaerentes, et inveniunt sese suspendendo cum rapiuntur a Demone ignito.*

Deniqve clamatur: „Vivat Maria Th<ere>z<ia>, Joseph<us>, et Greg<orius> Major!”(170) **[10v]**

Testamentum Bachi(171)

În numele fărşangului,(172)
raiului şi vinului
celui dulce şi celui cu pelin,
să zicem toţi: Amin.
Vrând aşea dumnezău
cel din tău,
pă carele cinstesc eu,
ca după această lume să mă mute,
deacă nu-i mai mult vin în bute,
şi să mă ducă în raiu cu dibolii
şi în tău cu îngerii,
unde să auz ocheche-ocheche
vai şi de viiaţa mea.
Iacătă, dară, fiilor
şi cari mă cinstiţi, tuturor
vă las în scris testamânt,
supt păcat şi jurământ,
ca toate ale meale aşa să le daţi,
precum mintean vă învăţ:
foalele mieu, care-i sufletul mieu, îl mâncaţi
şi în pomana mea vă uspătaţi.
Iară, de-l veţi împărţi
mai la mulţi, va prisosi;
faceţ, dară, din maţe

---

[89] Întreaga secvență, de la **intumulatur** până la **draco**, este suprascrisă, între rânduri.

cărnaţe,
din ceale mărunte,
la ceateră, coarde,
din vine,
strune,
din măruntăi,
tăieţăi,
din plămâne,
bucate bune,
şi în rânză
puneţi brânză.
Cel ficat
meargă nemestecat;
din peliţa lângă plămână,
facă-ş ceale jingaşe mânuşi în mână,
din peliţa de burdof,
facă-ş căiţă cu ţof;
din măduha în ea băgată,
facă-ş carii capul cicilesc
pomadă şi sopon de Angliia.
Cărora le sclipeaşte pielea
cu acesta să vor spăla,
tare foarte or lumina.
Picioarăle
lăsaţi să le ducă cioarăle,
doară le vor duce pă dealu cu viile,
să poată bea cu ferile.
După aceea, le veţ aduce
în făgădău la mujice,
jucăuşii să le caute,
prin tot locul să le poarte.
Capul mieu
fie sămn la făgădău,
ochii vază cetera,
urechile, sfada.
Nasu fie la buţi tolceariu,

grumazu îl las să bea cine-i colceriu;
gura fie uşe de şură,
doară va veni vântul de pă strugur de mură. **[11]**
Păru las la cei copoşi deasupra de frunte,
dar mă tem că la toţ nu va ajunge,
că nu l-or lăsa din curte.
Am doi fraţi de-a jeaminea,
împărţască-m mintea mea,
lumineaze-m la mormânt,
că strălucesc pre pământ.
Hainele meale toate
le împărţască mănăstirea cu soarte,
numai cât să facă pentru mine moţi,
că-i cu barbă un palaclonţi.
Gârlanul mieu cel prea bun,
de unde ies cântări şi hori,
featelor în şezători.
Fiii miei, voi să nu vă însuraţi,
de n-ăţi avea ce să beaţi.
Fiicelor, să nu vă măritaţi,
de nu v-or cere oameni beaţi.
Apoi, nu beaţi din părău,
de nu va cură de la făgădău
sau din dealu viilor,
să să vază spuma strugurilor.
Mai pă urmă de toate,
nu vă depărtaţi de cetate.
Fiiul mieu, Puţi, tu pre ieştealalţi
îi poartă tot pe la pivniţi încărcate cu buţi,
şi unde-i vedea sămn capul mieu,
bagă-te şi plânge, că acolo au perit şi tatăl tău.
Aceasta voiu mai proroci:
Că şi voi toţi, de această boală ce crep eu, veţ peri,
Că-i beteşug firesc, de care eu nu poci să trăiesc.
Una mai ascultaţi:
canele de voi nu le depărtaţi.

Luaţi pildă de pă mine,
că eu nici acum nu teşteluiesc cana la nime,
doară undeva o voiu mai putea umplea,
ca să-mi ud odată guşea.
Cu un cuvânt, ca să gat,
că cana şi pă fund au săcat,
popilor toţi şi mireani,
tisturilor şi ţăreani,
bătrânilor cu tineri,
bărbaţilor cu muieri,
pentru că uspăţul dintr-un om nu să face,
toţi din toate să mânânce.
Şi ţineţ bine năravul mieu,
ca să vă veseliţi **[11ʸ]** cu a fărşangului Dumnezău.
Pă mine mă îngropaţi
fără popă, mă astupaţi
în ţintirimu făgădăului,
în cripta hordăului;
nici să mă dezgropaţi
până n-or veni alţi cărnaţi.
Aşea Dumnezău să vă ajute
şi această goală bute.
Amin.
Vai, moriu, că n-am vin!

Din câte aţi auzit până acum, pă scurt, de aceaste legi să vă ţineţi şi întâie aşea să creadeţi:

1. Că, mai înainte de noi, au făcut Dumnezău fărşangul, şi pentr-aceea nu fărşangu îi pentru noi, ci noi pentru fărşang.

2. Cum că în împărăţie fârşangului sânt tot clătite[90] şi paşte.

9. Cum că în ceriu, acela[91] are cunună mai mare care au sărit în joc mai tare.

Cum că acolo n-are niciun înţălept la ce mearge.

---

[90] Scrie, initial, **găluște**, apoi scris peste și deasupra **clătite**.
[91] Cuvântul este rescris, după ce inițial a fost radiat.

Aceastea pănă aici trebuie să le creadeţi, iară carele vin să le faceţi.

11. Toţi să roage pă Dumnezăul veacului acestuia ca să fie toţi oamenii ca şi noi, cu coarne.

16. Aşea să numere toţi fârşangul, cât 12 luni într-un an să fie de fărşang, cealelalte, de bucate.

7. Cine nu va face joc şi bal, de-ar fi cât de slab în oraş, umplă-i-să ocolu de vite, ca să nu poată umbla nimica.

17. Cine nu va mânca în toată zioa cinci fealiuri de bucate, adecă: scorneică, mămăligă, coleaşe, tocană şi cucuşe, şi nu va găuri lingura cu care mâncă lapte sau nu va întinge în chisăliţă, n-au[92] avut parte de fârşang.

<A> zeacesprăzeace. Deacă nu-i bine cu mine a te sfădi, cum dracului te vei împrotivi?

A doaozăci şi zeace[93]. Care va treace peste Târnavă şi nu să va duce pe la cap sau va treace pă dinainte **[12]** de om bătrân, acela n-are ce căuta în sat, că-i degrabă şi n-a putea şedea mult.

A treizăci şi zeace. Cui î<i> va ieşi înainte popă sau cu ulcioarele goale, şi nu-i va ieşi ţigan, să poate întoarce îndărăpt, că nu va fi norocos.

A treizăci şi zeacesprăzeace. Care nu va da în tot anul măcar un măriaş la ţigane goale, să-şi cate norocul, acela nu şti ce-i plăteaşte viaţa.

A treizăci şi doaozăci pă zeace şi o jumătate. Cine face leşie marţi seara opăreaşte pă Marţolea pă cap, care apoi ia păru de la unul ca acela.

A patru[94] cu de tri ori zeaci. Carii vinerea coc o pun cu curu pă foc; carii cos vinerea o împung pre[95] ea.

---

[92] Inițial, **nu-i om de fârșang**; apoi, peste **nu-i**, este scris **n-au**, iar secvența **om de fârșang** este radiată.

[93] Urmează, șters, **să apro**.

[94] Inițial, **a patruzeți cu de tri ori zeace**, apoi **zeți** și **zeace** au fost radiate, iar după **zeace**, șters, a fost scris **zeaci**.

[95] Scris, din greșeală: **прѣ ѧ**.

A de doo ori patruzeaci. Cu un cuvânt: luni îi Lunei, marţi îi Macavei, miercuri om mearge la târg, joi om târgui, vineri om veni, sămbătă om durmi, duminecă om lucra, de-a lucra şi popa.

A o sută. Să apropie sfântul post. Cei ce s-au căsătorit în fărşang să se apropie la s. săbor, la mitropolie, pentru despărţanie.

A 2 sute şi o jumătate. Aşişderea, care va[96] ajunge iepurele după ce să va însura sau căruie nu să va vedea prin urechi, să să desparţă ca cel ce nu şti ce-i însuratu.

A o jumătate de 16 sute. Carii până acum nu s-au însurat şi carele nu s-au măritat foarte bine au lucrat, că podul de la Mănăradea(173) nu s-ar fi gătat. Să mai care, dară, butuci, că mai iaste ceva de lucrat.

A noao sute noaozăci şi noao. Cine nu va sili pe toţi cei ce nu s-au însurat sau nu s-au măritat, acela încă lăsare de post n-au lăsat. Drept aceea, slobozenie a-i sili va avea[97] totdeauna, când va vrea.

A o mie. Aşea să credeţi mie, că aceastea toate-s adevărate, tot de pe dracu luate. **[12v]**(174)

---

[96] Verbul are inițial formă negativă, apoi **nu** este radiat.
[97] Urmează, șters, **când**, care fusese anticipat.

NOTE ȘI COMENTARII

(1) „Uciderea lui Grigore-Vodă în Moldova, expusă în formă de piesă de teatru” sau „în formă dramatică”. Soluția de traducere a titlului, propusă de editorul Lucian Drimba, are scopul de a evita discordanța dintre titlul piesei și conținutul ei (vezi Lucian Drimba, *„Occisio Gregorii in Moldavia Vodae, tragedice expressa” – cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*, în „Limbă și literatură”, VII, 1963, p. 359-398 și *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Drimba, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983; în continuare, *Occisio 1983*). Într-o traducere în limba maghiară, textul a apărut în 1997: Cinzia Franchi, *„Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa”. Az erdélyi román iskoladráma kezdetei és forrásai*, Csíkszereda – Miercurea-Ciuc, Pallas-Akadémia, 1997.

(2) „*Scene mute*. 1. *Sunt uciţi soldaţi*. 2. *Este prins vodă*. 3. *Este sugrumat*. 4. *Un palat*. 5. *Formă dramatică*”.

(3) „Prolog”.

(4) „Interludiu” sau „intermezzo”.

(5) „Jocul a cinci soldaţi mercenari, care la al treilea fluierat ies. La sfârşit, scena se închide”. *Sybillum* – corect *sibilum*; *sībilus* „șuierat, fluierat”.

(6) „Scena întâi”.

(7) „Grigore-Vodă stă la masă cu doi consilieri. Un secretar – de o parte, doi ostaşi fac de pază”.

(8) „Grigore”. În continuare, nu se va mai preciza în notă echivalentul românesc.

(9) „Intervenţia celui de alături”.

(10) „Se închide”.

(11) „Interludiu”.

(12) „Un ţigan, având un orologiu din ceapă, ale cărui mişcări circulare sunt de la sine şi care creşte mereu, după ce discută cu altul despre aceste cuvinte, ca din încredinaţarea domnitorului Grigore-Vodă, care are în Moldova astfel de astrologi, prezice prin ciur începuturile unui viitor prosper”. (cf. *Occisio 1983*).

(13) „Se închide”.

(14) „Se deschide scena şi stă fiecare după rangul său”.

(15) „Un husar”.

(16) „Pace celor ce intră, sănătate celor ce ies!”

(17) „Petiţionarul”.

(18) „Să fie lăudate faţa şi masa preaînaltului principe vodă!”
(19) „Ce doreşti?”
(20) „Petiţionarul”.
(21) Idem.
(22) Idem.
(23) „Şi dă o petiţie”.
(24) „Petiţionarul”.
(25) „Citeşte titlul de pe dos, apoi începe:

Preamărite şi preabunule domn, generos principe al Valahiei, doamne pentru mine nicidecum şi în orice loc foarte puţin demn de stimă, stau înainte-ţi îngenuncheat şi recurg la Charibda şi Scylla graţiilor Excelenţei Voastre vodă, ca să binevoiască a mă primi ca secretar, şi aceasta este cererea. Căci, în timp ce, cu primejdie, beau vin cu paharul şi stau în cârciuma Excelenţei Voastre, generos principe, ca un monstru foarte beţiv, eu trăiesc aproape cum trăiesc împreună câinii în piaţă”. (cf. *Occisio 1983*).

(26) „Întrebare”.

(27) Cu puţine excepţii, întrebările şi răspunsurile nu sunt formulate corect. „Contaics” este o rostire comprimată, cu fonetism unguresc, a enunţului *Kannot du deutsch?* „Ştii nemţeşte?”. „Deutsch” din limba actuală era în limba veche „teutsch”, rostit aici ungureşte „taics”. „Tuţ” reproduce în grafie românească rostirea maghiară a cuvântului „tudsz”, iar „ptudod” este o formă greşită pentru ceea ce ar trebui să fie „tudok”. În greacă, „Cala ma romeca xevris?” şi răspunsul „Xevro” înlocuiesc formele corecte: „Cala romeica xeris? Şi „Xero”. Corectă este redarea rostirii ruseşti „Po ruschi znaeşi?”, „Znaiu”, în vreme ce întrebarea în limba franceză, „Parle on francze?”, şi răspunsul, „Uj monssö. Ze parlöm avat servis.”, sunt forme corupte pentru „Parlez (vous) en français?” şi „Oui monsieur”, continuat cu o asociere greşită a pronumelui la singular cu verbul la plural, „je parlons”, şi de, probabil, „à votre service”. În spatele acestei poliglosii afișate se ascunde în fapt necunoașterea limbilor menționate de către personajul chestionat. De bună seamă, trebuie să fie vorba despre o o deformare intenționată a cuvintelor, de vreme ce unele dintre aceste limbi se studiau în colegiul vienez și erau cunoscute studenților.

(28) „Răspuns”.

(29) „Bravo, minunat!” (tc. *maşallah* „ah, ce bine!”) (cf. *Occisio 1983*).

(30) „Petiţionarul”.

(31) „Şi le întinde”.

(32) Cuvântul este scris cu litere latine.
(33) „Pune mâna deasupra penei de vultur”.
(34) Textul jurământului este scris continuativ în ms. Segmentarea urmează rezolvarea propusă în *Occisio 1983*.
(35) „Petiţionarul”.
(36) Cuvântul este scris cu litere latine.
(37) I.e. *Is pola eti despota* = „La mulţi ani, stăpâne!”. Cf. *Occisio 1983*.
(38) „Se închide”.
(39) „Interludiu”.
(40) „Se face şezătoare populară, unde stau două femei şi un bărbat care fac feșe”. Cuvântul *şezătoare*, aruncat în mijlocul frazei latine, face parte din tehnica cu tentă absurdă a întregii piese.
(41) „Cântecul Horholinei”.
(42) „Se repetă”. Textul cântecului este scris continuativ în ms. Segmentarea urmează rezolvarea propusă în *Occisio 1983*.
(43) „O fetiţa anunţă”.
(44) „Peţitorii intră”.
(45) „Gazda”.
(46) Cuvântarea starostelui este scrisă continuativ în ms. Segmentarea urmează rezolvarea propusă în *Occisio 1983*.
(47) „Răspunde”.
(48) „Acelaşi”.
(49) „Gazda”.
(50) Idem.
(51) Idem.
(52) „Arată pe degete”.
(53) „Peţitorul Bucur”.
(54) „Gazda”.
(55) „Peţitorul îi dă fașa, și ea – fusul, în timp ce mănâncă împreună. Starostele întreabă”.
(56) „Scuipă în farfurie”.
(57) „Și se mânjesc cu lapte”.
(58) „Se închide scena”.
(59) „Se face un târg”.
(60) „Mai-marele pieţei strigă”.
(61) „Peţitorul”.
(62) „Interludiu”.
(63) „Mai-marele pieţei”.

(64) „Între timp, revine cel care cumpără lapte: «Vând cotul cu atâta şi atâta!», în timp ce îi stropeşte pe toţi”.
(65) „Se închide”.
(66) „Interludiul 2”.
(67) „Acelaşi mai-marele pieţei”.
(68) „Vine cu foc şi trage cu tunul”.
(69) „Se închide”.
(70) „Scena a doua”.
(71) „Turcul stă cu ai săi la masă, vorbind turceşte. Fumează şi joacă zaruri. Patru soldaţi stau de pază. Cuvintele sunt zaruri”.
(72) „Să vedem dacă joacă”.
(73) „Alter”.
(74) I.e. *De, bre!* – „Măi, măi!” Cf. *Occisio 1983*.
(75) I.e. *Yavaş, yavaş, canâm.* – „Binişor, binişor, sufleţelule!” Cf. *Occisio 1983*.
(76) În afară de **h**, care este redat prin slova chirilică (χ), cele două cuvinte, cu sens necunoscut, sunt scrise cu litere latine.
(77) „Un soldat”. Acest personaj este indicat în text în limba latină, *miles*, şi în limba turcă, *ceari.*
(78) „Îndrăznind, turceşte”.
(79) „Sodatul”. În original, turceşte, cu litere chirilice, **чари**. Corect: *çeri*. Cf. *Occisio 1983*.
(80) „Împăratul”.
(81) „Vasilie, sfetnicul lui Vodă”.
(82) „Împăratul”.
(83) „Şi întinde o scrisoare sau pe fiecare, una unuia, alta altuia dintre consilierii împăratului”.
(84) „Sfetnicul Gab<riel>”.
(85) „Citeşte”.
(86) „Sfetnicul al doilea”.
(87) „O citeşte pe a doua”.
(88) „Împăratul”.
(89) „Interludiu”.
(90) Un cuvânt omis din acest enunț face dificilă înțelegerea mesajului. Dacă lipsește *aduc*, atunci traducerea poate fi: „Doi copii țigani care apoi aduc ulei” (cf. *Occisio 1983*) sau „Nişte ţigani. Doi copii care apoi aduc ulei.”, numai că aici, la transcriere, este adăugat de autorii ediției *quidem*: *Zingarici quidem. Duo pueri, qui dein oleum*. (cf. *Școala Ardeleană*, II, antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel, prefață de Eugen Simion, Academia

Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2018, p. 1001 și 1602).

(91) „Se închide”.

(92) „Este omorât un stup de albine”.

(93) „Se închide”.

(94) „Interludiul al doilea”.

(95) „Un medic stă la masă. Este adus un bolnav pe care-l doare o măsea. Îi umple gura cu făină. Celui de-al doilea, în cearşaf, pe care-l doare stomacul, îi scoate un pui. Celui de-al treilea, din roabă, căruia mai întâi i-a dat lapte din piuliţă, îi scoate apoi păsările din cap. Are în mână... (?)”.

(96) „Copiii de ţigan dansează, pe care cineva e pornit să-i castreze”.

(97) „Se închide”.

(98) „Scena a treia”.

(99) „Apare paşa cu sfetnici şi soldaţi la masă. Vorbesc multe turceşte”.

(100) „Paşa”. În continuare, nu se va mai preciza în notă echivalentul românesc.

(101) „Sfetnicul 1”.

(102) *Anna sanna sitinhim, domuzu Avradână sitinhim ghiaru.* – sunt forme corupte ale unor înjurături turceşti. Cf. *Occisio 1983*.

(103) „Sfetnicul 2”.

(104) „Şi îi dă bani”.

(105) „Se închide scena”.

(106) „Turcii <venind> dintr-o parte, vodă din alta, se întâlnesc”.

(107) „Bună dimineaţa, domnule!” (restul – fără înţeles). Cf. *Occisio 1983*.

(108) „Voda”. În continuare, nu se va mai preciza în notă echivalentul românesc.

(109) *Acâve paşam* (tc. *acâllî*) „înţeleptul meu paşă”. Cf. *Occisio 1983*.

(110) „Paşa dă o scrisoare”.

(111) „Citeşte”.

(112) „Acelaşi”.

(113) „Se închide scena”.

(114) „Se aduce un pat şi paşa se culcă. Un soldat face de pază”.

(115) „Soldatul”.

(116) „Medicul pune mâna pe pieptul său”.

(117) *Sabanâs haeralla* (în tc. lit. *sabahinis hayir ola*), *effendim!* „Bună dimineaţa, domnule!” Cf. *Occisio 1983*.

(118) Hojgheldi! (în tc. lit. *hoş geldin*!) „Bine ai venit!” Cf. *Occisio 1983*.

(119) Medicul.

(120) „Îi ia mâna şi, văzând, zice”.

(121) De regulă, scris **Pasa**, aici, **Paşa**.

(122) *Boc hieme* (grafie greşită pentru *bok yeme*) „nu mânca căcat”. Cf. *Occisio 1983*.

(123) În tc. lit.: *Vallah billah Hristos efendi için size de ömrümü emin ettim* „ţi-am jurat şi ţi-am încredinţat viaţa mea pentru Domnul nostru Hristos”. Cf. *Occisio 1983*.

(124) „Se închide scena”.

(125) „Se scoate patul. Vodă stă cu ai săi. În acest timp, sosesc medicul şi doi soldaţi turci”.

(126) „Medicul”.

(127) „Îşi dezleagă sabia”.

(128) „Scena se închide”.

(129) „Este adus patul la locul său”.

(130) „Soldatul”.

(131) Grafii aproximative şi forme corupte. În tc. lit.: *Efendim, lakĭrdĭ etme, gümrükçü vardir* „Domnule, nu mai vorbi, e vameşul”. Cf. *Occisio 1983*.

(132) *Ghelssân* (tc. *gelsin*) „să vină”. Cf. *Occisio 1983*.

(133) Vezi, supra, nota 117.

(134) Vezi, supra, nota 118.

(135) „Atunci paşa face semn şi aleargă doi soldaţi turci, pe care Grigore îi izbeşte şi care strigă: «Amaan!». Apoi paşa cheamă mai mulţi din scenă şi se ridică el însuşi, sugrumându-l cu un ştreang”.

(136) „Scena se închide”.

(137) „Apoi este pus în mormânt şi în sicriu”.

(138) „Cheamă pe toţi sfetnicii şi zice”.

(139) „Toţi tac şi se tem”.

(140) „Este ridicat de trei ori”.

(141) „Scena se închide”.

(142) „Apoi, soţia acestuia îl plânge”.

(143) „Cântecul soţiei lui Grigore”.

(144) Redăm aici textul cu forma îndreptată a cuvintelor în limba maghiară şi traducerea în limba română (cf. *Occisio 1983*):

1. Tehát töled elmaradtam	**1.** Deci iată-mă rămasă
És töled már elhagyattam	Şi părăsită de tine

Édes társam Gergelyem
Érted szyakad ketté szívem.

2. Nem, de nem meg csalának,
S a kegyetlen halálnak
Átaladták éltedet,
Kiknek te sok jót tettél

3. Ó mire jutott éltem,
Ha ezekre jutott férjem.
Hogy töled el kell válnom,
S ily bánatban meg szakadnom.

4. Ó jaj siralmas napjaim,
Sok búval telve óráim,
Kinek hagytad társadat,
Kire bíztad árvádat.

5. Ó kegyetlen törökök,
Csalmás földi ördögök,
Verjen Isten benneteket,
Rajta szakasszatok egek.

6. Mennyből tüzek gerjedjetek,
Mennydörgések sülgetek,
Törököket égessetek,
Ha csak így könyörültek

7. Bár bennünket el ne vinnék,
Oly nagyon nem búsulnék,
De hogy minket is elvisznek
S örökké rabságban tesznek.

8. Holtig gyötröm szívemet,
Gyászban végzem éltemet,
Mert férjemtől elpártoltam,
S pogányok kezén maradtam.

Dragul meu soţ, Grigore!
Pentru tine mi se rupe inima.

2. Deci nu ne-au înşelat,
Şi morţii nemiloase
Au dat viaţa ta
Cei cărora le-ai făcut mult bine.

3. O, la ce am ajuns în viaţă,
Dacă soţul meu a păţit aşa ceva,
Că trebuie să mă despart de tine
Şi să mă frâng într-o asemenea durere.

4. O, zilele mele mizerabile,
Ceasurile mele pline de tristeţe!
Cui ai lăsat-o pe soţia ta,
Cui i-ai încredinţat orfana ta?

5. O, voi turci fără de milă,
Draci pământeni cu cealma,
Dumnezeu să vă bată,
Cadă cerul peste voi.

6. Stârniţi-vă focuri cereşti,
Izbiţi voi, tunete,
Şi ardeţi pe turci
Dacă numai aşa s-au putut îndura.

7. Dacă nu ne-ar duce,
Nu m-aş mâhni atât de mult;
Dar fiindcă ne duc şi pe noi
Şi ne vor ţine pe veci în robie.

8. Inima-mi se va chinui până la moarte,
Şi viaţa mea se va sfârşi în doliu,
Căci m-am îndepărtat de lângă soţ
Şi am rămas pe mâna păgânilor.

(145) „Scena se închide”.
(146) „Se aduce amvonul şi se face următoarea predică”.
(147) Parodie (cu unele cuvinte autentice) a rugăciunii *Tatăl nostru* în ţigăneşte. Cf. *Occisio 1983*.
(148) „Cântec ţigănesc”.

(149) Textul ţigănesc are multe cuvinte deformate. Traducerea ar fi aceasta: „Unde mergi, măi, unde mergi, că eu mă duc în pădure. Ce faci, măi, acolo? Mă duc să prind o pasăre, să o dau înăuntru. Popa mare ce face? Popa mare mănâncă acolo păsări. Slavă lui Dumnezeu...” (restul este neînţeles). Cf. *Occisio 1983*.

(150) „Scena se închide”.

(151) „Se scoate amvonul. Intră ciobanul şi spune versuri”.

(152) „Ciobanul”.

(153) „Cântecul ciobanului”.

(154) Textul cântecului, în latină şi maghiară, este scris continuativ. Segmentarea urmează rezolvarea propusă în *Occisio 1983*. Redăm aici textul cu forma îndreptată a cuvintelor în limba maghiară şi traducerea în limba română:

Siquis vivit jucundus,	Dacă trăieşte cineva fericit,
Ego sane Pitirus:	Acela sunt eu, desigur, Pitirus:
Vivo ruri, sum in sylvis,	Trăiesc la ţară, sunt în păduri,
Iter monstrans oviculis	Arătând drumul oiţelor
In praeruptis montium,	În prăpastiile munţilor,
Inter aquas fontium.	Printre apele izvoarelor.
Ha gyönyörüségesen	Dacă cineva trăieşte fericit,
Él valaki, én frissen	Eu trăiesc proaspăt.
Élek juhász a mezőben,	Sunt păstor de câmp
Nyájam legelvén az erdőben,	Şi-mi păşunez oile în păduri,
Az hegyek havasiban,	În munţii acoperiţi de zăpadă
S az vizek forrásiban.	Şi printre izvoarele apelor.
Ortu solis instante,	Fiind în picioare la răsăritul soarelui,
Radios jam levante,	Când îşi ridică deja razele,
Agmen meum producendo,	Conducând turma mea,
Ad pascua promovendo,	Mânând-o la păşune,
Calco gramen humidum	Calc iarba umedă
Rore coeli medidum.	De roua cerului.
Midőn a nap felvirrad,	Când răsare soarele
Sugarival felhasad,	Şi-şi împrăştie razele,
Juhaimat legelőre	Scoţându-mi oile
Kivezetvén a mezőre,	La câmp, la păşune,
Harmatos fűvön járok,	Umblu pe iarba înrourată,
Zöld pázsiton sétálok.	Mă plimb pe pajiştea verde.

Cibus qui me satiat
Jejunium refocillat,
Splendidis mensis Abbatum,
Vel cum epulis magnatum,
Ut ambire debeam
Quia ducit ambiam.

Mely étek melegít
Éhségemben elégít.
Nem cserélnék az urakkal,
Se nagy süvegű papokkal.
Asztalom fel nem váltom,
Jobb nekem, azt mondtha-
tom.

Filomellas cantantes,
Turturesque gementes
Exhilarantes cor meum
Qvas audire est jucundum
Stultus velit
Hasque nolit cernere.

Fülemüle zengését,
Gyerlicéknek nyegését,
Hallgatom kik vidámítják,
Szívemet is ujityák,
Bolond, aki restelli
Hallgatni, s nem kedvelni.

Sceptrum regis non opto:
Satius est quod porto
Agmen meum pastorale.
Re thronis vade.
Ad proprios penates
Congeremus jam oves.

Királyok koronáját,
Nem kivánom pálcáját.
Jobb a pásztori bot annál

Mâncarea care mă satură
Îmi potoleşte foamea;
Ca la splendidele mese ale abaţilor
Sau la ospeţele magnaţilor,
Încât pot să le înconjur,
Fiindcă ajung să le dau târcoale.

Mâncarea care mă satură
Îmi astâmpără foamea;
N-aş schimba-o cu magnaţii,
Şi nici cu preoţii cu potcap.
Masa mea n-o schimb cu nimeni,
Vă spun drept: e mai bine pentru
mine aşa.

Prostul să dorească
Tot ceea ce este plăcut
Şi pe aceste privighetori care cântă,
Pe aceste turturele care plâng,
Înveselind inima mea,
Să nu vrea să le privească.

Ascult cântecul privighetorii,
Suspinul turturelelor
Care mă înveselesc
Şi îmi înviorează inima.
E prost cel căruia-i vine greu
Să le asculte şi să le îndrăgească.

Nu doresc sceptru de rege:
Îmi este de-ajuns că port
Turma mea ciobănească.
Du-te înapoi la tronuri!
Hai să ne adunăm deja,
Oilor, la lăcaşul nostru (stână).

Nu doresc coroana
Ori sceptrul regal.
Mai bune ciomagul meu păstoresc

Királyi biradalmánál, Na iuhaim sétáljunk S az akolban ott háljunk.	Decât o împărăţie. Haideţi, oilor, să ne plimbăm Şi să adormim în staul.
Corpus canis tuetur, Nullum sane veretur; Agmen curat, hostem fugat, Dormienti invigilat. O, fortuna damnatum Et a diis optatum!	Câinele să ocrotească corpul, Să nu se teamă deloc de nimeni, Să îngrijească turma, să alunge pe duşman, Să păzească pe cel adormit. O, soartă râvnită Şi de zei dorită!
Kuvasz őrzi testemet, Nem félthetem éltemet, Mely mellettem vadra csatáz, Ha aluszom reám vigyáz, Ilyen a boldog élet, Akit az Isten szeret.	Dulăul îmi păzeşte trupul, Deci nu-mi tem viaţa. El luptă pentru mine Şi mă păzeşte când dorm. Aşa e viaţa fericită a aceluia Pe care-l iubeşte Dumnezeu.

(155) „Iese din scena deschisă, şi, din nou, soţia lui Grigore vine şi cântă”.
(156) „Cântec german”.
(157) Cântecul nu a fost scris. Spaţiu gol în manuscris.
(158) „După ce cântecul este sfârşit”.
(159) „Soldatul”.
(160) „Şi este legată”.
(161) „Se închide”.
(162) „Bachus iese, mai întâi singur, apoi cheamă şase copii de sex diferit, cu amfore în mâini”.
(163) „Cântec”.
(164) Redăm aici textul cu forma îndreptată a cuvintelor în limba maghiară şi traducerea în limba română (cf. *Occisio 1983*):

1. Bacchus ünnepe eljött S izes kolbász megsült, A véres gömböc megfőtt, Nekünk örömet tött.	**1.** A sosit sărbătoarea lui Bachus, Şi cârnaţul cel gustos s-a prăjit, Sângeretele s-au fiert, Ceea ce ne-a umplut de bucurie.
2. Nosza tehát ünnepit, Bacchusnak vig napjait	**2.** Haideţi, deci, ca sărbătoarea Şi zilele vesele ale lui Bachus

Ily formán tiszteljük,
Kik üdvezülni akarunk.

Să le cinstim în felul acesta
Cei care vrem să ne mântuim

3. Együnk míg meghasadunk,
Teljen torkig belünk,
Igyunk míg megfulladunk
Mig bor lesz a vérünk.

3. Să mâncăm până crăpăm,
Să ne umplem maţele până la gât;
Să bem până ne vom îneca,
Până ce sângele nostru se va preface în vin.

4. Czuczi húrját pengetni
Egyet kettőt fordulni.
Pofán falvára menni,
Jól üstökben kapni.

4. Ţuţi, ciupeşte corzile,
Să ne învârtim de câteva ori,
Să mergem în satul palmelor,
Să o-ncasăm zdravăn la căpăţâni!

5. Egy két kupa bort venni
S frissen felhajtani,
Ez a legnagyobb mi dolgunk
És hogy Bacchusz tisztelyik.

5. Să luăm o cupă, două de vin
Şi să le sorbim de zor!
Aceasta e treaba noastră cea mai de seamă
Şi ca să cinstim pe Bachus!

6. Na édesim, táncoljunk,
Vígan legyünk amíg élünk.
Most ennek az ideje,
Nem majd tovább nagy böjtben.

6. Hei, dragii mei, să dansăm,
Să fim veseli cât trăim!
Acum e vremea pentru aceasta,
Nu mai târziu, în postul mare.

7. Ha meghalunk is dúdolunk
És Bacchuszt mi tiszteljük;
Csak legyen elég borunk,
Neki mindég éneklünk.

7. Să cântăm, chiar dacă murim,
Şi să cinstim pe Bachus;
Să avem numai vin destul,
Căci noi cu toţii îl cântăm!

8. şi **9.** – în limba română.

10. Adjál bort te Mariskám
Mert üres már a kancsóm.
Cserdi te is purdé uraim
Hadd járjon Puczi fiaim.

10. Marişco, mai dă-mi vin,
Căci mi-e cana goală.
Cântă şi tu, purdalăule,
Las’ să joace fătul meu Puţi.

(165) „Marişca”.
(166) „Răspunde”.
(167) „Nu este tată pentru asta”.
(168) „Să vină etc. Văd că trebuie să mor”.
(169) „Şi scrie testamentul pe un poloboc din tâlv, adică, popular, *lopó*”.
(170) „Urmează testamentul, pe altă pagină, care, odată sfârşit, este înmormântat şi împing polobocul după un dans turcesc întrerupt; vine dracul. Se citesc legile, după acestea intră consilierii lui vodă și medicul, căutându-și un al patrulea soţ, pe Iuda, şi îl găsesc spânzurând caraghios, în timp ce sunt răpiţi de un demon aprins”.

În sfârşit, se strigă: «Să trăiască Maria Tereza, Iosif şi Grigore Maior!»”.

(171) „Testamentul lui Bachus”.
(172) Textul testamentului este scris continuativ în ms. Segmentarea urmează rezolvarea propusă în *Occisio 1983*.
(173) Localitate din vecinătatea Blajului. Prezența acestui toponim în text i-a determinat pe unii să localizeze scrierea piesei la Blaj.
(174) Urmează încă două file albe.

GLOSAR*

asprișor = formație diminutivală de la *aspru*: (înv.) cea mai mică monedă turcească de argint, valorând în sec. al XVII-lea a șasea parte dintr-un potronic de argint; mică monedă de argint de 22 de bani.

audenție = audiență

bănui (a-și ~) = a regreta, a-i părea rău

babdiță = (reproducerea aproximativă a rostirii regionale a cuvântului, cu palatalizarea bilabialei **b** la **ǵ**; vezi și **dibol**) babiță: (pop.; mai ales la pl.) diaree a sugarilor; (reg.) boală cu amețeli și dureri de cap

behehea = (creație onomatopeică) oaie sau capră

beteag, -ă = bolnav

betegos, -oasă = bolnăvicios

borbil = bărbier, frizer (magh. *borbély* „bărbier, frizer”)

burdof = burduf: pielea uscată a vezicii animalelor

can = cam

căiță = (reg.) bonetă, tichie; (pop.) membrană care învelește capul unor copii nou-născuți

căz = că, căci

cerca (a ~) = a cerceta, a căuta să afli ceva

ceteră = vioară

chisăliță = chiseliță: fiertură de plante acrită cu prune necoapte; zeamă din diferite fructe fierte cu sâmburi cu tot; compot de prune; borș făcut din tărâțe

cicili (a ~) = (reg. Bucovina) a se dichisi; a se lustrui; a se împodobi

ciunguț = formație diminutivală de la *ciung*: (înv. și pop.) copac uscat fără vârf sau cu crengile tăiate

ciurdă = (reg.) cireadă, turmă

colceriu = (înv.) flăcău care, la o petrecere, este paznic al cămării cu bucate sau al pivniței (mg. *kolcsar*)

coleașă = (reg.) terci; mămăligă moale

comendație = recomandare

conțipălui (a ~) = a compune, a redacta, a scrie în ciornă

copos = (Trans.) chel, chelbos, plešuv (magh. *kopasz*)

---

* Cuprinde cuvinte şi sintagme cu forme şi sensuri neobişnuite sau mai puţin obişnuite.

cordovan = (înv.) marochin; piele fină folosită pentru diferite obiecte vestimentare
credința (a ~) = (Trans.) a logodi; a (se) angaja în mod solemn pentru o căsătorie viitoare
credință = (înv. și reg.) logodnă; în expr. **a face** sau **a-și da ~** = a se logodi; (înv. și reg.) inel sau năframă, semn prin care se leagă mirii între ei
cucușe = cuvânt cu sens necunoscut
cursuș = (Trans.; înv.) curs; din lat. *cursus*, adaptat în formă maghiarizată
deacă = dacă
dibol = (reproducerea aproximativă a rostirii regionale a cuvântului, cu palatalizarea bilabialei **b** la **ǵ**; vezi și **babdiță**) bivol
dincătrău = (Trans.) dincotro
dreptate = (înv.) dovadă, atestat, recomandare; (înv., concretizat, la pl.) acte justificative
expedelui (a ~) = a expedia
fatie = (reproducerea rostirii cuvântului, cu evitarea a ceea ce pare a fi rostire palatalizată: *fachie*; vezi și **păduti, rătită, a știmba**) fache: lemnușe de aprins pipa, focul (cf. lat. *facula* „lemnușe, aschii de aprins focul”)
făgădariu = (reg.) făgădar: hangiu, cârciumar, crâșmar
făgădău = (reg.) han, cârciumă (magh. *fogadó*)
fălceriu = felcer: (înv.) medic la sat; persoană cu pregătire sanitară medie, care îl asistă pe medic
fărșang = (înv.; Trans.) carnaval (magh. *farsang*)
ferie = (Trans.) măsură de capacitate (pentru băuturi alcoolice) de conținutul unei vedre; vadră; decalitru
foale = pântece, burtă, abdomen
gazdă = (Trans.) țăran bogat (magh. *gazda*)
găta (a ~) = (pop.) a termina de făcut un lucru, a sfârși
gârlan = (reg.) gâtlej
gută = dambla, apoplexie, paralizie
hâs-fâs = creație onomatopeică
hordău = hârdău: ciubăr (magh. *hordó*)
husariu = husar: (înv.) ostaș din cavaleria maghiară (magh. *huszár*)
isprăvi (a ~) = a duce la capăt, a sfârși, a termina
ișteanție = inștanție, instanță: (Trans.) cerere
împingalău = împingătoare: dispozitiv, instrument nedefinit, cu care se impinge ceva

încătrău = (Trans.) încotro
îndirepta (a ~) = a îndrepta: a dovedi, a demonstra
întinge (a ~) = a înmuia cu vârful într-un lichid; a înmuia bucăți de pâine sau de mămăligă într-o mâncare
învălit, -ă = îmbrobodită; cu capul acoperit cu o basma, după ce fetele devin neveste
jeaminea = (formă regională cu fricatizarea africatei) gemenea; în sintagma **frați de-a ~** = frați gemeni
jingaș, -ă = (formă regională cu fricatizarea africatei) gingaș: delicat
juciu = cuvânt cu sens necunoscut
leje = (formă regională cu fricatizarea africatei) lege
lovi (a se ~) = a se potrivi
mărias = mariaș: veche monedă care a circulat în Imperiul Austro-Ungar
mâne = în loc. adv. (reg.) **mâni-alaltă** = mâine-poimâine, în curând, nu peste mult timp
minten = (Trans.) imediat, numaidecât (magh. *menten*)
mujice = muzici
neamiș = nemeș: nobil de rang mic (magh. *nemes*)
ocheche-ocheche = creație onomatopeică
ocol = curte, ogradă
palaclonț = cuvânt cu sens necunoscut
păduti = (formă hiperliterară, cu evitarea a ceea ce pare a fi rostire palatalizată; vezi și **fatie, rătită, a știmba**) păduchi
părasă = cuvânt cu sens incert; în ed. cit. (*Occisio 1983*) se precizează „(probabil) flori”, dar sensul propus nu este convingător; sensul cuvântului s-ar putea lămuri mai degrabă dacă este pus în relație cu cuvântul *învălită*, ambele cuvinte referindu-se la fata căreia îi vin pețitori: *părasă* ar putea fi legat de sintagma *fată în păr* „virgină”, statutul fetei înainte de căsătorie, iar *învălită* se referă la fetele care, după ce devin neveste, trebuie să umble îmbrobodite (vezi, în studiul introductiv, nota 39).
parip = cal tânăr, bidiviu (magh. *paripa* „cal; iute, cal bun de fugă”)
pârlas = pârleaz
pârloagă = loc necultivat
pielm = făină de cea mai bună calitate
plăti (a ~) = (pop.) a valora, a prețui, a face
plini (a ~) = în expr. ~ **vreame** = a pierde vremea, a pierde timpul; a tergiversa
potcopi (a ~) = cuvânt cu sens necunoscut

predicație = (înv. și reg.) predică
pulzuș = puls (cuvânt adaptat în formă maghiarizată; magh. *pulzus*)
rătită = răchită (reproducerea rostirii cuvântului, cu evitarea a ceea ce pare a fi rostire palatalizată: *răchită*; vezi și **fatie, păduti, a știmba**)
rânză = pipotă
sângios, -oasă = (înv. și reg.) plin de sânge, însângerat
scârnăvi (a ~) = a mânji, a murdări (cu excremente)
scorneică = cuvânt cu sens necunoscut
scopi (a ~) = (înv. și reg.) a scuipa
scuipi (a ~) (înv. și reg.) a scuipa
scupi (a ~) = (înv. și reg.) a scuipa
secretariuș = (Trans.) secretar (cuvântul este adaptat în formă maghiarizată; magh. *szekretárius* < lat. *secretarius*)
secretărășie = (înv.; Trans.) funcția de secretar
siminic = siminoc: planta erbacee cu flori galbene, care își păstrează și după uscare culoarea și aspectul natural
slobozi (a se ~) = (înv. și pop.) a lăsa să intre
solgăbirău = (înv.; Trans., Banat, Maramureș) funcționar cu diverse atribuții în vechea administrație din Imperiul Austro-Ungar; pretor; subprefect (magh. *szolgabiró*)
spăsănie = (înv. și pop.) spăsenie: mântuire, salvare
spăsi (a se ~) = a se mântui; a se pocăi
strânște = (înv. și pop.) striște: noroc; soartă
știmba (a) = (înv. și reg.) a schimba (cu evitarea a ceea ce pare a fi rostire palatalizată; vezi și **fatie, păduti, rătită**)
tău = (reg.) lac, baltă; (înv.) abis, prăpastie
teștelui (a ~) = (Trans.) a lăsa prin testament (magh. *testálni*)
tileagă = (Trans.) căruță mica, cu două roți
tist = (înv. și reg.) dregător de rang înalt (magh. *tiszt*)
tituluș = (înv. și reg.) titlu (cuvânt adaptat după pronunția maghiară)
tolceriu = (reg.) pâlnie (magh. *tölcsér*)
tragalău = trăgătoare: dispozitiv, instrument nedefinit, cu care se trage ceva; ar putea însemna și curea cu care se leagă calul la căruță
ținghili-minghili = creație onomatopeică
țipa (a ~) = (reg.) a arunca, a azvârli, a lepăda; a alunga
țiră = țâră (în loc. adj./adv.) **o ~**: puțin, un pic
țof = ciucure, moț
udean = prea, chiar că, de tot (cf. *Occisio 1983*)
viteșug = (Trans.; înv.) vitejie (magh. *vitézség*)

FACSIMILE

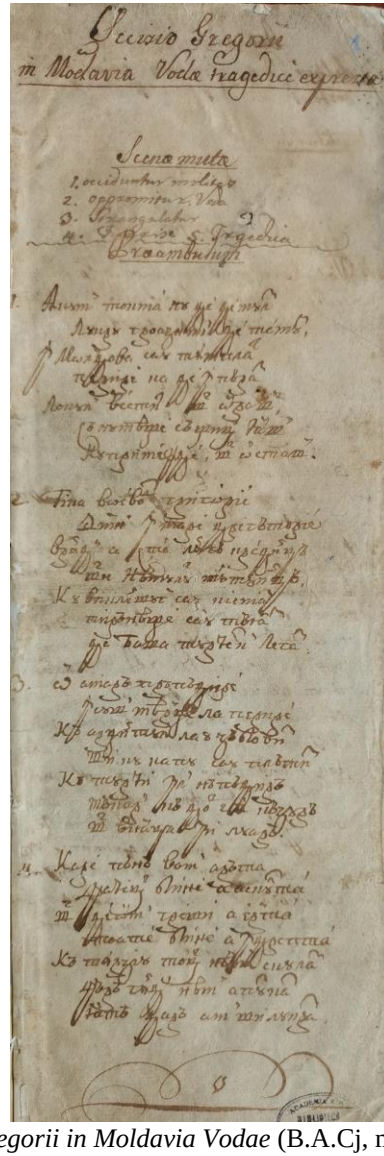

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae (B.A.Cj, ms. rom. 471)

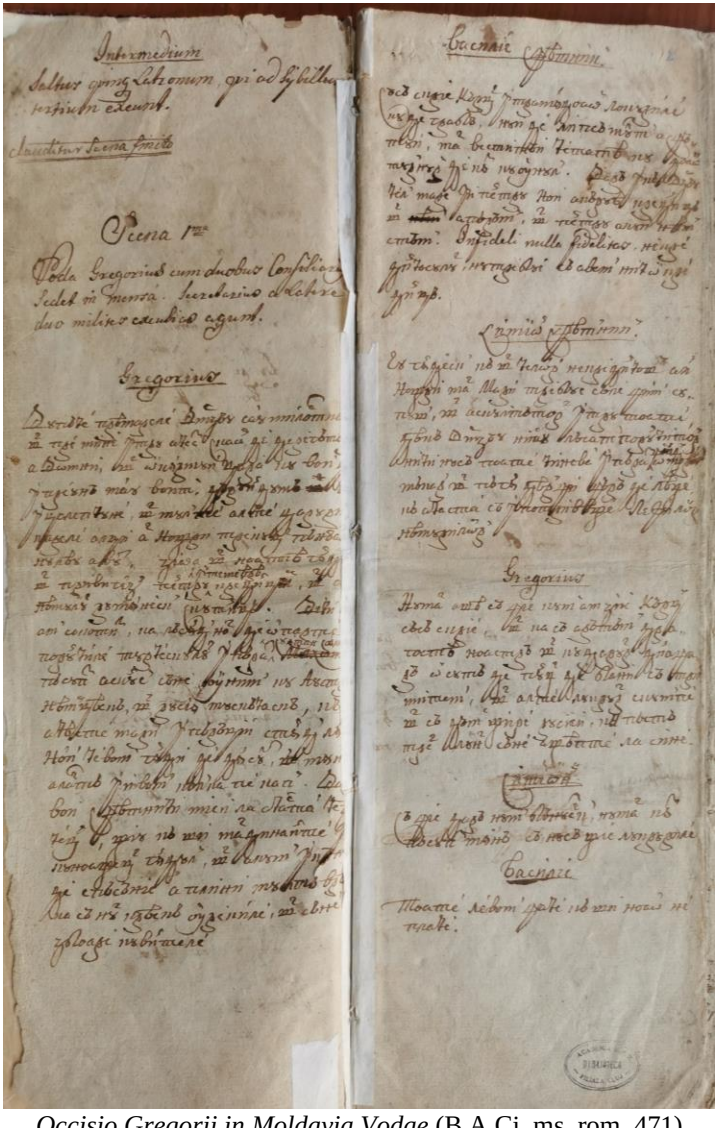

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae (B.A.Cj, ms. rom. 471)

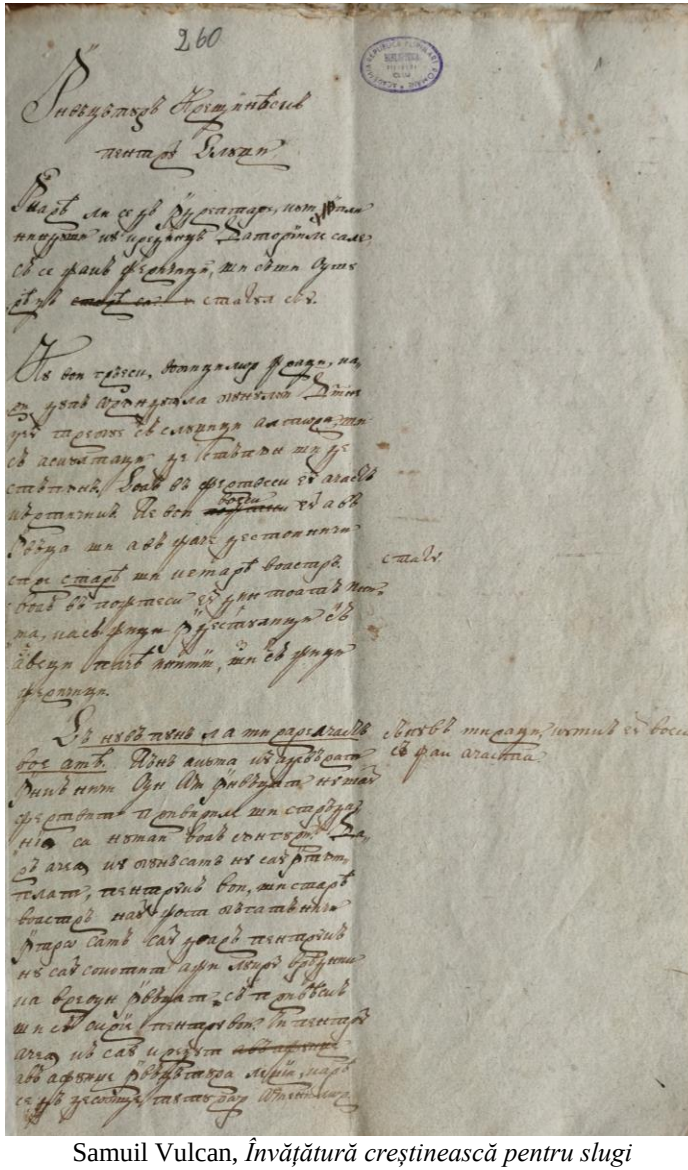

Samuil Vulcan, *Învățătură creștinească pentru slugi*
(B.A.Cj, ms. rom. 552)

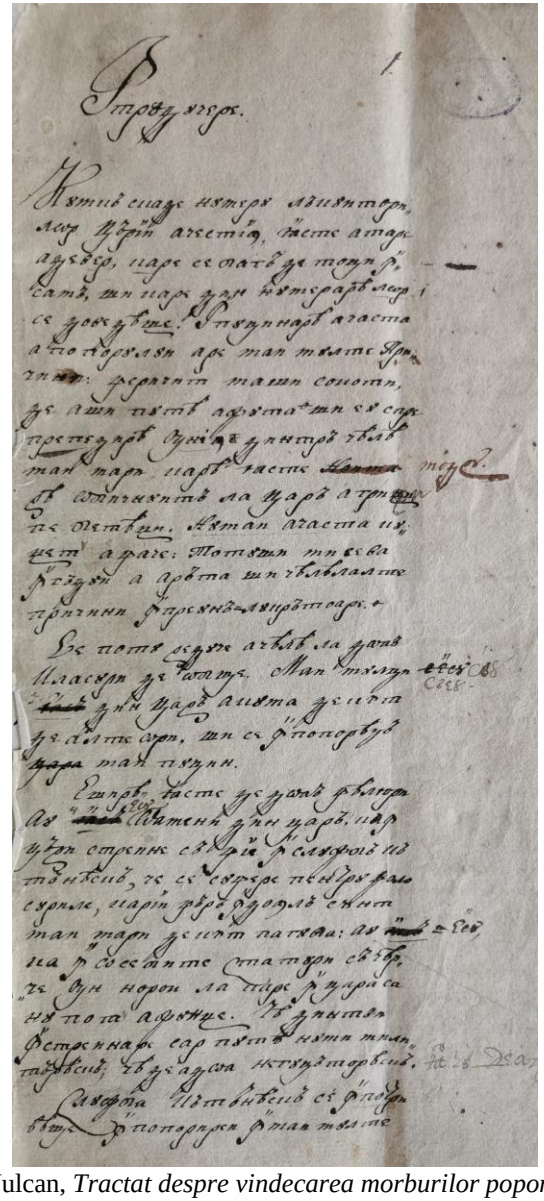

Samuil Vulcan, *Tractat despre vindecarea morburilor poporului de la țeară* (B.A.Cj, ms. rom. 563)

CUPRINS

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa – „o erezie literară” sau teatru absurd *avant la lettre*? / 5
Notă asupra ediției / 69

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa / 73
Note și comentarii / 109

Glosar / 121

Facsimile / 125